

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra ruských a východoevropských studií

**Vývoz českého kapitálu do Srbska mezi lety 1900 a 1918
a jeho politické aspekty: Případ Pražské úvěrní banky**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2024

Bc. Jan Arlt

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra ruských a východoevropských studií

**Vývoz českého kapitálu do Srbska mezi lety 1900 a 1918
a jeho politické aspekty: Případ Pražské úvěrní banky**

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Jan Arlt

Studijní program: Teritoriální studia – specializace Balkánská, středoevropská
a euroasijská studia

Vedoucí práce: František Šístek, M.A., Ph.D.

Rok obhajoby: 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze, dne 16.4.2024

Jan Arlt

Bibliografický záznam

ARLT, Jan. *Vývoz českého kapitálu do Srbska mezi lety 1900 a 1918 a jeho politické aspekty: Příklad Pražské úvěrní banky*. Praha, 2024. 86 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí diplomové práce František Šístek, M.A., Ph.D.

Rozsah práce: 143 769 znaků

Anotace

Tato práce se věnuje vývozu českého finančního kapitálu národně českými bankami do Srbského království mezi lety 1900 a 1918 a politickým aspektům jejich zdejší činnosti. Politická stránka těchto aktivit, která byla silně determinována tehdejšími geopolitickými okolnostmi, především zhoršujícími se vztahy mezi Rakouskem-Uherskem a Srbskem a následným vypuknutím první světové války, je zde zkoumána na případě nejúspěšnějšího českého finančního ústavu působícím v tomto balkánském státu, Pražské úvěrní banky. Zapojení této instituce do politických aktivit, mezi něž patří mj. konexe představitelů její filiálky v Bělehradě na tzv. „srbofilní“ hnutí, a jejich důsledky po obsazení Srbska armádami Centrálních mocností během první světové války, jsou zde ilustrovány především zajímavými osobními příběhy konkrétních aktérů kapitálového vývozu a příslušníků českého emancipačního hnutí.

Annotation

This work is devoted to the export of Czech financial capital by nationally Czech banks to the Kingdom of Serbia between 1900 and 1918 and the political aspects of their activities there. The political side of these activities, which was strongly determined by the geopolitical circumstances of the time, especially the deteriorating relations between Austria-Hungary and Serbia and the subsequent outbreak of the First World War, is examined here in the case of the most successful Czech financial institution operating in this Balkan state, Pražská úvěrní banka. The involvement of this institution in political activities, which include, among other things, the connections of the representatives of its branch in Belgrade to the so-called "Serbophile" movement, and their consequences after the occupation of Serbia by the armies of the Central Powers during the First World War, are illustrated here mainly by the interesting personal stories of specific actors of capital export and members of the Czech emancipation movement.

Klíčová slova

České banky, kapitálová expanze, finanční expanze, České země, Rakousko-Uhersko, Srbsko, Srbské království, první světová válka, české emancipační hnutí, protihabsburský odboj, Maffie, panslovanství, panslavismus, Karel Kramář, Tomáš Garrigue Masaryk, Václav Klofáč, české podniky v Srbsku, cukrovary, pivovary, Češi v Srbsku

Keywords

Czech banks, capital expansion, financial expansion, Czech lands, Austria-Hungary, Serbia, Kingdom of Serbia, First World War, Czech emancipation movement, anti-Habsburg resistance, Maffie, Pan-Slavism, Karel Kramář, Tomáš Garrigue Masaryk, Václav Klofáč, Czech enterprises in Serbia, sugar factories, breweries, Czechs in Serbia

Title/název práce

The Expansion of Czech Capital to Serbia in 1900-1918 and its Political Aspects: The Case of Pražská úvěrní banka

Poděkování

Na tomto místě bych velmi rád poděkoval vedoucímu mé diplomové práce Františku Šístkovi, M.A., Ph.D. za jeho pomoc, čas a ochotu při konzultování této práce. V neposlední řadě bych chtěl vyjádřit velké poděkování mé rodině za její podporu.

Obsah

Úvod	9
1. Teoreticko-metodologický úvod.....	10
2. Vztahy Rakouska-Uherska (resp. českých zemí) a Srbska mezi lety 1900-1918	14
2.1 Politické a ekonomické vztahy Rakouska-Uherska a Srbska.....	14
2.2 Politické a národnostní vztahy českých zemí a Srbska	28
3. Český vývoz finančního kapitálu do Srbska a jeho politický aspekt	37
3.1 Obecný vývoj národně českých bankovních a investičních institucí působících v Srbsku.....	38
3.2 Vývoj české finančně-investiční expanze v Srbsku a její politické dopady na případu Pražské úvěrní banky	45
3.3 „Epilog“ – osudy aktérů působení Pražské úvěrní banky v Srbsku po roce po r. 1918	64
Závěr.....	70
Použitá literatura.....	74
Seznam příloh.....	82
Přílohy	83
Závěrečné teze diplomové práce	93

Úvod

Předkládaná diplomová práce se soustředí na ozřejnění hospodářsko-politické úlohy národně českých bank, jejich kapitálu a podniků v Srbském království (především zde nejúspěšnějšího finančního ústavu Pražské úvěrní banky) od počátku 19. století do konce první světové války a vzniku samostatné Československé republiky v roce 1918 na pozadí tehdejšího úpadku vztahů Rakouska-Uherska a Srbska, který měl výrazné geopolitické dopady pro celou Evropu a její uspořádání.

Lze předpokládat, že působení českých bankéřů v Srbsku před první světovou válkou, které sestávalo mj. ze zakládání nových podniků (mezi něž patřily především cukrovary či pivovary) a rozvíjení dalších investičních projektů, bylo jistě z hlediska finanční lukrativnosti prospěšné pro ně samotné. Současně však významným způsobem přispívalo k udržování a posilování hospodářských vztahů mezi českými územími Rakouska-Uherska a Srbskem a k ekonomické i společenské modernizaci této balkánské země. Budování a provozování obchodních struktur však, vzhledem ke slovanskému původu obou národů, mělo také svou politicko-kulturní rovnu. Důležitou roli hrál v tomto směru ve slovanských regionech Evropy nejen velmi frekventovaný myšlenkový koncept panslavismu, do něhož na přelomu 19. a 20. století spadaly také snahy českých politických a intelektuálních elit o národnostní emancipaci vůči Rakousku-Uhersku, ale především čím dál více se zhoršující vztahy monarchie se Srbskem, které v roce 1914 vyústily v první světovou válku. Již zmíněná Pražská úvěrní banka i přesto nadále působila, z hlediska své státní příslušnosti, v zemi nepřítel, pokračovala dále v rozvoji tamních projektů, a navíc nepřímou udržovala kontakty s českými a srbskými nacionálně emancipačními hnutími (včetně členů tehdejší hlavní české odbojové skupiny Maffie a srbských organizací Narodna Odbrana či Černá ruka) navázané ve jménu zmíněného panslavistického programu již v předválečném období. Tato skutečnost přiměla Vídeň k policejnímu vyšetřování a zatýkání představitelů banky společně s tehdejšími vůdci českého protirakouského odboje, mezi něž patřili Václav Klobfáč, Karel Kramář či Alois Rašín.

Cílem práce je tak, kromě zmíněného přehledu samotných finančních a podnikatelských aktivit českých bank v Srbsku se zaměřením na Pražskou úvěrní banku zároveň zodpovědět otázku, jakým způsobem se svým podnikáním podílely na boji za „panslavistickou věc“, tedy pomoci Srbsku proti expanzivnímu německému vlivu jakož i na související činnosti českého protihabsburského emancipačního hnutí, a zda, resp. do jaké

míry byla pro české bankéře tato záležitost politického rázu důležitější než „pouze“ profitovat z tamních obchodů. Český kapitálový vývoz do Srbska a jeho napojení na Vídní zavrhané vlastizrádné nacionalistické proudy jsou tak v této práci zkoumány nejen širším pohledem na obchodní a zakladatelské působení bank na srbském trhu, ale také zaměřením se na tehdejší životní osudy a vzájemné kontakty konkrétních aktérů kapitálového vývozu a příslušníků českého emancipačního hnutí.

1. Teoreticko-metodologický úvod

Tato práce je z metodologického hlediska pojata jako historiograficky zaměřená případová studie, jež se v kontextu politicko-ekonomických vztahů Rakouska-Uherska a Srbska v období od přelomu 19. a 20. století do konce první světové války věnuje expanzi a aktivitám českého finančního a lidského kapitálu do Srbska v souvislosti s tehdejším formováním a prosazováním panslovanských, resp. českých národních myšlenek a konceptů. Ačkoli je problematika činnosti českých národně-emancipačních hnutí do roku 1918 a vzniku samostatného státu v naší historiografii vzhledem k jeho zásluhám o českou a slovenskou státnost velmi dobře zmapována, představuje toto téma její nepřilíš známou, avšak poměrně důležitou součást.

Téma sestává z několika důležitých vrstev. Mezi ně lze v širším rámci zařadit primárně analýzu tehdejšího působení bank z hospodářského hlediska, který ve výzkumu této problematiky jistě hraje velmi významnou roli, neboť poukazuje na rozsah, vývoj a výsledky finanční expanze českých finančních ústavů v Srbsku, jejich bankovní a zakládací, resp. investiční aktivity, atp. Tento aspekt byl doposud komplexně zpracován v četných odborných monografiích profesora Ctibora Nečase, mezi něž patří publikace *Podnikání českých bank v cizině 1898-1918: rozpínavost českého bankovního kapitálu ve střední, jihovýchodní a východní Evropě v období rakousko-uherského imperialismu*¹ a *Na prahu české kapitálové expanze: rozpínavost českého bankovního kapitálu ve střední, jihovýchodní a východní Evropě v období rakousko-uherského imperialismu*.²

Můj výzkum toto „technické“ pojetí zpracování průběhu české kapitálové expanze z pera prof. Nečase zasazuje do druhé, bezesporu neméně významné, avšak nepřilíš

¹ Ctibor Nečas, *Podnikání českých bank v cizině 1898-1918: rozpínavost českého bankovního kapitálu ve střední, jihovýchodní a východní Evropě v období rakousko-uherského imperialismu* (Brno: Masarykova univerzita, 1993).

² Ctibor Nečas, *Na prahu české kapitálové expanze: rozpínavost českého bankovního kapitálu ve střední, jihovýchodní a východní Evropě v období rakousko-uherského imperialismu*. (Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1987).

probádané vrstvy, a sice do dobového politického kontextu a reálií vyplývajících z tehdejších zhoršujících se vztahů Srbska a Rakouska-Uherska a vypuknutí první světové války. Zde jde především o zprostředkované i přímé konexe českých bankéřů na nacionální hnutí prosazující panslavistickou spolupráci (tj. české a srbské emancipačně-odbojové organizace), které probíhaly pod vlivem tehdejší geopolitické situace v Evropě, a následné právní konsekvence ze strany Vídně vůči této, z jejího pohledu vlastizrádné politické činnosti. K bližšímu poznání a pochopení tohoto aspektu přispěje také pohled optikou životních osudů konkrétních českých finančníků a podnikatelů (přesněji vedoucích pracovníků Pražské úvěrní banky), iniciátorů vývozu peněžního kapitálu a jeho investičně-zakladatelského uplatnění v Srbsku, což lze také považovat za přínos mé práce k dosavadnímu poznání v této oblasti.

Vzhledem k historiografické povaze tématu této diplomové práce a potřebě náležitým a komplexním způsobem obsáhnout výše uvedené aspekty, jsem pro svůj výzkum zvolil klasickou metodu rešerše a využití primárních a sekundárních zdrojů. Ta je v prvním zmíněném případě založena na kritické práci s primárními prameny, tedy archivními materiály a dokumenty. Hlavní výhodou této kvalitativní metody výzkumu historických archiválií jako autentických dobových materiálů je její přínos k rekonstrukci zkoumaných historických fenoménů a událostí, ale také, vzhledem k jejich originalitě a autenticitě a absence subjektivních hodnocení a interpretací dobových souvislostí jako v případě pramenů sekundárních, současně nabízí jistý prostor pro utvoření nového nezávislého pohledu na ně.

Archivní materiály užití při mém výzkumu, zahrnují především vyšetřovací spisy bezpečnostních složek a úřadů Rakouska-Uherska dokládající, jakým způsobem probíhaly aktivity českých politických a podnikatelských elit vůči srbskému státu a jaké závěry z nich (především z trestněprávního hlediska) vyvozovala Vídeň, jejíž vztahy s Bělehradem se před rokem 1918 postupně zhoršovaly, až dospěly do válečného stavu. Významným primárním zdrojem informací jsou zde také novinové texty z dobových periodik, které zahrnují nejen denní tisk, který bychom dnes nazvali „mainstreamový“ (tedy např. Národní listy), ale také tiskoviny, jež byly vydávány tehdejšími politickými stranami působícími na českém území (např. národně-socialistické České slovo). Články zde vycházející se do velké míry, v souladu s nacionalistickými názory a tendencemi jejich vydavatelů, věnovaly právě myšlenkám panslavismu, a to často v souvislosti s bojem s šířícími se germánskými vlivy. V tomto případě šlo o potřebu a touhu o sblížení Čechů a Jihoslovanů, a to především

příslušníků srbského národa – snahy českých bank o ovládnutí tamního trhu tak byly v rámci této logiky považovány za jakousi „hráz“ proti německým imperiálním ambicím.

Výše uvedené primární, resp. archivní prameny byly získány a zkoumány ve fondech uložených ve sbírkách archivů v Praze, zejména v Národním archivu v Praze na Chodovci, ale také prostřednictvím internetových archivních platforem – především v Digitální knihovně Kramerius spravované Národní knihovnou České republiky. K doplnění dalších skutečností, které provázely životy některých aktérů působení Pražské úvěrní banky v Srbsku po roce 1918, jsem využil také archivních materiálů uložených v Archivu Ministerstva zahraničních věcí ČR a Vojenského ústředního archivu v Praze.

Ačkoli je stěžejní část mého výzkumu založena na primárních pramenech, podstatnou roli v něm hrají také sekundární zdroje. Mezi nimi figuruje řada odborných publikací, které významným způsobem rozšířily dosavadní poznatky o působení českých bank a jejich kapitálu v Srbském království a dalších jihoslovanských územích balkánského regionu před rokem 1918. Hlavní místo mezi nimi zaujímají již zmíněné monografie historika Ctibora Nečase. Vzájemnými vztahy mezi českými zeměmi a Srbskem se pak zabývají publikace Jaroslava Pánka *Češi a Jihoslované: kapitoly z dějin vzájemných vztahů*,³ Ladislava Hladkého *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*⁴ či třísvazkový titul *Od Moravy k Moravě: Z historie česko-srbských vztahů*,⁵⁶⁷ na jehož vzniku se spolu s českými historiky (za všechny např. Václav Štěpánek či již zmíněný Ladislav Hladký) velkou měrou podíleli i srbští akademici a historici.

Ke zpracování kontextuálního politicko-historického přehledu („turbulentních“ vztahů Rakouska-Uherska a Srbska), potřebného pro pochopení tématu a jeho zasazení do dobových souvislostí, je v mé práci užito publikací historika Jana Rychlíka, odborníka na moderní dějiny slovanských národů včetně českého a srbského. Na tomto místě je možné zmínit knihy, které vznikly v jeho spolupráci s dalšími významnými českými balkanisty a historiky, a sice tituly *Mezi Vídní a Cařihradem: Utváření balkánských národů*,⁸ *Mezi*

³ Jaroslav Pánek, *Češi a Jihoslované: kapitoly z dějin vzájemných vztahů* (Brno: Tribun EU, 2015).

⁴ Ladislav Hladký, *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy = Relations between Czechs and the nations and countries of Southeastern Europe* (Praha: Historický ústav, 2010).

⁵ Václav Štěpánek, Bronislav Chocholáč, Libor Jan a Ladislav Hladký, *Od Moravy k Moravě: z historie česko-srbských vztahů v 19. a 20. století* (Brno: Matice moravská ve spolupráci s Maticí srbskou, 2005).

⁶ Verica Koprivica, Aleksandra Korda-Petrović a Václav Štěpánek, *Od Moravy k Moravě II: z historie česko-srbských vztahů* (Nový Sad: Matice srbska ve spolupráci s Maticí moravskou Brno, 2011).

⁷ Ladislav Hladký, Verica Koprivica a Václav Štěpánek, *Od Moravy k Moravě III: z historie česko-srbských vztahů = Od Morave do Morave III*. (Brno: Vydala Matice moravská ve spolupráci s Maticí srbskou, 2017).

⁸ Jan Rychlík, Jan Pelikán, Nadja Danova a Kráš'to Mančev, *Mezi Vídní a Cařihradem. I., Utváření balkánských národů* (Praha: Vyšehrad, 2009).

*Terstem a Istanbulem: Balkánské národy ve 20. století*⁹ či *Dějiny Srbska*¹⁰ vydané Nakladatelstvím Lidové noviny. Pro studium kontextu vývoje rakousko-uherského systému a jeho politiky byla užita publikace Aleše Skřivana *Císařská politika: Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice 1906-1914*.¹¹ Tato monografie také, kromě analýzy rakousko-uhersko-německých vztahů v období před první světovou válkou, přehledně vysvětluje i vzájemné vztahy Vídně s Bělehradem, jejichž konfliktní povaha s četnými incidenty (např. prasečí válka mezi lety 1906 a 1908 či atentát na rakouského arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este v Sarajevu v roce 1914) byla jedním hlavních důvodů, které vedly k vypuknutí první světové války a následné změně geopolitického uspořádání v Evropě. K osvětlení jejich hospodářských vztahů, na jejichž pozadí ve zkoumaném období probíhalo české podnikání na Balkáně, jsem využil publikace prof. Jana Navrátila *Úloha obchodních vztahů mezi rakousko-uherským imperialismem a Srbskem v letech 1901-1914*.¹²

Důležité místo zde zaujímají také prameny o českém emancipačním hnutí před rokem 1918, mezi jehož členy patřili čeští politici, kteří se zabývali srbskou otázkou a rozvojem česko-srbských vztahů v kontextu panslavismu, tedy Tomáš Garrigue Masaryk, Václav Klobáček, Karel Kramář a další. Jde nejen o knihy věnované těmto činitelům, ale i dílo české historičky a balkanistky Milady Paulové dokumentující český protirakouský odboj a jeho hlavní orgán Maffii, např. publikace *Dějiny Maffie: odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914–1918*¹³ a *Jihoslovanský odboj a česká Maffie*.¹⁴ Dále knihy Jana Hála a Borise Moskovice, kteří s tímto tématem pracují a přinášají poznatky mj. o jejím působení na Balkáně např. *Fenomén Maffie: Český (domácí) protirakouský odboj v proměnách 20. století*.¹⁵

⁹ Jan Rychlík, Boris Moskovice, Jan Pelikán, Ladislav Hladký, Miroslav Kouba, František Šístek, Marijana Nikolova Stamova, et al., *Mezi Terstem a Istanbulem: balkánské národy ve 20. století* (Praha: Vyšehrad, 2020).

¹⁰ Jan Pelikán, Lubomíra Havlíková, Tomáš Chrobák, Jan Rychlík, Miroslav Tejchman a Ondřej Vojtěchovský, *Dějiny Srbska* (Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2019).

¹¹ Aleš Skřivan, *Císařská politika: Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice 1906-1914*. Druhé, přepracované vydání, (Praha: Epoque, 2022).

¹² Jan Navrátil, *Úloha obchodních vztahů mezi rakousko-uherským imperialismem a Srbskem v letech 1901-1914*. (Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965).

¹³ Milada Paulová, *Dějiny Maffie: odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918*. (Praha: Československá grafická Unie, 1937).

¹⁴ Milada Paulová, *Jihoslovanský odboj a česká maffie. Díl I*. (Praha: nakladem A. Bečkové, 1928).

¹⁵ Jan Hálek a Boris Moskovice, *Fenomén Maffie: český (domácí) protirakouský odboj v proměnách 20. století* (Praha: Academia, 2020).

2. Vztahy Rakouska-Uherska (resp. českých zemí) a Srbska mezi lety 1900-1918

2.1 Politické a ekonomické vztahy Rakouska-Uherska a Srbska

Vzájemné politické (čímž i ekonomické) vztahy rakousko-uherského císařství a Srbského království, které hrají stěžejní roli ve sledované problematice, prošly od počátku 20. století do roku 1914 zásadními proměnami, jež ve svém důsledku vedly k vypuknutí první světové války a razantním změnám v evropském geopolitickém uspořádání.

Pro komplexní osvětlení situace, v níž se tyto dva státy ve výše uvedeném období nalézaly, je nutné se vrátit již do 80. let 19. století. Již v této době byly položeny základy soupeření evropských velmocí v balkánském regionu, který byl důležitým průsečíkem nejen jejich geopolitických, ale také ekonomických a strategických zájmů klíčových k dosažení jejich dominance v evropském prostoru.

Zahraničně-politické směřování nově nezávislého srbského knížectví, v jehož čele tehdy stál prorakousky orientovaný kníže Milan I. Obrenović, se začalo čtyři roky po svém vzniku v roce 1878 upínat na Vídeň. Toto spojenectví bylo ze srbské strany především pragmatické, neboť si od něj kníže sliboval nejen přínos v ekonomickém rozvoji své země díky navázání těsnějších obchodních styků (což s sebou však neslo i nežádoucí účinek v podobě potlačení menších tradičních řemeslných podniků, protože srbské výrobky se staly oproti levnějším a kvalitnějším rakousko-uherským artiklům nekonkurenceschopnými),¹⁶ ale také velmocenskou oporu ve svých expanzivních plánech na území se srbskými menšinami Makedonie, Albánie a Kosova. Tyto vyhlídky mu Rusko, tehdy podporované velkou částí srbské společnosti, z jeho pohledu nezaručovalo.¹⁷

V rámci výše uvedených plánů uzavřel kníže roku 1881 tajnou dohodu s Rakouskem-Uherskem, ve které se Srbsko de facto vzdalo některých prvků své suverenity ve prospěch smluvního partnera. Mezi body smlouvy patřil především závazek, že knížectví nepodepíše žádnou mezinárodní dohodu včetně o spojenectví s jinými státy bez souhlasu Vídně, nebo že se zřekne podpory svých menšin a národních hnutí v balkánských součástech monarchie v Uhrách, Chorvatsku a Bosně a Hercegovině, nad nimiž si Rakousko-Uhersko zajistilo svou kontrolu během Berlínského kongresu v roce 1878. Ačkoli dohoda nebyla pro Srbsko příliš výhodná a stavěla jej do podřadné pozice vůči císařství, Milan I. Obrenović ji přesto

¹⁶ Rychlík, *Mezi Vídní a Cařihradem*, s. 244.

¹⁷ *Ibid.*, s. 245.

považoval za lepší krok vedoucí k ukotvení srbského postavení v evropském geopolitickém uspořádání než navázání obdobných styků s Ruskem,¹⁸ které v téže době naopak prosazovalo jedno z hlavních srbských politických uskupení Národní radikální strana Nikoly Pašiče, pozdější významné postavy srbské politiky.¹⁹ Představa zvýšení významu Srbska v zahraniční politice totiž do velké míry souvisela i s výše uvedenými plány Obrenoviće (který posléze roku 1882 vyhlásil Srbské království) na obnovu srbské říše po připojení dalších nehabsburských balkánských území, jež by nyní mohly být zaštitěny podporou Vídně.²⁰

Obrenovićův systém nicméně utržil výrazné trhliny po roce 1883 během vnitropolitické krize způsobené královým odmítnutím jmenovat vládu radikální strany po jejím vítězství v parlamentních volbách a kontroverzními reformami nové úřednické vlády zahrnující nařízení odevzdat soukromě držené zbraně a povinně značkovat dobytek. Tento politický vývoj vyvolal v listopadu 1883 rolnickou revoltu,²¹ jež byla potlačena armádou a poskytla panovníku příležitost k následnému zahájení pronásledování a represí vůči předákům radikálů, kteří ji rozdmýchávali, včetně Nikoly Pašiče.²²

I přes četné rakousko-uherské výhrady vůči královi stylu vládnutí (silně ovlivněným i jeho depresivními stavy), které zesílily po prohrané srbsko-bulharské válce v roce 1885²³ a Milanově abdikaci v roce 1889,²⁴ prorakousky směřovaná politika Srbska v tomto duchu pokračovala nadále. Tříčlenná regentská rada, vzniknuvší v roce 1889 a do roku 1893 zastupující nového krále, Milanova syna Alexandra I. Obrenoviće, který se v době svého nástupnictví nacházel v nezletilém věku, prodloužila spojeneckou dohodu s Rakouskem-Uherskem o dalších šest let, tedy až do roku 1895, kdy měl král dosáhnout plnoletosti.²⁵

Srbské politické nesnáze,²⁶ které se hromadily od Milanovy abdikace, vyvrcholily v říjnu 1897 nastolením Alexandrový osobní diktatury. Jeho autokratický styl vlády, bezohledný vůči ústavě a vůli obyvatelstva, vedl ke zvýšenému napětí ve společnosti a několika pokusům o atentát, z nichž úspěšný nakonec spáchali v noci z 10. na 11. června

¹⁸ Rychlík, *Mezi Vídní a Cařihradem*, s. 251.

¹⁹ *Ibid.*, s. 248-249.

²⁰ *Ibid.*, s. 251.

²¹ Označována jako „timocká“, dle názvu regionu v severozápadní oblasti Srbska, odkud se postupně šířila, podporována Radikální stranou

²² Jan Pelikán, Lubomíra Havlíková, Tomáš Chrobák, Jan Rychlík, Miroslav Tejchman, and Ondřej Vojtěchovský, *Dějiny Srbska. Druhé vydání*. (Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2019), s. 226-228.

²³ Pelikán, *Dějiny Srbska*, s. 229-232.

²⁴ *Ibid.*, s. 232-237.

²⁵ Rychlík, *Mezi Vídní a Cařihradem*, s. 255.

²⁶ *Ibid.*, s. 257.

1903 vzbouření armádní důstojníci ze spiklenecké nacionalistické organizace Černá ruka.²⁷ Během vraždy v Bělehradě spolu s Alexandrem zemřela také jeho manželka královna Draga Mašinová, vdova po stavebním inženýru českého původu Svetozaru Mašinovi.²⁸

Výše uvedená událost výrazným způsobem proměnila politické klima v zemi. Nedlouho po smrti královského páru došlo ke změně na srbském trůnu a nástupu nového krále Petra I. Karađorđevíce, příslušníka konkurenčního dynastického rodu. Ačkoli se postupně změnil vládnoucí režim a s ním i postoje srbského státního aparátu ke klíčovým politickým otázkám, příznivé vztahy s Rakouskem-Uherskem z dob Obrenovićů zůstaly přinejmenším zpočátku zachovány a Vídeň neměla výraznějších výhrad proti tehdejšímu vývoji dění v Srbsku. V této souvislosti je dokonce známo, že o přípravě atentátu na krále věděla a nebylo v jejím zájmu mu zabránit, neboť Alexandr nebyl během své vlády vstřícný vůči Rakousku-Uhersku natolik jako jeho otec, a Draga Mašinová byla rakousko-uherskými představiteli dokonce podezírána z udržování konexí s Ruskem.²⁹

Ke zlomu v doposud pokojných vztazích mezi oběma státy došlo, když Srbsko v roce 1906 uzavřelo celní dohodu s Bulharskem. Z pohledu Rakouska-Uherska ujednání představovalo vážnou hrozbu pro jeho postavení nejdůležitějšího srbského hospodářského partnera, a navíc se jednalo o vážné srbské porušení výše zmíněné tajné smlouvy o spojenectví z roku 1881, vzdání se smluvní suverenity. Jeho reakcí bylo následné vyhlášení protisrbské celní války a ultimáta požadujícího zrušení smlouvy. Ačkoli se Srbsko snažilo situaci uklidnit několika vstřícnými gesty vůči Vídni, napětí nadále přetrvávalo, a ještě více jej nedlouho poté vyostřilo srbské rozhodnutí o nákupu děl francouzské zbrojovky Schneider namísto odběru zbraní, které byly vyrobeny rakousko-uherským podnikem Škoda se sídlem v Plzni.³⁰

Srbské počínání v zahraničních záležitostech bylo Rakousku-Uhersku „proti srstí“ natolik, že 7. července 1906 vyhlásilo embargo na dovoz živých vepřů ze Srbska, kteří představovali, vzhledem k faktu, že hospodářství země bylo postavené zejména na zemědělské výrobě a nikoli na industriální produkci,³¹ jeden z tamních hlavních vývozních artiklů. Započal tak celní konflikt označovaný jako „prasečí válka“, jehož aktivní fáze

²⁷ Srbská nacionalistická organizace Černá ruka vešla ve známost také provedením úspěšného vražedného útoku na rakousko-uherského následníka císařského trůnu a arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este o několik let později, v červnu 1914.

²⁸ Rychlík, *Mezi Vídni a Cařihradem*, s. 259.

²⁹ *Ibid.*, s. 259.

³⁰ Pelikán, *Dějiny Srbska*, s. 254.

³¹ Miroslav Tejchman, *Balkán ve 20. století* (Praha: Karolinum, 2017), s. 22.

probíhala až do roku 1908. Vídeň si od vyhlášení celních restrikcí vůči svému sousedovi slíbvala zdecimování jeho hospodářství,³² avšak jejich paradoxním a nezamýšleným účinkem bylo naopak vyhledání nových trhů v západní Evropě, kam mohlo Srbsko volně vyvážet své zboží. Šlo především o export do Německa a Belgie, které tak v roce 1907 odsunuly Rakousko-Uhersko až na pozici třetího největšího odběratele produktů ze Srbska. Tento fakt postupně výrazně ovlivňoval nejen hospodářství a vnitropolitické směřování království, ale především jeho zahraničně-politickou orientaci.³³

„Olej do ohně“ již tak velmi komplikovaným srbsko-rakousko-uherským vztahům pak přilila především tzv. bosenská krize v roce 1908, která následovala po mladoturecké revoluci v Osmanské říši v červnu téhož roku. Vídeň těchto událostí oslabujících osmanskou státní autoritu nad svými územími, využila a provedla anexi Bosny a Hercegoviny, jež měla od roku 1878 pod svou okupační správou.³⁴

Hořkou pilulku anexí Bosny a Hercegoviny muselo spolknout zejména Srbsko, které si na tuto oblast po dlouhou dobu své existence kladlo územní nároky. Odkazovalo přitom účelově nejen na bosenskou historickou příslušnost k jeho teritoriu, ale i na konfesijní příslušnost místních obyvatel, kteří se z významné části hlásili k pravoslavné víře.³⁵ Kromě toho někteří srbsští představitelé hovořili v souvislosti s anexí také o nebezpečí pro samotnou bezpečnost Srbska. Například tehdejší srbský vyslanec v Konstantinopoli Jaša Nenadović poznamenal, že „*Anexe Bosny a Hercegoviny znamená smrt Srbska. Je předehrou anexe Srbska Rakouskem-Uherskem nebo Bulharskem, s nímž vídeňský kabinet konspiruje, aby nás zničil*“.³⁶

V srbské společnosti anexe znamenala frustrované nálady a zmar nadějí na získání tohoto území, které vyvolaly masivní demonstrace za účasti několika tisíců účastníků. Napětí vedlo dokonce i ke spontánnímu vzniku dobrovolnických legií, jež měly podniknout diverzní vojenskou akci v Bosně a Hercegovině.³⁷ Kromě těchto dobrovolnických militantních oddílů v reakci na bosenskou krizi v Srbsku vzniklo několik organizací, které si vytýčily za úkol podnítit svůj národ k jednotě v krizi. Jednou z nich byla od roku 1908 skupina Národní obrana (*Narodna odbrana*), z níž se později, v roce 1911 odštěpila její radikální frakce pod názvem Sjednocení nebo smrt (*Ujedinjenje ili smrt*). Tato organizace získá svým následným

³² Pelikán, *Dějiny Srbska*, s. 254.

³³ Ibid., 254-255.

³⁴ Tejchman, *Balkán ve 20. století*, s. 26.

³⁵ Pelikán, *Dějiny Srbska*, s. 255.

³⁶ Skřivan, *Císařská politika*, s. 115-116.

³⁷ Pelikán, *Dějiny Srbska*, s. 255.

spojením se „zavedenou“ srbskou nacionalistickou skupinou Černá ruka (*Crna ruka*)³⁸ zásadní vliv na vnitropolitické dění Srbska a jeho vztahy se svým severním, a po anexi Bosny a Hercegoviny, zároveň i západním sousedem, který bude trvat až do období první světové války v roce 1914.

Nicméně ještě předtím, v roce 1912, došlo k dalšímu střetnutí v tehdejší hybridní válce mezi Srbskem a Rakouskem-Uherskem, a to v souvislosti s tzv. balkánskými válkami, které bývají považovány za „předehru“ k otevřenému vojenskému střetnutí ve Velké válce. Hlavním důvodem, který vedl k sérii konfliktů na Balkánském poloostrově, byla snaha relativně nedávno etablovaných zdejších států, mezi něž patřilo kromě Černé Hory, Řecka a Bulharska také Srbsko, jež společně uzavřely spojenecký pakt nazývaný Balkánská liga (někdy také Balkánský svaz), o získání dalších území v regionu. Šlo o území z tehdy se rozpadající Osmanské říše, tehdy výstižně nazývané „umírající muž na Bosporu“, po jejím oslabení nedávnou válkou s Itálií v říjnu 1911. První část tohoto konfliktu, která proběhla mezi říjnem a prosincem 1912 po útoku Černé Hory na Osmanskou říši.³⁹ Srbsko využilo situace a začalo plnit své expanzivní ambice směřující na jih, které mělo již za vlády krále Milana I. Obrenoviće, a vojensky obsadilo většinu dnešního území Severní Makedonie (včetně města Skopje) a společně s černohorskou armádou i Albánii, čímž získalo přístup k Jaderskému moři. Tento fakt však neodpovídal představám Itálie a Rakouska-Uherska, které považovaly ovládnutí části Jaderského pobřeží Srbskem za nežádoucí. Aby mu v tom zabránily, účelově podporovaly vznik albánského státu, k němuž nakonec došlo v květnu 1913 podpisem Londýnské smlouvy mezi evropskými velmocemi.⁴⁰

Navazující druhá balkánská válka, které se Srbsko následně mezi červnem a srpnem 1913 zúčastnilo po boku Řecka, Černé Hory, a nakonec také Rumunska a Turecka za účelem revize bulharských válečných zisků vzešlých z první části konfliktu, přinesla Bělehradu získání dalších území Makedonie.⁴¹ I do této války promluvily, byť nepříliš aktivním způsobem, velmoci. Zatímco Rusko, k bulharskému překvapení, opatrně podpořilo Srbsko a jeho spojence, a z obavy o vehnání Bělehradu do náruče Rakouska-Uherska a Německa diplomaticky vyzvalo Bulharsko, aby se vzdalo, Berlín a především Vídeň se pouze verbálně postavily na stranu Sofie.⁴²

³⁸ Pelikán, *Dějiny Srbska*, s. 256-257.

³⁹ Tejchman, *Balkán ve 20. století*, s. 29.

⁴⁰ Rychlík, *Mezi Vídní a Cařihradem*, s. 326-327.

⁴¹ *Ibid.*, s. 327-331.

⁴² Rychlík, *Mezi Vídní a Cařihradem*, s. 331.

Netrvalo dlouho, a začalo se schylovat k dalšímu válečnému konfliktu, který vyvěral ze stále nestabilních poměrů na Balkánském poloostrově, avšak tentokrát s globálními následky, jež později výrazně změnila geopolitické směřování nejen evropského kontinentu. Úspěšný atentát na rakousko-uherského arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este, následníka císařského trůnu, provedený během jeho návštěvy Sarajeva dne 28. června 1918⁴³ Gavrilem Principem a dalšími příslušníky bosenské organizace Mladá Bosna, materiálně podporované a vycvičené srbskou Černou rukou, posloužil Rakousku-Uhersku jako záminka k dramatickému vystupňování politického nátlaku na Srbsko, které považovalo za spolustrůjce atentátu, a následně i k vojenskému zásahu, které z jeho pohledu měly definitivně vyřešit srbskou otázku.⁴⁴

Násilná smrt Františka Ferdinanda d'Este v Sarajevu Vídni (a do jisté míry i jejímu spojenci Berlínu, který mu v případném konfliktu se Srbskem a potažmo i s Ruskem, deklaroval svou vojenskou podporu, čímž potvrdil trvání dohody o vzájemné obraně uzavřené roku 1879)⁴⁵ posloužila jako vhodný nástroj k provedení kroků ke konsolidaci nacionálních, ale i velmocenských poměrů na Balkánském poloostrově.^{46 47} Ze strany Rakouska-Uherska, po jeho několikátýdenním váhání nad reakcí na atentát, které bylo navíc umocněno faktem, že z důvodu probíhajícího volna většiny jeho vojáků za účelem výpomoci při sklizních, nemohl být proveden okamžitý vojenský úder na Srbsko,⁴⁸ následovala tzv. červencová ultimáta ze dne 23. července, tedy série poměrně tvrdých požadavků vůči Bělehradu.⁴⁹ Předložená ultimáta sestávala z celkem deseti bodů zahrnujících mj. veřejnou omluvu, zákaz protirakouských organizací a propagandy, postihy srbských důstojníků a úředníků zapojených do příprav atentátu, a umožnění působení rakousko-uherských úřadů na srbském území při potlačování zdejších protirakouských sil a vyšetřování červnového atentátu.⁵⁰ Rakouský velvyslanec Vladimír Giesl, který srbským představitelům v Bělehradě seznam ultimát předal, zareagoval na odmítavou reakci protistrany ukončením své mise v Srbsku, čímž byly přerušeny diplomatické vztahy obou zemí.⁵¹

⁴³ Na Vidovdan, tedy den sv. Víta, kdy si Srbové připomínali historickou bitvu na Kosově poli roku 1389.

⁴⁴ Rychlík, *Mezi Vídní a Cařihradem*, s. 340.

⁴⁵ Martyn C. Rady a Jan J. Škrob, *Habsburkové: vzestup a pád světové velmoci* (Praha: Sloart, 2021), s. 327-328.

⁴⁶ Tejchman, *Balkán ve 20. století*, s. 33.

⁴⁷ Vladimír Dedijer, Ján Sirácky a Elena Čierna, *Sarajevo 1914*. I. vydanie (Bratislava: Epoque, 1969), s. 19.

⁴⁸ Rady, *Habsburkové: vzestup a pád světové velmoci*, s. 137.

⁴⁹ Skřivan, *Císařská politika*, s. 459.

⁵⁰ *Ibid.*, s. 461-462.

⁵¹ Skřivan, *Císařská politika*, s. 463.

Rakousko-Uhersko, které počítalo s možností, že minimálně dvě položky z předloženého ultimáta nebudou jeho jižním sousedem přijaty, zahájilo v souladu se svými původními plány mobilizaci a 28. července 1914 vyhlásilo Srbsku válku.⁵²

Konflikt, do kterého se na několika různých frontách v Evropě v souladu se svými proklamacemi o podpoře Vídně okamžitě přidalo i Německé císařství, a na stranu Srbska Rusko, započal vystřelením prvních rakousko-uherských granátů z města Zemun přes řeku Sávu na Bělehrad. Postupně došlo na ostřelování dalších srbských měst, ale zaměřovalo se především na hlavní město a důležité průmyslové objekty. Ty byly koncentrovány právě v oblastech na severu Srbska, kde se nacházely v relativním bezpečí v případě útoku z jihu ze strany Osmanské říše či Bulharska, ale nepočítalo se s eventualitou útoku ze strany Vídně, což zemi zpočátku způsobilo nemalé materiální i finanční ztráty.⁵³ Srbské ústřední instituce a úřady včetně vlády byly již několik dní před vypuknutím války z bezpečnostních důvodů přesunuty z Bělehradu, který byl dle srbských představitelů vojensky nehájitelný, do města Niš na jihu země.⁵⁴

Vývoj na srbské frontě od počátku války zaznamenal řadu zvrátů. Srbskou vojenskou sílu při obraně země zlomil po sérii opakovaných neúspěšných snah c. a k. armády obsadit Bělehrad⁵⁵ až společný útok jednotek Rakouska-Uherska, Německa a Bulharska pod vedením německého polního maršála Augusta von Mackensena zahájený v říjnu 1915. Bulharsko ve svém vstupu do války po boku Centrálních mocností vidělo především možnost odčinění své nedávné prohry ve druhé balkánské válce a pomstu Srbsku. To zpočátku této převaze odolávalo, avšak společná ofenziva tří zemí, která nyní bulharskou zásluhou vedla i z jihu směrem z Makedonie, postupně začala zbytky jeho jednotek vytlačovat do Kosova a následně přes Černou Horu a Albánii až ke břehům Jadranu. Společně se srbskými civilními uprchlíky a představiteli Srbska včetně krále nakonec musely být na přelomu nového roku 1916, po své strastiplné cestě přes pohoří v zimních mrazech označované jako „srbská Golgota“, evakuovány britským a francouzským námořnictvem z místních přístavů Drač a Valona na řecký ostrov Korfu, kde přečkaly v emigraci zbytek první světové války.⁵⁷ Část srbské armády, která čítala přibližně 150 tisíc vojáků

⁵² Skřivan, *Císařská politika*, s. 329.

⁵³ Misha Glenny, Martin Kovář a Olga Kovářová, *Balkán 1804-1999: nacionalismus, válka a velmoci* (Praha: BB art, 2003), s. 250-251.

⁵⁴ Pelikán, *Dějiny Srbska*, s. 268.

⁵⁵ Tejchman, *Balkán ve 20. století*, s. 33.

⁵⁶ Glenny, *Balkán 1804-1999*, s. 252-253.

⁵⁷ Tejchman, *Balkán ve 20. století*, s. 34.

(z původního počtu 420 tisíc na počátku války),⁵⁸ se v roce 1916 zapojila do bojů na soluňské frontě, kde se podílela na vítězství spojeneckých vojsk, mezi něž patřilo i britské, francouzské, italské, ruské a řecké, nad německými a bulharskými jednotkami, což byl jeden z klíčových momentů pro vítězství Dohodových mocností v první světové válce.⁵⁹ Spolu se srbskými vojáky se těchto bojů v duchu slovanské soudružnosti zúčastnili také čeští a slovenští dobrovolníci.⁶⁰

Srbské území bylo mezitím okupováno Rakouskem-Uherskem a Bulharskem. Zatímco Bulharsko část připojilo ke svému území a začalo s násilnou bulharizací tamního obyvatelstva, Rakousko-Uhersko ve své vojensky spravované okupační zóně v severní části země, sice veřejně popravovalo své odpůrce,⁶¹ zakázalo srbské politické strany a literaturu a uzavřelo univerzitu v Bělehradě, území však neanektovalo.⁶² V okupovaných oblastech i nadále působily srbské podzemní skupiny s účastí srbských důstojníků vyslaných z exilu, které proti Rakušanům a Bulharům vedly guerillový boj a zorganizovaly několik povstání, jež skončila násilným potlačením a represemi.⁶³

S přibývajícimi úspěchy spojeneckých vojsk na soluňské frontě v roce 1918 bylo čím dál jasnější, že Centrální mocnosti směřují ke své definitivní porážce na Balkáně, ale obecně také na ostatních frontách v Evropě. Příznivý vývoj války sledovali také jihoslovanskí představitelé včetně Srbů, jejichž jednotky v téže době úspěšně osvobodily nejen svá doposud okupovaná území, ale i sousední Černou Horu.⁶⁴ Srbští politici v exilu začali již v průběhu předchozího roku s přípravou realizace myšlenky vzniku společného jihoslovanského státu skládajícího se z balkánských území, která nebyla součástí Rakouska-Uherska.⁶⁵ Ve světle válkou upadajícího rakouského mocnářství přišla v říjnu 1918 ke slovu tzv. Korfská deklarace, koncept sjednocení také s (doposud) rakousko-uherskými jihoslovanskými oblastmi. Dokument byl výsledkem jednání mezi Srby a Jihoslovanským výborem (založeným roku 1915 v Paříži exilovými představiteli Chorvatska a Slovinska),⁶⁶ na Korfu v červnu a červenci 1917.⁶⁷ Jednou z vedlejších motivací ze srbské strany pro vznik

⁵⁸ Tejchman, *Balkán ve 20. století*, s. 372.

⁵⁹ Glenny, *Balkán 1804-1999*, s. 275.

⁶⁰ Tomáš Jakl, „Čeští dobrovolníci v Srbské armádě za první světové války“. Vojenský historický ústav Praha [online]. 4.10.2016 [Zobrazeno 25.8.2023]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/cesti-dobrovolnici-v-srbske-armade-za-prvni-svetove-valky/>

⁶¹ Šesták, *Dějiny jihoslovanských zemí*, s. 372.

⁶² Pelikán, *Dějiny Srbska*, s. 274-275.

⁶³ *Ibid.*, s. 276.

⁶⁴ Tejchman, *Balkán ve 20. století*, s. 45.

⁶⁵ Pelikán, *Dějiny Srbska*, s. 276-277.

⁶⁶ *Ibid.*, s. 276-277.

⁶⁷ *Ibid.*, s. 278-279.

nového státu bylo také subsekventní sjednocení svých tehdy rozdrobených menšin na několika územích. Poté, co na pozadí rozpadu válkou vyčerpaného císařství chorvatský sněm zrušil své státoprávní svazky s Uherským královstvím a deklaroval účast na novém jihoslovanském státu,⁶⁸ vznikl dne 29. října 1918 Stát Slovinců, Chorvatů a Srbů. Ten se následně, dne 1. prosince 1918, stal součástí širšího jihoslovanského státního celku Království SHS, jež vzniklo po sjednocení těchto původně jihoslovanských území Rakouska-Uherska a dalšími balkánskými územími, včetně bývalého Srbského království, jež bude hrát v novém státu dominantní roli.^{69 70 71}

Ekonomické vztahy

Neméně významný faktor určující podobu vzájemných vztahů Rakouska-Uherska a Srbska před rokem 1918, kromě pohledu na politickou sféru představuje oblast hospodářská. Protože spolu oba aspekty do jisté míry souvisely a vzájemně se ovlivňovaly, prošly i ekonomické vztahy Vídně a Bělehradu dramatickým vývojem.

Pro komplexní pochopení ekonomických a obchodních styků Rakouska-Uherska a Srbska v období před první světovou válkou je důležité podívat se na výchozí pozice a motivace, které hospodářské záležitosti ovlivňovaly, a prolínaly se i s politickou oblastí. Historik Jan Navrátil zmiňuje dvě základní (avšak zcela protichůdné) premisy, které nejpozději od převratu v Srbsku roku 1903, a s ním souvisejícího nástupu rodu Karađorđevićů determinovaly další interakce mezi oběma zeměmi. Jedná se o snahu Vídně o udržení Srbska, jež představovalo potenciální surovinovou základnu, významné odbytiště pro její produkty a důležitou spojnici na trase mezi Rakouskem-Uherskem a Osmanskou říší, ve své sféře vlivu. Na druhé straně o tendence Bělehradu vymanit se z tohoto vlivu, který z jeho pohledu znesnadňoval cestu k vytvoření tzv. Velkého Srbska, resp. sjednocení jihoslovanských národů pod srbským vedením.⁷²

Navrátil sestavil stručný, avšak výstižný chronologický přehled fází hospodářských vztahů obou států, jež představuje důležité vodítko pro přehled hospodářských styků obou zemí. Ten začíná rokem 1893, kdy byla podepsána obchodní smlouva určující jejich podobu, přičemž následující období, jež se vyznačovalo absolutní hospodářskou závislostí Srbska na

⁶⁸ Šesták, *Dějiny jihoslovanských zemí*, s. 378.

⁶⁹ *Ibid.*, s. 380.

⁷⁰ Nový stát zahrnoval také bývalá území Rakouska Uherska - Dalmácii, Bosnu a Hercegovinu, Vojvodinu, Mezimuří a jižní část Štýrska.

⁷¹ Tejchman, *Balkán ve 20. století*, s. 45.

⁷² Jan Navrátil, *Úloha obchodních vztahů mezi rakousko-uherským imperialismem a Srbskem v letech 1901-1914* (Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965), s. 5.

Rakousku-Uhersku, bylo de facto ukončeno státním převratem v roce 1903 a následným odklonem srbských elit od Vídně. Vzájemný obchod obou států, přestože nezatížený vysokými celními tarify, postupně výrazně klesal, až nakonec v roce 1906 ustal. Následovaly četné celní války včetně tzv. prasečí války v letech 1906-1908. Nová obchodní smlouva z ledna 1911, ke které obě strany přistoupily nejen z důvodu zlepšení své hospodářské situace, ale i kvůli svým specifickým potřebám vycházejícím z tehdejší mezinárodní situace (Srbsko bylo zaměstnáno přípravou možné války s Osmanskou říší, přičemž v jeho zájmu proto bylo eliminovat riziko nebezpečí pocházející od svých severních hranic), přinesla dočasnou stabilizaci ekonomických i politických poměrů. Ta však trvala jen do října 1912, kdy došlo k vypuknutí tzv. balkánských válek. V této době Vídeň vzdala pokusy ovládnout Srbsko hospodářsky, nicméně vzhledem ke složité mezinárodní situaci nemohla sáhnout ani k politickým řešením svých zájmů mířených vůči svému jižnímu sousedovi.⁷³

Základním předpokladem vzájemného obchodu Rakouska-Uherska a Srbska byl charakter jejich ekonomik určený typem produkce a hospodářské vyspělosti těchto států. Rakousko-uherské hospodářství bylo zejména v Předlitavsku (kam spadalo také území Českého království) postaveno především na industriálním systému, který výrazně profitoval mj. ze strojírenského, hutního či bavlnářského průmyslu. Stěžejní roli v rozvoji zdejšího hospodářství a průmyslové produkce hrál finanční a bankovní sektor, kde měla důležitou pozici např. vídeňská Creditanstalt. Druhá část říše, uherské Zalitavsko, se naopak vyznačovala převážně rolnickou povahou a z toho vyplývající zaostalostí vůči průmyslovému Předlitavsku.⁷⁴

Srbské hospodářství bylo, podobně jako Uhry, založeno především na zemědělské výrobě, kterou zde reprezentoval hlavně chov dobytka a pěstování obilovin (zejména pšenice a kukuřice). Průmyslový sektor, který z velké části sestával z manufakturních podniků věnujících se hlavně dalšímu zpracování zemědělských produktů (především mlýny, pivovary a cukrovary), měl v Srbsku na počátku 20. století pouze marginální a okrajový význam. Přestože srbská vláda aktivně projevovala snahu o podporu rozvoje této oblasti, nemalá část z tamních podniků zanikla z důvodu nekonkurenceschopnosti vůči kvalitnější produkci přicházející ze zahraničí. Hospodářská zaostalost země však nabízela příležitosti pro zdejší působení cizího kapitálu. S výrazným přispěním investic ze zahraničí začalo během následujících let docházet k rozvoji industriálních odvětví. V Srbsku tak do roku

⁷³ Navrátil, *Úloha obchodních vztahů*, s. 6.

⁷⁴ *Ibid.*, s. 7.

1910 vzniklo poměrně velké množství nových podniků - jmenovitě zde bylo provozováno 230 mlýnů, 60 dřevozpracujících závodů, 9 pivovarů, 2 cukrovary, 6 jatek, 7 papíren, 2 sklárny, 3 cementárny, 10 kovodělných závodů, 6 textilních podniků a 32 uhelných a 23 rudných dolů. Investice do Srbska přicházely především ve formě státních půjček, přičemž jeho hlavními věřiteli byly sousední Rakousko-Uhersko (které se i tímto způsobem snažilo držet Srbsko ve své zóně vlivu), Německo a Francie.⁷⁵ Nezanedbatelnou roli zde hrál i český kapitál, jehož významu se budu věnovat v dalších částech této práce.

Vzájemný obchod Rakouska-Uherska a Srbského království byl tedy v souladu s výše uvedenými charakteristikami jejich produkce oboustranně výhodný. Zatímco Vídeň v Srbsku našla důležitého příjemce svých strojních výrobků a spotřebního zboží, Bělehrad naopak do Habsburské monarchie vyvážel své zemědělské produkty. Rozsah vzájemného obchodu na přelomu 19. a 20. století je možno ilustrovat i kvantitativně, vývoz do Rakouska-Uherska, který sestával především z živého dobytka, činil v roce 1905 80 - 90 % celkového srbského exportu. Na druhé straně rakousko-uherský vývoz do Srbska ve stejné době činil 50 - 60 % celkového srbského dovozu.⁷⁶

Harmonické hospodářské vztahy obou států, podpořilo roku 1893 prodloužení obchodní smlouvy z roku 1881 a nastavení oboustranně výhodných podmínek benevolentních pro Srbsko (např. umožnění vyvážet do monarchie obilí s nízkými celními poplatky), od kterých si Vídeň slibovala, že udrží Srbsko v agrárním sektoru, a tak i v pozici slabšího partnera, na kterého bude moci dále uplatňovat svůj finanční a mocenský vliv.^{77 78}

Na druhé straně si Vídeň již v původní smlouvě z roku 1881 prosadila přítomnost tzv. veterinářské konvence, která jí měla sloužit jako bezpečnostní pojistka v případě situace, kdyby při dovozu živého dobytka ze Srbska hrozilo nebezpečí plynoucí z možnosti šíření nákazy od infikovaných zvířat.⁷⁹ Ve skutečnosti tato doložka Rakousku-Uhersku sloužila nejen jako ochrana před nebezpečím zvířecích epidemií, ale především jako nástroj nátlaku, kterým kdykoli mohlo srbskému hlavnímu vývoznímu artiklu uzavřít své hranice, a tím teoreticky vážně poškodit a destabilizovat srbské hospodářství.⁸⁰ Zajímavostí je, že

⁷⁵ Navrátil, *Úloha obchodních vztahů*, s. 9-11.

⁷⁶ *Ibid.*, s. 12.

⁷⁷ Ian D. Armour, *Apple of Discord: The Hungarian Factor in Austro-Serbian Relations, 1867-1881* (West Lafayette, Indiana: Purdue University Press 2014), s. 293-294.

⁷⁸ Čeněk Slepánek a Kosta Stojanović, *Srbsko: od prvního povstání 1804 do dnešní doby* (Český Brod: Beneš, 1913), s. 18.

⁷⁸ Čeněk Slepánek a Kosta Stojanović, *Srbsko: od prvního povstání 1804 do dnešní doby* (Český Brod: Beneš, 1913), s. 18.

⁷⁹ Slepánek, *Srbsko*, s. 167.

⁸⁰ *Ibid.*, s. 167-168.

vzájemný obchod byl zákazem dovozu dobytka ze Srbska z epidemiologických důvodů poznamenán poprvé již v listopadu 1878,⁸¹ poté, mezi lety 1881 a 1906, došlo k embargu ještě devětkrát.⁸²

Výše uvedené opatření účelově přišlo ke slovu poté, co v Srbsku roku 1903 došlo ke státnímu převratu, který vynesl na královský trůn dynastii Karađorđevićů, a vedl tak k postupnému odvratu srbského státu od Rakouska-Uherska v politických i hospodářských záležitostech. Jednalo se především o uzavírání nových obchodních a celních smluv s jinými státy (Bulharsko, Německo) a nákup zbraní a vojenské techniky jiné než rakousko-uherské provenience (např. francouzský Schneider-Creusot či německý Krupp namísto Škodových závodů).⁸³ Poslední kapkou pro Vídeň však bylo její zjištění, že Srbsko v roce 1905 uzavřelo s Bulharskem smlouvu o budoucí celní unii.⁸⁴ ⁸⁵ Srbské odmítání neratifikovat na nátlak Rakouska-Uherska smlouvu následně přiměl Vídeň, jež nebyla tolik znepokojena ekonomickými důsledky dohody pro rakousko-uherský obchod (jež byly de facto nulové) jako spíše snahou o určitou emancipaci Srbska,⁸⁶ aby v lednu 1906 aktivovala platnost zmíněné veterinární konvence.⁸⁷

Uzavření hranic pro srbský dobytek ještě nemělo dlouhého trvání, neboť již v únoru 1906 Srbsko souhlasilo s úpravou smlouvy s Bulharskem dle preferencí Vídně.⁸⁸ K druhému uzavření hranic pro tento artikl však Rakousko-Uhersko přistoupilo 7. července téhož roku v reakci na neústupný postoj Bělehradu, který odmítal odebírat zbraně od rakousko-uherských výrobců⁸⁹ ⁹⁰ ve snaze předejít dalšímu riziku připoutání země do politické sféry vlivu svého severního souseda.⁹¹ Tím okamžitě došlo k opětovnému zastavení srbského importu živého dobytka na území monarchie a následnému vypuknutí souvisejícího celního konfliktu.⁹² Jeho nejdůležitější část, již zmíněná „prasečí válka“, trvala do září roku 1908.⁹³ Shodou okolností se tyto události navíc časově překrývaly se skončením platnosti druhé obchodní smlouvy z roku 1893, která již nebyla ve světle tehdejších událostí a neúspěšných

⁸¹ Armour, *Apple of Discord*, s. 285-286.

⁸² *Ibid.*, s. 295.

⁸³ Navrátil, *Úloha obchodních vztahů*, s. 20.

⁸⁴ *Ibid.*, s. 21.

⁸⁵ „Celní unie srbsko-bulharská“, *Národní listy*, 12. ledna 1906.

⁸⁶ Navrátil, *Úloha obchodních vztahů*, s. 21.

⁸⁷ „Celní konflikt rakousko-srbský“, *Národní listy*, 26. ledna 1906.

⁸⁸ „Opětný celní konflikt se Srbskem“, *Národní listy*, 9. března 1906.

⁸⁹ Navrátil, *Úloha obchodních vztahů*, s. 22-23.

⁹⁰ „Celní válka rakousko-srbská“, *Národní listy*, 7. července 1906.

⁹¹ Slepánek, *Srbsko*, s. 177.

⁹² Navrátil, *Úloha obchodních vztahů*, s. 22-23.

⁹³ Slepánek, *Srbsko*, s. 171.

jednání mezi oběma znesvářenými stranami prodloužena. Nastalo tak bezesmluvní období s opakovanými celními provizorií probíhající až do roku 1911.⁹⁴

Ačkoli se ozývaly hlasy předpovídající, že výsledkem celní války bude nanejvýše ekonomické zničení Srbska, jehož vývoz dobytka a zemědělských plodin jen do Rakouska-Uherska tvořil až 95 % jeho celkového exportu,⁹⁵ Bělehrad naopak uzavřel nové obchodní a finanční smlouvy s dalšími státy, především západními. Otevřela se mu možnost obchodu na nových trzích, jež mohly sloužit jako plnohodnotná náhrada za ztracený rakousko-uherský. Mezi země, s nimiž začalo Srbsko nově obchodovat, bylo kromě Francie, Velké Británie, Itálie a Belgie překvapivě také Německo, přestože udržovalo spojenecký svazek s Rakouskem-Uherskem. To se k této skutečnosti stavělo velmi nelibě a svému spojení dávalo často svou nespokojenost najevo.⁹⁶

Krise v obchodních vztazích s rakousko-uherskou monarchií měla pozitivní vliv také i na diverzifikaci portfolia produkce Srbska. To výrazně rozšířilo svou průmyslovou základnu o cukrovarnictví, sklářství a textilní výrobu. Omezení vývozu živého dobytka do Rakouska-Uherska a ztráty z něho plynoucí byly dostatečně kompenzovány snížením jeho chovu a navýšením výroby a vývozu krmiva do zahraničí,⁹⁷ ale také nově zavedenou uzenářskou produkcí, přičemž srbské uzeniny byly stejné kvality, avšak výrazně levnější než masné výrobky rakousko-uherské provenience.⁹⁸ Srbský vývoz do Rakouska-Uherska díky výše uvedeným skutečnostem mezi lety 1905 a 1910 výrazně poklesl, naopak vývoz srbské produkce do ostatních států v této době vzrostl.⁹⁹

Výraznou překážku pro slibná jednání o dalším vývoji obchodních styků mezi Rakouskem-Uherskem a Srbskem, která mezi oběma zeměmi probíhala od poloviny roku 1907, představovala rakouská anexe Bosny a Hercegoviny v říjnu 1908, po níž došlo k dramatickému vyostření vzájemných vztahů. V Srbsku byl vyhlášen celonárodní bojkot dováženého rakousko-uherského zboží (včetně odmítání jejich vykládky z lodí), přičemž firmy, které tyto produkty i nadále přijímaly, byly považovány za vlastizrádné.¹⁰⁰

Až souhlas Srbska s uznáním anexe (jež s sebou neslo také demobilizaci vojsk), po intervenci velmocí, mezi nimiž byla Anglie, Německo, Rusko, Francie a Itálie, vedl na konci

⁹⁴ Navrátil, *Úloha obchodních vztahů*, s. 22.

⁹⁵ Slepánek, *Srbsko*, s. 171.

⁹⁶ Pelikán, *Dějiny Srbska*, s. 254.

⁹⁷ Navrátil, *Úloha obchodních vztahů*, s. 39.

⁹⁸ *Ibid.*, s. 25.

⁹⁹ *Ibid.*, s. 19-20.

¹⁰⁰ *Ibid.*, s. 28.

března 1909 k uvolnění cesty k jednání o nové obchodní smlouvě, jejíž platnost Rakousko-Uhersko tímto aktem podmiňovalo.¹⁰¹ ¹⁰² Smlouva, poskytující nový rámec obchodním stykům se Srbskem, které ji z velké části potřebovalo pro zajištění svých infrastrukturních potřeb, zahrnujících např. vybavení armády či materiál pro výstavbu železničních tratí, však byla i v zájmu Vídně. Vysoká cla, která doprovázela její vývoz na srbské území a naopak, se během celních válek postupně stávala i pro ekonomicky o mnoho silnější monarchii čím dál vážnějším problémem.¹⁰³ Zdejší průmyslové a obchodní komory, s ohledem na omezení trpící odvětví produkce, a podniky požadovaly po vládě aktivní kroky, které by vedly k alespoň mírné normalizaci obchodních styků se Srbskem.¹⁰⁴ Nejen k eliminaci dalších poměrně vysokých celních výdajů podniků, ale také k zamezení vytlačování rakousko-uherského zboží ze srbského trhu konkurencí z jiných zemí.¹⁰⁵

Během roku 1910 tak došlo ke shodě mezi oběma státy, jež se stala základem nové obchodní dohody vzešlé v platnost na počátku následujícího roku,¹⁰⁶ ¹⁰⁷ která do určité míry obnovovala původní obchodní vztahy před vypuknutím celního konfliktu. Rakousko-uherské společnosti, z nichž velká část projevila zájem o návrat na srbský trh a byly tak jedním z hnacích motorů normalizace obchodních styků s jižním sousedem (včetně např. Baťových závodů), mohly opět relativně nerušeně vyvážet své zboží do Srbska, nicméně nově je zde čekala nejen zahraniční, ale také tamní levnější domácí konkurence, jež se především v lehkém průmyslu rozvinula během předchozího období díky nové hospodářské politice srbské vlády. Tato srbská ekonomická strategie, která byla prosazována za účelem přizpůsobení se krizové situaci, ale také k dosažení určité soběstačnosti a nezávislosti, se vyznačovala především výraznou finanční podporou rozvoje nových průmyslových odvětví.¹⁰⁸

Uklidnění nejen v hospodářských vztazích Rakouska-Uherska však opět narušily balkánské války v roce 1912-1913¹⁰⁹ a posléze i tzv. sarajevská krize v létě 1914 a následné vypuknutí první světové války, která od základu změnila nejen politicko-ekonomickou mapu Rakouska-Uherska a Srbska, ale i celé Evropy.

¹⁰¹ Navrátil, *Úloha obchodních vztahů*, s. 29-30.

¹⁰² „Politické zprávy domácí“, *Národní listy*, 18. března 1909.

¹⁰³ „Poslanecká sněmovna“ *Národní listy*, 18. června 1910.

¹⁰⁴ „Ze zemské jednoty v českých obchodních grémiích v král. českém“, *Národní listy*, 27. srpna 1908.

¹⁰⁵ Navrátil, *Úloha obchodních vztahů*, s. 31.

¹⁰⁶ *Ibid.*, s. 32.

¹⁰⁷ „Týdenní přehled hospodářský a finanční“, *Národní listy*, 29. ledna 1911.

¹⁰⁸ Navrátil, *Úloha obchodních vztahů*, s. 41-43.

¹⁰⁹ *Ibid.*, s. 56-57.

2.2 Politické a národnostní vztahy českých zemí a Srbska

Politické a kulturní vztahy mezi českými zeměmi a Srbskem byly před rokem 1918 velmi intenzivní, a to z několika důvodů. Nejdůležitějším aspektem těchto styků byla myšlenka slovanské příbuznosti obou národů (ovšem spíše než z kulturního či etnického hlediska vyplývající především z podobnosti a původu jazyků) a z ní vyplývající vzájemné sympatie, na jejichž základě mezi Čechy a Srby probíhala nejen politická, ale také hospodářská a kulturní spolupráce. To vše navzdory skutečnosti, že české země byly součástí Rakouska-Uherska, ke kterému Srbsko po dlouhou dobu uchovávalo své politické antipatie a chtělo se odpoutat z jeho vlivu. Je však možné říci, že tyto dva národy do určité míry spojoval právě jejich problematický vztah k habsburské monarchii. Ten se v českých zemích vyznačoval tendencemi k větší národnostní emancipaci a zisku politicko-národnostních privilegií ve státoprávním uspořádání Rakouska-Uherska podobně jako toho dosáhly Uhry v případě vyrovnání z roku 1867.

Česko-srbské vztahy se začaly ve větší míře rozvíjet již od počátku 19. století, a to na pozadí zmíněného myšlenkového proudu o vzájemnosti mezi slovanskými národy. V této souvislosti se Češi velmi zajímali o dění na Balkáně, např. o tehdy probíhající boj Srbů a dalších slovanských národů za nezávislost na Osmanské říši.¹¹⁰

Zájem Čechů o srbskou problematiku zesílil po pádu Bachova absolutismu, což s sebou přineslo i nové příležitosti ke kulturním interakcím mezi oběma národy, včetně překladu mnohých českých literárních děl do srbského jazyka. Důležité je zmínit také tehdy ve velké míře vznikající spolky a organizace českých krajanů, mezi nimiž hrál důležitou roli spolek Lumír založený roku 1885. Základem centralizovaných krajanských organizací Čechů v Srbsku bylo mj. postupné osídlování Banátu českými rolníky od 20. let 19. století. Postupně se rozšiřující česká krajanská komunita, jejíž centrem se stal Bělehrad, čítala v průběhu 19. století až 400 členů a její elitu tvořili především mlynáři a majitelé zdejších pivovarů. O významu a velikosti této krajanské skupiny vypovídá také skutečnost, že zde byla roku 1882 založena místní sokolská organizace.¹¹¹

Politické vztahy mezi Čechy a Srby však z důvodu austrofilské politiky krále Milana I. Obrenoviće po roce 1878 zaznamenaly úpadek, což pro mnohé Čechy znamenalo zklamání

¹¹⁰ Pelikán, *Dějiny Srbska*, s. 577.

¹¹¹ Ladislav Hladký, *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy = Relations between Czechs and the nations and countries of Southeastern Europe*, (Praha: Historický ústav, 2010), s. 105-106.

a zradu myšlenky slovanské vzájemnosti. Král se tak v této souvislosti v 80. letech 19. století často stával terčem kritiky ze strany českého tisku.¹¹²

Styky obou národů na politické úrovni se opět začaly zlepšovat na počátku 20. století, k čemuž výrazně přispěla také tzv. novoslovanská politika Karla Kramáře. Tehdejší mladočeský poslanec Říšské rady a později první ministerský předseda Československa silně kritizoval tehdejší rakousko-uherskou doktrínu vůči Slovanům žijícím v monarchii, ale také za jejími hranicemi, na Balkáně. Dle něho byla příliš agresivní a zároveň závislá na Trojspolku v čele s Německem, jež se současně jejím prostřednictvím snažilo prosazovat své imperialistické zájmy v tomto regionu.¹¹³ Kramář hájil myšlenku, že Rakousko-Uhersko bude skutečně silnou velmocí, až získá oporu ve Slovanech, tj. až k nim upraví své vztahy. Větší vstřícností ke „svým“ slovanským součástem, která zahrnovala mj. federalizaci mocnářství a vznik rakousko-uhersko-českého trialismu,¹¹⁴ dosáhne jednoty obyvatelstva posílením kulturních a politických vztahů, čímž i větší vnitrostátní stability Pozitivním chováním k slovanským národům na Balkáně získá jejich důvěru a postavení garanta míru, což povede nejen ke stabilizaci této oblasti, ale také ke zlepšení klimatu pro vzájemnou hospodářskou spolupráci, z níž budou těžit i Češi.¹¹⁵ ¹¹⁶V opačném případě Kramář varoval před vážnými globálními následky: „*Bude-li Rakousko vůči Jihoslovanům a zvláště Srbům provozovati politiku přátelskou, jeho postavení na Balkáně se zlepší. Varuji však Rakousko. Aby nepodnikalo nepředložených kroků. Vznikne-li z požáru na Balkáně požár světový, rakouští národové nesmějí býti vedeni na jatky pro zájmy, které nejsou správné. Velkosrbské sny budou nebezpečné jen tenkrát, nenechá-li Rakousko srbský národ žíti. My se budeme do krve brániti tomu, aby Rakousko šlo na Balkán jako nějaký předvoj germanisace. Kdyby v Rakousku zvítězily německé myšlenky a Rakousko šlo na Balkán, stane se z otázky pouze turecké – otázka světová, otázka velkého panství germánstva a pak nezůstane doma ani jeden stát a z toho malého bojiště na Balkáně stane se evropské bojiště všech národů, a následek toho bude katastrofa pro všechny, může z toho býti hrob pro tak mnohé státy, které si myslí, že jsou nepřemožitelné.*“¹¹⁷

¹¹² Hladký, *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*, s. 107.

¹¹³ Ctibor Nečas a Pravoslav Houser, *Balkán a česká politika: pronikání rakousko-uherského imperialismu na Balkán a česká buržoazní politika* (Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1972), s. 32.

¹¹⁴ Adrian Brisku, “Renegotiating the empire, forging the nation (-state): the Bohemian/Czechoslovakian case through the political-economic thought of Thomas G. Masaryk and Karel Kramář, c. 1890–1920s.” *Nationalities Papers* 45 (4) (2017): 632–650. <https://doi.org/10.1080/00905992.2016.1268585>, s. 7–8.

¹¹⁵ Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 32.

¹¹⁶ Brisku, “Renegotiating the empire“, s. 4.

¹¹⁷ Sergej Germanovič Puškarev, Bohuš Baša a Vladimír Šapilovskij, *Karel Kramář a Slovanstvo* (Praha: Ruský spolek válečných invalidů v ČSR, 1937), s. 32.

Kramářova politika nebyla v této době apriori protirakouská, jak se může z jeho výše uvedených postojů zdát - naopak, jejím základem byla loajalita ke státu, která bude prostředkem k úspěchu slovanské myšlenky. Kramář nevyklučoval existenci silného Rakouska-Uherska a budoucnosti Čech jako jeho pevné součásti,^{118 119} avšak za podmínky, že se monarchie zbaví dominance pangermánských vlivů a začne prosazovat vícestrannou zahraniční politiku, tedy i spolupráci s Ruskem.¹²⁰ Právě možnou kooperaci Habsburské říše se svým východním sousedem považoval Kramář za jeden z hlavních prvků udržení klidu v nestabilním balkánském regionu,¹²¹ ale také pro potenciální posun carského Ruska, které v téže době, roku 1905, prošlo revolucí po prohrané válce s Japonskem a v jejím důsledku upustilo od samoděržaví, k nastolení konstituční monarchie.¹²² Na druhé straně Kramář tušil, že přechodem na konstituční systém Rusko může získat sympatie liberálně orientovaných rakouských Poláků, kteří chovali k carskému režimu v Rusku nenávisť,¹²³ a mohlo by tak zároveň dojít k vývoji ve prospěch Kramářových myšlenek slovanské jednoty.

Jak již bylo naznačeno, Kramář v této zahraničně-politické strategii sledoval i pragmatické cíle, které mohly být velmi výhodné nejen pro Rakousko-Uhersko jako celek, ale také pro Čechy. Šlo především o cíle v hospodářské oblasti, kde se již v této době začíná formovat česká finanční „lobby“, jež měla zájem o možnou expanzi na balkánské trhy.^{124 125} Český politik ji podporoval, avšak za podmínky, že jí bude dosaženo mírovou cestou, která bude respektovat zdejší slovanské národy a jejich právo na sebeurčení.

Myšlenky své tzv. novoslovanské pozitivní politiky měl Kramář možnost představit ostatním slovanským národům, resp. jejich zástupcům nejen na půdě Říšské rady ve Vídni,¹²⁶ ale také na Slovanském sjezdu konaném v Praze ve dnech 12. - 17. července 1908. Kromě Čechů a Srbů (včetně rakousko-uherských) se setkání zúčastnili také ruští, polští, chorvatští, slovinští a bulharští delegáti. Ze srbských účastníků je třeba zdůraznit především jméno profesora a publicisty Milorada Pavloviće - Krpy (mj. přítele Tomáše Garrigue Masarykay, viz Příloha č. 16),¹²⁷ který později sehrál významnou roli při pomoci českým

¹¹⁸ Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 41.

¹¹⁹ Brisku, "Renegotiating the empire", s. 3.

¹²⁰ Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 34.

¹²¹ Puškarev, *Karel Kramář a Slovanstvo*, s. 42.

¹²² Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 42.

¹²³ *Osnova: Přednášky o životě a významu Dr. Karla Kramáře: Vydáno k oslavě jeho 70. narozenin pro organisace národně demokratické a řečníky* (Praha: Výbor pro oslavy Dra Kramáře, 1930), s. 11.

¹²⁴ Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 42.

¹²⁵ Brisku, "Renegotiating the empire", s. 4.

¹²⁶ *Osnova: Přednášky o životě a významu Dr. Karla Kramáře*, s. 10.

¹²⁷ Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 74.

investicím v Srbsku před vypuknutím první světové války a pozdějšímu zahraničnímu odboji mezi lety 1914 a 1918. Je také nutno dodat, že konání sjezdu šlo ruku v ruce s Kramářovým konceptem sjednocení Slovanů do Slovanské federace. Tento projekt měl dle něho nejen ukončit historické spory mezi sjednocenými slovanskými národy (především rusko-polské a srbsko-bulharské)¹²⁸, ale zároveň by došlo ke vzniku soběstačné aliance, která by svým členům poskytovala dostatečnou ochranu před nebezpečím pocházejícím ze zahraničí (především proti germánskému vlivu),¹²⁹ aniž by museli utvářet spojení s jinými, neslovanskými státy. Kramář tak považoval tento svazek i za potenciální záruku evropského míru.¹³⁰ Protože si však byl vědom, že za tehdejší konstelace, kdy byla většina slovanských území součástí Rakouska-Uherska a tento stav mohla změnit jen válka, zdůrazňoval především propojení kulturní a hospodářské.^{131 132}

Stěžejním tématem sjezdu byla připravovaná rakousko-uherská anexe Bosny a Hercegoviny, která budila rozepře i mezi samotnými Slovany. Kramář během projevu v duchu výše zmíněného konceptu novoslovanství a zároveň loajality k Vídni, která byla prostředkem k uskutečňování cílů slovanské politiky, prohlásil, že Rakousko-Uhersko má za podmínky, že zde zavede ústavní systém a samosprávu, morální právo na připojení území.¹³³ Poté sklidil bouřlivé reakce Srbů a Rusů, pro něž byla anexe nestravitelná. Srbští i ruští novináři Kramáře nazvali „Rakušanem“ a srovnávali jej s národním socialistou Václavem Klofáčem (Příloha č. 15), kterého považovali za „opravdového Slovana“. Ani jeho dodatek, že by se monarchie měla vyvarovat německého vlivu, je nepřesvědčil.¹³⁴

Sám Kramář byl nakonec zanedlouho zklamán z postupu Vídně po anexi Bosny a Hercegoviny v říjnu 1908 neslučujícím se s jeho představami o mírových vztazích mezi monarchií a slovanskými národy na Balkáně. Zároveň již nepřicházela v úvahu ani spolupráce Rakouska-Uherska s Ruskem, naopak se dostalo do závislosti na Německu, před čímž Kramář varoval.¹³⁵ Uvědomil si však, že připojením tohoto území vzroste počet Slovanů v Rakousku-Uhersku, což mohlo být potenciálním posilujícím prvkem zlepšení jeho postavení, a považoval za přínosné, že tak došlo k rozšíření vnitřního trhu monarchie.¹³⁶

¹²⁸ Jan Soukenka, *Karel Kramář 1914-1918* (Praha: nakladem vlastním, 1930), s. 152.

¹²⁹ *Osnova: Přednášky o životě a významu Dr. Karla Kramáře*, s. 11-12.

¹³⁰ Puškarev, *Karel Kramář a Slovanstvo*, s. 26.

¹³¹ *Osnova: Přednášky o životě a významu Dr. Karla Kramáře*, s. 11.

¹³² Soukenka, *Karel Kramář 1914-1918*, s. 152.

¹³³ Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 58-59.

¹³⁴ *Ibid.*, s. 59.

¹³⁵ *Osnova: Přednášky o životě a významu Dr. Karla Kramáře*, s. 12.

¹³⁶ Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 57.

I přes svou deziluzi z vývoje na Balkánském poloostrově po roce 1908 Kramář neztratil víru ve zlepšení vztahů mezi Rakouskem-Uherskem a zdejšími národy, především se Srbskem. V období před první světovou válkou se Kramář neúspěšně snažil být prostředníkem v tehdejší napjaté situaci mezi oběma státy hrozící válečným konfliktem (především v obchodních vztazích)¹³⁷ a kritizoval zasahování Vídně do balkánských válek, zejména pak její snahu o odstrižení Srbska od Jaderského moře.¹³⁸

Až první světová válka způsobila Kramářův zásadní myšlenkový obrat, který spočíval v rezignaci na své přesvědčení o silném (byť federalizovaném) Rakousko-Uhersku a Čech jako jeho pevné součásti. Tyto události ho přesvědčily o přijetí úvah o rozpadu monarchie a následném vzrůstu vlivu Ruska ve střední a východní Evropě¹³⁹ - podle Kramáře měla po pádu Rakouska-Uherska vzniknout slovanská federace právě pod ruským vedením.¹⁴⁰ Za svou tajnou konspirační spolupráci s Rusy a činnost ve vedení hlavní domácí odbojové organizace Maffie, byl Kramář rakousko-uherskými úřady zatčen a za velezradu odsouzen k trestu smrti (spolu s dalším členem vedení Maffie a pozdějším ministrem financí Aloisem Rašínem), který však nakonec nebyl vykonán z důvodu zmírnění trestu na 15 let vězení amnestií císaře Karla I. v lednu 1917.¹⁴¹ Po vzniku Československé republiky se stal jejím prvním předsedou vlády.

Kramářovu původní koncepci politiky Rakouska-Uherska ke slovanským národům přejal český národně-socialistický politik a poslanec Říšské rady Václav Klobáček, který s ním sdílel antipatie k německému vlivu a přesvědčení o nutnosti získat si sympatie Slovanů, a na jejich základě obchodně expandovat a rozvíjet hospodářskou spolupráci.^{142 143} Lišili se však již v pohledu na samotnou monarchii. Klobáček kritizoval Kramářovu proklamovanou loajalitu k Vídni a byl také o mnoho kritičtější k její politice na Balkáně.¹⁴⁴ Během svých cest po tomto regionu sbíral informace o jejím zdejším praktickém působení (např. v Makedonii), o kterém při svých přednáškách následně zpravoval českou veřejnost.¹⁴⁵ Na základě svých poznatků se dokonce nechal slyšet, že „*není podlosti na Balkáně, aby za ní nestálo Rakousko, není vraždy, aby se za ní nekrčilo Rakousko, není zmatku, aby s ním nebylo spojeno*

¹³⁷ František Kolář a Josef Hanzal, *Politická elita meziválečného Československa 1918-1938: kdo byl kdo*. (Praha: Pražská edice, 1998), s. 134.

¹³⁸ Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 74-76.

¹³⁹ *Ibid.*, s. 81.

¹⁴⁰ Kolář, *Politická elita meziválečného Československa 1918-1938*, s. 134.

¹⁴¹ Soukenka, *Karel Kramář 1914-1918*, s. 103.

¹⁴² Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 94.

¹⁴³ Jaroslav Petrus, *Václav Klobáček: 1868-1942*, (Praha: S.N., 1992), s. 16.

¹⁴⁴ Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 89.

¹⁴⁵ Petrus, *Václav Klobáček: 1868-1942*, s. 15.

Rakousko.¹⁴⁶ V době balkánských válek, na přelomu října a listopadu 1912 působil jako zpravodaj Českého slova (jehož byl i spoluzakladatelem a dlouholetým šéfredaktorem¹⁴⁷) v Srbsku¹⁴⁸, kde mj. organizoval lékařskou pomoc z Čech¹⁴⁹ a po jednom z vítězných postupů srbské armády proti Turecku jí přednesl zdravici, v níž prohlásil, že svou válkou proti německému spojenci, a tím i proti germánskému vlivu, bojují její vojáci nepřímou také za Čechy.¹⁵⁰

Při svých pobytech na Balkáně Klofáč často jednal s politickými činiteli a vlivnými osobnostmi místních států a národů (např. s Miloradem Pavlovičem - Krpou¹⁵¹),¹⁵² které přesvědčoval o navázání hospodářských styků s Čechy a prosazoval zde zájmy českých průmyslníků. Ačkoliv se později ukázalo, že Klofáč za tyto aktivity získával od českých podnikatelů a finančníků vysoké provize (tzv. Klofáčova dodávková aféra), svým lobbingem velmi napomohl expanzi českého průmyslu a finančního kapitálu na Balkán (zasloužil se např. o vznik a provoz českého cukrovaru v srbské Čupriji, založeného Pražskou úvěrní bankou, viz dále). I nepřímou, protože jeho kauza paradoxně rozproudila diskuzi nad vznikem centrálního orgánu, který by zprostředkoval průnik české produkce do tohoto regionu – Slovanského sboru národohospodářského.¹⁵³

Klofáčova zahraniční činnost se však netýkala jen hospodářských záležitostí. Během druhé balkánské války se snažil o zprostředkování míru mezi Srby a Bulhary,¹⁵⁴ později také navázal styky s Rusy a zapojil se do organizace jejich špionážní sítě a plánování sabotáží proti Rakousku-Uhersku, za což byl hned z kraje první světové války v roce 1914 jako první policejně stíhaný český politik zatčen¹⁵⁵ a podobně jako Karel Kramář odsouzen za velezradu. Také on byl po amnestii v roce 1917 propuštěn z vězení.¹⁵⁶

Nejvýznamnějším českým politikem své doby, který se věnoval jihoslovanské otázce a pozici Slovanů v rámci Rakouska-Uherska, byl poslanec Říšské rady a pozdější československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk. I on, podobně jako Klofáč, do určité míry sdílel Kramářovu vizi pozitivní politiky Rakouska-Uherska ke Slovanům a z ní

¹⁴⁶ Petrus, *Václav Klofáč: 1868-1942*, s. 14.

¹⁴⁷ Kolář, *Politická elita meziválečného Československa 1918-1938*, s. 127.

¹⁴⁸ Alois Žipek, *Domov za války: (svědectví účastníků)* (V Praze: Pokrok, 1931), sv. 4, s. 45.

¹⁴⁹ Petrus, *Václav Klofáč: 1868-1942*, s. 17.

¹⁵⁰ Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 94.

¹⁵¹ *Ibid.*, s. 87.

¹⁵² Kolář, *Politická elita meziválečného Československa 1918-1938*, s. 127.

¹⁵³ Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 96-98.

¹⁵⁴ *Ibid.*, s. 98-99.

¹⁵⁵ Jan Hálek a Boris Moskovič, *Fenomén Maffie: český (domácí) protirakouský odboj v proměnách 20. století*. (Praha: Academia, 2020), s. 19.

¹⁵⁶ Kolář, *Politická elita meziválečného Československa 1918-1938*, s. 127.

vyplývajících hospodářských benefitů,^{157 158} avšak kritizoval neoslovanství za přeceňování kulturní vzájemnosti, a naopak absenci úvah o politických vazbách mezi jednotlivými slovanskými národy, které podle něho byly nezbytným a určujícím faktorem v řešení situace na Balkáně a zlepšení jejich pozice v Evropě.¹⁵⁹

Masaryk při řešení této otázky zaměřoval svou pozornost hlavně na Slovanů, kteří byli součástí monarchie, což dokazuje např. jeho aktivní zapojení v rakousko-uherském soudním procesu v roce 1909 v Záhřebu proti 53 srbským a chorvatským politikům obviněným z organizace protirakouského povstání.^{160 161} Důležitou skutečností nejen pro tehdejší spolupráci Čechů a Srbů (resp. Jihoslovanů) v odbojové činnosti během první světové války, ale i v akcích odboje hospodářské oblasti, je navázání přátelství Masaryka s Miloradem Pavlovičem - Krpou, během těchto soudních jednání.¹⁶² Podobným způsobem Masaryk zpochybňoval i tzv. Friedjungův proces konaný v témže roce.^{163 164}

Ačkoli Masaryk uznával právo Rakouska-Uherska na anexi Bosny a Hercegoviny, ani on nesouhlasil se způsobem jejího provedení a kritizoval chování Vídně na tomto území. Podle něho by anexie nabyla větší legitimacy v případě, že by byla předem projednána na mezinárodní konferenci, kde by byla následně uznána ostatními státy.¹⁶⁵ Také očekával, že Vídeň na svém nově připojeném území nastolí liberální prostředí a novou ústavu, a nikoli původní rakousko-uherskou, kterou považoval za nedemokratickou a absolutistickou.¹⁶⁶

Masaryk také často podnikal cesty po Balkánském poloostrově, setkával se s místními předními osobnostmi (u kterých se za svou činnost v rámci výše uvedených afér těšil velkému respektu)^{167 168} a zdejšími přáteli z řad intelektuálů (např. Pavlovičem) včetně

¹⁵⁷ Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 107.

¹⁵⁸ Brisku, "Renegotiating the empire", s. 4.

¹⁵⁹ Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 107.

¹⁶⁰ Masaryk, jenž se soudního jednání osobně zúčastnil, jej považoval za zinscenovaný ve snaze Vídně o ospravedlnění anexie Bosny a Hercegoviny a za účelem diskreditace Jihoslovanů. Český politik později podnikl kroky, které by zpochybnilly legitimitu procesu – od neúspěšné snahy proti němu zapůsobit v Říšské radě ve Vídni podáním návrhu na přezkoumání případu po stížnost u tehdejšího ministra zahraničí Rakouska-Uherska Aloise Lexy von Aehrenthala.

¹⁶¹ *Ibid.*, s. 109-111.

¹⁶² Tomáš Garrigue Masaryk, et al., *Korespondence: T.G. Masaryk - Slované* (Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i., 2015), s. 579.

¹⁶³ Tzv. Friedjungův proces započal protisrbskou kampaní v rakousko-uherském tisku, jenž na pokyn vlády zveřejnil text historika Heinricha Friedjunga na základě materiálů o Srbsku údajně dokazujících jeho podporu protirakouskému spiknutí. Později se ukázalo, že se jednalo o falzifikáty, které byly vyrobeny na zakázku velvyslanectví monarchie v Bělehradě. Na základě odhalení tohoto podvodu, o které se zasloužil právě Masaryk, Srbové a Chorvaté podali proti tomuto diskreditujícímu jednání žalobu, jež nakonec vedla k jejich soudním vítězství u soudu.

¹⁶⁴ Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 111-112.

¹⁶⁵ *Ibid.*, s. 112.

¹⁶⁶ *Ibid.*, s. 113.

¹⁶⁷ Václav Štěpánek, Bronislav Chocholáč, Jan Libor, a Ladislav Hladký eds., *Od Moravy k Moravě: z historie česko-srbských vztahů v 19. a 20. století* (Brno: Matice moravská ve spolupráci s Maticí srbskou, 2005), s. 179.

¹⁶⁸ Hladký, *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*, s. 109.

svých bývalých studentů z pražské univerzity.¹⁶⁹ Během svých návštěv v tomto regionu, jež uskutečňoval již v 90. letech 19. století,¹⁷⁰ se tehdejší poslanec Říšské rady informoval o tamní situaci, která ho čím dál více přesvědčovala o nadřazeném jednání Vídně vůči zdejším etnikům.¹⁷¹ Obdobně jako Václav Klofáč, i on při nich prosazoval navázání styků tamních zemí s českou průmyslovou a finanční sférou.¹⁷² Četnost těchto kontaktů se zvýšila po vypuknutí balkánských válek, kdy se Masaryk scházel mj. také s předsedou srbské vlády Nikolou Pašićem,¹⁷³ a i na základě těchto styků se později, během druhé balkánské války, neúspěšně snažil o urovnání problematických vztahů mezi Srbskem a Rakouskem-Uherskem.¹⁷⁴ Poté, co rakouskému ministru zahraničí Berchtoldovi přinesl seznam srbských návrhů, byl jím odbyt, že se nabídl Pašićovi pouze, aby si „něco vydělal“.¹⁷⁵ Zejména první balkánská válka národů proti Osmanské říši, ale později i odmítavá pozice Vídně k mírovému řešení sporů se Srby byly po anexi Bosny a Hercegoviny dalším přelomem v Masarykově smýšlení o slovanské otázce, protože mu poskytly reálný základ k myšlence o válce jako legitimním prostředku k osvobození národů z područí velmocí. Tato koncepce měla později, během první světové války, také důležitou úlohu v jeho protihabsburských aktivitách a úspěšných snahách o nezávislý československý stát, a zároveň mu byla při této činnosti nápomocna i spolupráce s Jihoslovenským výborem vzešlá z jeho vazeb na Balkáně před rokem 1914.¹⁷⁶

Srbsko, ke kterému měl Masaryk specifický vztah a kde získal svými myšlenkami o národnostní otázce a podporou Srbů ve sporech s Vídní značné renomé,¹⁷⁷ poskytlo pozdějšímu československému prezidentovi potřebné zázemí pro jeho zahraniční odbojovou činnost. Je známo, že zde Masaryk získal několik konspiračních cestovních pasů, jež užíval při cestování po válkou rozdělené Evropě nejen za účelem jednání s představiteli států Dohody, ale i k setkáním s českými krajany.¹⁷⁸ V tomto ohledu je důležité zmínit jméno srbského velvyslance v Paříži Milenka Vesniće,¹⁷⁹ prostředkujícího kontakty Masaryka se

¹⁶⁹ Štěpánek, *Od Moravy k Moravě*, s. 178.

¹⁷⁰ Verica Koprivica, Aleksandra Korda-Petrović a Václav Štěpánek, eds., *Od Moravy k Moravě II: z historie česko-srbských vztahů, Od Morave do Morave II: iz istorije češko-srpskih odnosa* (Nový Sad: Matice srbska ve spolupráci s Maticí moravskou Brno, 2011), s. 139.

¹⁷¹ Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 115.

¹⁷² *Ibid.*, s. 118.

¹⁷³ *Ibid.*, s. 116.

¹⁷⁴ Hladký, *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*, s. 109.

¹⁷⁵ Jan Herben, *Chudý chlapec, který se proslavil* (Praha: Čin, 1930), s. 84.

¹⁷⁶ Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 115-118.

¹⁷⁷ Štěpánek, *Od Moravy k Moravě*, s. 179.

¹⁷⁸ Ladislav Hladký, Verica Koprivica a Václav Štěpánek, *Od Moravy k Moravě III: z historie česko-srbských vztahů = Od Morave do Morave III* (Brno: Vydala Matice moravská ve spolupráci s Maticí srbskou, 2017), s. 13-25.

¹⁷⁹ Hladký, *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*, s. 112.

srbskými představiteli a majícího tak velkou zásluhu na úspěchu akcí českého zahraničního odboje. Masaryk na druhou stranu považoval Srbsko, které disponovalo mezinárodně uznanou státností, vyspělou armádou a navíc i přízní Dohody za boj proti Rakousku-Uhersku a jeho spojencům, za možný vůdčí stát v poválečném jihoslovanském státu.¹⁸⁰ Tyto úvahy mu však uškodily v očích Chorvatů a Slovinců, kteří ho, i přes jeho zdejší nemalou popularitu a podporu sjednocení jihoslovanských národů v cestě za společným cílem, považovali za přílišného srbofila.¹⁸¹

Dění v Srbsku před první světovou válkou budilo v české společnosti poměrně velký zájem, především v kontextu již zmíněné slovanské vzájemnosti. Sounáležitost se Srby Češi projevovali během balkánských válek probíhajících v letech 1912-1913, a to nejen finančními sbírkami (podporujícími např. raněné srbské vojáky)¹⁸² a veřejnými manifestacemi politických stran na podporu srbské armády, ale i samotnou účastí např. českých vojenských lékařů v jejich řadách.¹⁸³ ¹⁸⁴ Podporu Srbsku velká část české společnosti zachovala i po vypuknutí první světové války i přes extrémní prostředky Srbů v jejich protirakouském boji včetně atentátu na Františka Ferdinanda d'Este (o čemž svědčila také skutečnost, že u česky hovořícího obyvatelstva Čech a Moravy nebudila antipatie ani osoba pachatele vraždy Gavrila Principa).¹⁸⁵ Na druhou stranu není možno zapomenout, že mnoho Čechů bylo v řadách C. a K. armády „vhozeno“ do přímého boje proti Srbům na válečných frontách. Roku 1915 byl z přibližně 1500 vojáků a 200 důstojníků zformován československý dobrovolnický oddíl, který se následně po boku srbských jednotek zúčastnil bojů na východní frontě u Dobruždi.¹⁸⁶ Část z nich poté odešla do nově založených čs. legií v Rusku a další zůstali na Balkáně, kde se od roku 1917 zapojili do bojů na Soluňské frontě.¹⁸⁷ V neposlední řadě je v rámci česko-srbských vztahů nutno zmínit také finanční a podnikatelskou činnost českých bank v této jihoslovanské zemi, jimž budou věnovány následující, stěžejní části této práce.

¹⁸⁰ Štěpánek, *Od Moravy k Moravě*, s. 181.

¹⁸¹ *Ibid.*, s. 181.

¹⁸² *Proces Dra Kramáře a jeho přátel*. (V Praze: nákladem Zd. Tobolky, 1920), sv. 4, část 3, s. 61.

¹⁸³ Hladký, *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*, s. 111.

¹⁸⁴ Mezi nimi byl i profesor válečné chirurgie a náčelník vojenské nemocnice v Černé Hoře a Srbsku MUDr. Emanuel Rychlík, který o působení českých zdravotníků a zkušenostech ve válce na Balkáně píše v první knize o vojenské chirurgii vydané v českém jazyce Na Černé Hoře a v Srbsku: vojenskochirurgické zkušenosti z balkánské války 1912-1913.

¹⁸⁵ Hladký, *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*, s. 111.

¹⁸⁶ Bojů v tomto dobrovolnickém sboru se zúčastnili mj. také pozdější generál a fašistický politik meziválečného období Radola Gajda či zprvu promasarykovsky orientovaný plukovník a později nechvalně známý protektorátní kolaborant Emanuel Moravec.

¹⁸⁷ Hladký, *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*, s. 111-112.

3. Český vývoz finančního kapitálu do Srbska a jeho politický aspekt

V souladu s politickými a kulturními zájmy českých elit o navázání užších kontaktů nejen s ostatními slovanskými národy v rámci Rakouska-Uherska, ale i s těmi, které se nacházely mimo jeho hranice, do velké míry souvisely i plány rozvoje spolupráce hospodářské. Jejich pozornost se přitom v oblasti jihovýchodní Evropy upínala především na Srbsko.

Jak již bylo zmíněno v předchozí části, otázce rozvoje hospodářských konexí se Srbskem, ale i obecně v balkánském regionu se věnovali také přední čeští politici včetně tehdejších poslanců Říšské rady ve Vídni Tomáše G. Masaryka a Václava Klofáče. Svými aktivitami, mezi něž můžeme zařadit především četná setkání s místními představiteli a intelektuály a často i jejich přáteli (např. srbským předsedou vlády Nikolou Pašićem či prof. Miloradem Pavlovičem - Krpou), během kterých jednali kromě jiného také o podpoře a rozvoji těchto styků zajišťovali vhodné podmínky pro zdejší působení českých podniků, finančních institucí a kapitálu. Z jejich pohledu bylo motivací pro navázání těchto interakcí více. Jednalo se tak nejen o ideové cíle, mezi něž do určité míry patřilo upevňování myšlenky slovanské vzájemnosti, ale zejména v případě Srbska také o pragmatické účely spolupráce jako prostředku vzdoru českých elit proti habsburské monarchii a německému vlivu. Obdobně jako u průmyslníků a finančníků u nich však hrál důležitou roli také prostý záměr zajištění a udržování nových zdrojů finančních prostředků, ve kterém viděli přínos dalšímu hospodářskému rozvoji Čech a Moravy.

Součástí takto orientovaných styků se staly, kromě obchodní činnosti průmyslových podniků, zejména aktivity českých bank. Důležitým předpokladem vstupu do jihovýchodní Evropy bylo jejich úspěšné působení na území Království českého, resp. v rámci rakousko-uherské monarchie. Během hospodářské konjunktury v prvních letech 19. století (především však v předválečném období mezi lety 1907-1912) vykazovaly české bankovní domy na domácím trhu značné zisky plynoucí z běžné bankovní agendy (tj. např. poskytování půjček), ale v častých případech i z poskytování úvěrů zdejším podnikům, proplácení jejich eskontních směnek a investování do jejich infrastruktury. Tyto prostředky se následně staly předmětem vývozu, který směřoval do výše uvedených oblastí, jež byly pro české bankéře přitažlivé nejen svou geografickou blízkostí, ale také méně vyvinutou bankovní sférou, což utvářelo potenciální prostor pro úspěšné zaplnění zdejší „mezery“ na trhu.¹⁸⁸ Ze stejného

¹⁸⁸ Ctibor Nečas, *Podnikání českých bank v cizině 1898-1918: rozpínavost českého bankovního kapitálu ve střední, jihovýchodní a východní Evropě v období rakousko-uherského imperialismu* (Brno: Masarykova univerzita, 1993), s. 93.

důvodu se však o zdejší výsadní postavení ucházely i německé banky, které pro české znamenaly silnou konkurenci. V této souvislosti získal český finanční kapitál, především ve vlastenecky orientovaném tisku, také politický a nacionální podtext prostředku boje proti rozmáhajícím se německým zájmům ve slovanských oblastech.

Před analýzou samotného průběhu alokace českého finančního kapitálu v Srbsku je užitečné stručně nastínit vývoj českého bankovníctví, resp. hlavních finančních institucí, jež se později staly hlavními aktéry a „hnacím motorem“ expanze do jihovýchodní Evropy.

3.1 Obecný vývoj národně českých bankovních a investičních institucí působících v Srbsku

Počátky nacionálně českého finančního podnikání sahají do druhé poloviny 19. století, kdy po vzoru tehdy rychle se rozvíjejícího německého bankovníctví začínají vznikat první velké bankovní a úvěrní instituce také na území Království českého. Část z nich lze z hlediska jejich činnosti označit jako tzv. univerzální mobilní banky, neboť jejich široká portfolia činnosti nezřídka zahrnovala, kromě běžných bankovních obchodů, také hlubší a iniciativnější styky s průmyslovými podniky – tj. mj. investiční a zakladatelské činnosti.¹⁸⁹ Ty se projevovaly také při kapitálových expanzích bank do dalších oblastí Rakouska-Uherska a často i mimo jeho území, jejichž rozmach nastal mezi lety 1903 a 1913 (viz Příloha č. 1).¹⁹⁰

Základem národně českých bankovních domů se stala především drobná spořitelní a úvěrová družstva, tedy vesnické kempeličky a raiffeisenky, či ve městech působící záložny vznikající od konce 50. let 19. století jako svépomocné úvěrové spolky zajišťující přístup k finančním půjčkám českým řemeslníkům a jiným drobným výrobcům na provoz jejich živností. Vzhledem k tomu, že menší podnikatelé nebyli dostatečně ekonomicky silní a tak majetní, aby mohli jednotlivě žádat o půjčky u tehdejších soukromých peněžních institucí (v Čechách např. u šlechtou založené České spořitelny¹⁹¹ a na Moravě u filiálek vídeňské Erste Österreichische Sparkasse),¹⁹² začali se po vzoru takto již působících peněžních spolků ve Vídni sdružovat, aby, jak v roce 1856 uvedl ve svém článku pro *Hospodářské noviny* lékař a politik Filip Stanislav Kodým, „*sobě zřídili úvěrní pokladnici, z níž by se vespolek*

¹⁸⁹ František Vencovský, *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. (Praha: Bankovní Institut, 1999), s. 69.

¹⁹⁰ *Ibid.*, s. 75.

¹⁹¹ Přívlastek „Česká“ v názvu spořitelny označuje územní příslušnost, nikoliv nacionální – banka působila také pod německým názvem Böhmische Sparkasse.

¹⁹² Jan Hájek, *Od úvěrních družstev k bankovním koncernům* (Praha: Historický ústav AV ČR, 1999), s. 13.

podporovati mohli. Úkol spolku toho jest, spořiti a půjčkami se podporovati“.¹⁹³ Neméně důležitým důvodem pro zakládání těchto finančních spolků byla i skutečnost, že výše zmíněné zavedené peněžní ústavy i přes své české názvy odmítaly přijímat české směnky.¹⁹⁴

Významnou roli v zakládání a rozvoji menších finančních ústavů v Čechách a na Moravě měl publicista, lékař a národní buditel František Cyril Kampelík, dle něhož „banky, spořitelny, úvěrné kasy (záložny) jsou znamenité ústavy, jež dobré příležitosti poskytují, by se malé kapitály, sumičky peněz, sbíhající jednotlivy (sic!) a k velkým závodům, dílům velmi prospěšně dělnými průmyslníky obrátěny byly“¹⁹⁵ a dodal, že „živnostníci a rolníci vědouce o studni, kde se peníze stýkají a mohouce sobě lacinější kapitál (t.j. za mírnější úroky) vypůjčiti, a zas po dílcích ho spláceti, budou podnikavější, správnější, průmyslnější, živost svou zpravujíce...“¹⁹⁶

První svépomocná záložna v duchu výše uvedených myšlenek byla na českém území založena v období evropského bankovního boomu zvaném „Gründerzeit“,¹⁹⁷ a sice v březnu 1858 ve Vlašimi, přičemž brzy poté následovaly další také v jiných městech a obcích. V období jejich největšího rozkvětu, koncem 60. let 19. století, disponovalo 153 záložen dohromady kapitálem 12,8 milionů zlatých. Záložní kasy byly v této době jedinými představiteli národně českého bankovníctví a zároveň šlo o první peněžní ústavy zaměřené na české malovýrobní podnikatelské vrstvy.¹⁹⁸ Postupem času se začaly ozývat hlasy vyzývající ke zřízení centrální instituce zastřešující veškeré záložny na území Království českého. V září 1865 bylo na záloženském sjezdu v Praze rozhodnuto, že bude založena obchodní akciová banka, která ponese název Živnostenská banka pro Čechy a Moravu v Praze (od roku 1910 jen Živnostenská banka, ve zkrácené formě Živnobanka).^{199 200}

Působení nové, první, a ve své době největší národně české banky (a zároveň první univerzální mobilní na území království²⁰¹), v jejíž správní radě od počátku zasedala řada významných osobností tehdejší doby, včetně staročeského politika Františka Ladislava Riegra a později i Karla Kramáře,²⁰² a je s ní úzce spojeno jméno nejvýznamnějšího českého

¹⁹³ „Malá úvěrní pokladnice“ in: *Hospodářské noviny: vyd. od c.k. vlastensko-hospodářské Společnosti v království Českém*. Praha: B. Rohlíček, 1856, 7(48), s. 411. ISSN 2336-6117.

¹⁹⁴ Pavel Kosatík, *Bankéř první republiky: život dr. Jaroslava Preisse*. (Praha: Mladá fronta, 2010), s. 45.

¹⁹⁵ Vencovský, *Dějiny bankovníctví v českých zemích*, s. 106-107.

¹⁹⁶ *Ibid.*, s. 106-107.

¹⁹⁷ Brisku, „Renegotiating the empire“, s. 5.

¹⁹⁸ Hájek, *Od úvěrních družstev k bankovním koncernům*, s. 127-134.

¹⁹⁹ *Ibid.*, s. 134.

²⁰⁰ *Živnostenská banka v Praze: 1869-1918* (Praha: Živnostenská banka, 1919), s. 7. 7

²⁰¹ Vencovský, *Dějiny bankovníctví v českých zemích*, s. 74.

²⁰² Kosatík, *Bankéř první republiky: život dr. Jaroslava Preisse*, s. 46.

bankéře své doby a jejího pozdějšího ředitele Jaroslava Preisse, započalo 1. března 1869.²⁰³ Provoz Živnostenské banky byl zaměřen především na financování drobných řemeslných, obchodnických a zemědělských živností, ale zároveň působila jako obchodní banka.²⁰⁴ Její portfolio v tomto ohledu zpočátku zahrnovalo především eskontní úvěry a zálohy podnikům. Banka rovněž spravovala běžné účty klientů.^{205 206} S rostoucím finančním kapitálem začala postupně financovat také větší projekty, mezi něž patřila např. stavba elektrické trati z Prahy do Vysočan či činnost karlínských podniků Františka Křížíka a Čenka Daňka (podílela se mj. na její přeměně v akciovou společnost)²⁰⁷, Emila Kolbena ve Vysočanech nebo pivovaru v Braníku.²⁰⁸ Po roce 1870²⁰⁹ převzala také daňovou záruku za 25 českých cukrovarů a se sedmi navíc uzavřela prostřednictvím svého nového zvláštního oddělení prodeje zboží, smlouvy o prodeji cukrovarnických produktů a poskytování krytých úvěrů. Po hospodářské krizi v roce 1873 však musela Živnobanka některé cukrovarnické podniky, do kterých v předchozích obdobích investovala, odkoupit v exekučních dražbách.²¹⁰

Živnobanka se postupně, bez jakéhokoli přičinění cizího kapitálu stala největší národně českou bankou a nadále působila spíše na lokální úrovni, aniž by měla ambice obchodovat ve velkém bankovníctví, ve kterém se v té době pohybovaly německé či vídeňské banky.²¹¹ V této strategii pokračovala také po vzniku Československa, kdy i nadále platila za ústřední finanční instituci českého průmyslu, k čemuž tehdejší ředitel Jaroslav Preiss poznamenal, že se „*těšila vždy pověsti koženosti, tj. konzervativnosti, a tento opravdově myšlený konzervativismus přenesl ji přes různá úskalí doby.*“²¹²

Do úspěšného rozvoje Živnobanky v závěru 19. století a pokračujícího v prvních letech 20. století silně zasáhla první světová válka. Během ní byly všechny bankovní instituce na území habsburské monarchie povinny každý půl rok upisovat válečné půjčky státu, který tyto prostředky následně vynakládal na financování své válečné mašinerie a zároveň na snižování konfliktem způsobené inflace.²¹³ České finanční ústavy na rozdíl od vídeňských a německých, které své peníze státu propůjčovaly s nadšením (často přitom

²⁰³ Kosatík, *Bankéř první republiky: život dr. Jaroslava Preisse*, s. 28-29.

²⁰⁴ Vencovský, *Dějiny bankovníctví v českých zemích*, s. 116.

²⁰⁵ *Ibid.*, s. 116.

²⁰⁶ Ctibor Nečas, *Na prahu české kapitálové expanze: rozpínavost českého bankovního kapitálu ve střední, jihovýchodní a východní Evropě v období rakousko-uherského imperialismu* (Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1987), s. 33.

²⁰⁷ Vencovský, *Dějiny bankovníctví v českých zemích*, s. 117.

²⁰⁸ Kosatík, *Bankéř první republiky: život dr. Jaroslava Preisse*, s. 48.

²⁰⁹ *Živnostenská banka v Praze: 1869-1918* (Praha: Živnostenská banka, 1919), s. 8.

²¹⁰ Nečas, *Na prahu české kapitálové expanze*, s. 37.

²¹¹ Kosatík, *Bankéř první republiky: život dr. Jaroslava Preisse*, s. 46-47.

²¹² *Ibid.*, s. 49.

²¹³ Vencovský, *Dějiny bankovníctví v českých zemích*, s. 192.

zdůrazňovaly své vlastenectví, ačkoli jim ve skutečnosti šlo primárně o zisk ve formě relativně vysokých úroků), nebyly v tomto ohledu příliš vstřícné (peníze raději ukládaly do podle nich výnosnějších cenných papírů), a čelily tak nátlaku ze strany rakouských úřadů, které považovaly tento laxní postoj za „sabotáž“.²¹⁴ Pronásledování v této souvislosti zasáhlo také Živnobanku, resp. osobně několik členů jejího vedení včetně tehdejšího zástupce ředitele Rudolfa Piláta a náměstka generálního ředitele Jaroslava Preisse, který byl v roce 1915 zatčen a v soudním procesu spolu s politiky Karlem Kramářem a Aloisem Rašínem odsouzen za velezradu.²¹⁵ Jeho obžaloba kromě zmíněného neposkytování válečných úvěrů a odrazování dalších českých upisovatelů od těchto půjček prostřednictvím textů v Národních listech napojených na Živnobanku (ve kterých spolu s Rašínem argumentovali nejistou návratností půjčky vzhledem k pochybnému vývoji války pro Rakousko-Uhersko)²¹⁶ obsahovala také obvinění z panslavistické a nacionalistické činnosti (včetně účasti na organizaci Slovanského sjezdu v Praze roku 1908) a udržování kontaktů se zahraničními bankami (zahrnující i instituce v tehdy nepřátelském Srbsku) před rokem 1914. Preiss, stejně jako Kramář s Rašínem, byl nakonec omilostněn amnestií císaře Karla I. v roce 1917 a posléze se stal generálním ředitelem Živnobanky, kterým zůstal až do roku 1938.²¹⁷

Se Živnobankou je podobně jako s dalšími tehdejšími českými finančními domy spojeno také finanční podnikání a zakladatelská činnost mimo České království. Po březnu 1872, kdy došlo ke změnám stanov banky, které umožnily rozšíření jejího působení o správu průmyslových, báňských, železničních, plavebních a dalších podniků, ale především povolily její zakladatelské aktivity, a to i v dalších oblastech Rakouska-Uherska mimo české království,²¹⁸ ²¹⁹ začala svých zkušeností z domácího prostředí užívat také při svých investičních a zakladatelských činnostech nejen na dalších územích rakousko-uherské monarchie, ale i v regionech za jejími hranicemi. Kromě bankovních a obchodních působení v Uhrách a Haliči²²⁰ (jež zajišťovaly filiálky ve Vídni, Krakově, Lvově a Terstu; viz Příloha č. 1),²²¹ ²²² ²²³ představující těžiště všech jejích zahraničních aktivit (na něž banka v roce

²¹⁴ Vencovský, *Dějiny bankovníctví v českých zemích*, s. 192-196.

²¹⁵ *Československý časopis historický* (Praha: Academia, 1966), 14(5), s. 685.

²¹⁶ Vencovský, *Dějiny bankovníctví v českých zemích*, s. 195.

²¹⁷ *Československý časopis historický*, s. 685.

²¹⁸ Nečas, *Na prahu české kapitálové expanze*, s. 34.

²¹⁹ Vencovský, *Dějiny bankovníctví v českých zemích*, s. 117.

²²⁰ Nečas, *Na prahu české kapitálové expanze*, s. 38.

²²¹ *Ibid.*, s. 44.

²²² *Ibid.*, s. 34-35.

²²³ Kosatík, *Bankéř první republiky: život dr. Jaroslava Preisse*, s. 48.

1905 dohromady vynakládala až 80 % veškerých svých investičních prostředků²²⁴), pronikla také na Balkán, především do Bulharska a Srbska. V případě druhé jmenované země však, v porovnání s ostatními českými bankami, ale také s výsledky v ostatních zahraničních regionech, nebyla její přítomnost příliš výrazná. Důvodem bylo také to, že část projektů, které jí tu byly nabízeny, přenechávala z rozličných důvodů své bankovní konkurenci (např. Pražské úvěrní bance), pro níž se staly velmi lukrativními příležitostmi.²²⁵

Mezi další české finanční instituce, jež se během své existence podílely na distribuci českého kapitálu do Srbska, patřila Ústřední banka českých spořitelů, zkráceně Sporobanka. Myšlenka zřízení bankovní instituce, která by působila jako ústřední orgán sdružující spořitelny na českém území obdobně jako v německém případě *Centralbank der Deutschen Sparkassen*, vznikla v roce 1900 a byla zrealizována jejím založením po zisku koncese v roce 1903. Vzhledem k tehdy právě probíhající hospodářské krizi, provázené růstem nezaměstnanosti a zároveň poklesem míry podnikavosti ve společnosti, docházelo k poklesu úrokových sazeb a růstu cen dluhopisů. Tato skutečnost znamenala pro banky nižší výnosnost běžné spořitelní agendy a obchodů, na což Sporobanka zareagovala přeorientováním a rozšířením své činnosti mimo původní působnost, a stala se tak institucí s univerzálním působením v bankovním sektoru.²²⁶ Postupně začala expandovat i do dalších regionů monarchie, a podobně jako Živnobanka i za její hranice směrem do jihovýchodní Evropy, a navazovala zde kontakty s místními peněžními ústavami. Z rakousko-uherských oblastí se jednalo o banky v Charvátsku-Slavonsku, okupované Bosně a Hercegovině, a mimo ně především v Srbsku, Černé Hoře, Bulharsku, Haliči a Rusku.²²⁷ Pro zahraniční expanzi zřídila banka pobočky ve Vídni a Terstu. Tento postup se posléze v národně českém tisku setkal s připomínkami, že by bylo vhodnější filiálky zakládat přímo na jihoslovanských územích monarchie: „*Ústřední banka českých spořitelů v krátké době svého působení docílila řady záslužných a čestných úspěchů. Jest z nejpodnikavějších mezi pražskými bankami a její vedení vyznačuje se živou iniciativou. Její takt a zručnost připoutaly k ní slovanské spořitelny této poloviny říšské a její styky nezastavily se před hranicemi zalitavskými. V jižních slovanských krajích zaujímá významné místo a není pochyby, že po vídeňské filiálce, která má sloužiti také těmto obchodům, dojde ke zřízení poboček i zde.*“²²⁸

²²⁴ Vencovský, *Dějiny bankovníctví v českých zemích*, s. 173.

²²⁵ Nečas, *Na prahu české kapitálové expanze*, s. 69, 109.

²²⁶ *Ibid.*, s. 147.

²²⁷ Nečas, *Podnikání českých bank v cizině*, s. 25-27.

²²⁸ „Z pražského trhu peněžního“, *Národní listy*, 28. ledna 1906.

Stěžejní roli v šíření finančního kapitálu Sporobanky mimo české království i celé Rakousko-Uhersko hrály především její afilace Securitas²²⁹ a Bohemia,²³⁰ (z nichž prvně jmenovaná společnost výše uvedeným představám českého tisku o působení v jihoslovanských zemích později dostala), kterým se budu věnovat dále. Působení Sporobanky mimo rakousko-uherskou monarchii však nakonec nebylo příliš výrazné ani úspěšné. Hlavní těžiště její činnosti tak i nadále představovalo domácí prostředí, kde naopak v porovnání s ostatními zdejšími finančními ústavy, vyjma centrální banky císařství, vykazovala největší zisky (především v letech 1908-1911).^{231 232} Její neúspěch v zahraničí, způsobený mj. nerozvážnou a riskantní úvěrovou politikou vůči svým výše zmíněným afilacím, ale i balkánskými válkami, vedl před první světovou válkou k enormním ztrátám. Sporobanka na tuto situaci v zájmu obnovení své finanční stability nakonec zareagovala částečným opuštěním zahraničních trhů.²³³

Nejaktivnější českou bankou působící v zahraničních regionech včetně Balkánu, resp. Srbska, byla Pražská úvěrní banka (označována také zkráceně jako Pragobanka). Zahájila svou činnost v roce 1870 pod názvem Úvěrní banka v Kolíně jako finanční ústav pro obstarávání potřeb místních obchodních, průmyslových a zemědělských podniků.²³⁴ Obdobně jako ostatní zmíněné banky, i tato se v domácím prostoru věnovala převážně poskytování eskontních úvěrů a další běžné bankovní agendě. S rostoucím finančním kapitálem začala banka v posledních letech 19. století (její obrat v tehdejší době dosahoval až 2 miliony zlatých ročně)²³⁵ postupně přenášet své těžiště z Kolína do Prahy, kde roku 1896 založila novou filiálku. Tento proces byl symbolicky završen roku 1900 přejmenováním společnosti na Pražskou úvěrní banku,^{236 237 238} přičemž Národní listy k tomuto kroku uvedly, že „*jméno to uvádějící naši metropoli do rozvětvených konnexí finančního světa jest velmi dobře voleno. Individualisuje a jest populární.*“²³⁹

Obdobně jako Živnobanka, i Pragobanka do svého obchodního portfolia brzy přidala finanční spolupráci s průmyslem. V první fázi šlo např. o finanční interakce se

²²⁹ Nečas, *Podnikání českých bank v cizině*, s. 30-31.

²³⁰ Ctibor Nečas, „Zahraněční angažmá bankovního koncernu Sporobanky“ in *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. C, Řada historická. 1993, vol. 42, iss. C40, s. 85-86.

²³¹ Vencovský, *Dějiny bankovníctví v českých zemích*, s. 147.

²³² Nečas, *Podnikání českých bank v cizině*, s. 29.

²³³ *Ibid.*, s. 41-45.

²³⁴ Vencovský, *Dějiny bankovníctví v českých zemích*, s. 125.

²³⁵ Nečas, *Na prahu české kapitálové expanze*, s. 99.

²³⁶ Jiří Šouša, „České banky a cukrovarnické podnikání.“ *Listy cukrovarnické a řepařské* 126, č. 9-10, 2010, s. 291.

²³⁷ Nečas, *Na prahu české kapitálové expanze*, s. 99.

²³⁸ „Pražská úvěrní banka“, *Národní listy*, 25. února 1900.

²³⁹ „Z domácího peněžního trhu“, *Národní listy*, 25. února 1900. 1

středočeskými cukrovarnickými podniky, ale později začala podniky také sama zakládat (např. v roce 1873 Akciovou továrnu na výrobu umělých hnojiv a lučebnin v Kolíně²⁴⁰).²⁴¹ Tato strategie, na které se velkou měrou podílel první ředitel Pragobanky Julius Veselý (viz Příloha č. 7), který byl zároveň odborníkem na obchodování s cukrem,²⁴² však z počátku nebyla příliš výdělečná, což vedení banky přimělo k hledání náhradních, výnosnějších podnikatelských příležitostí. Potenciální možnost zvýšení zisků nakonec našlo v rozšíření územní působnosti do dalších oblastí Rakouska-Uherska.²⁴³ Nejprve v roce 1900 došlo ke vzniku její další, tentokrát moravské pobočky v Olomouci, jež zpočátku působila jako opěrný bod pro potřeby další expanze do východních regionů habsburského císařství.²⁴⁴ Roku 1906, podobně jako Živnobanka, i Pragobanka založila filiálku v haličském Lvově, kde se věnovala ropným obchodům,²⁴⁵ a v posledních letech první světové války začala nepřímo, prostřednictvím smluvních vztahů s místními bankami (tedy jejími afilacemi) působit také v uherské Budapešti.²⁴⁶ Zde se ve spolupráci mj. s Živnostenskou bankou podílela na obchodování s chovným dobyt看em, především s vepřím.²⁴⁷

Pražská úvěrní banka však, jak již bylo zmíněno, expandovala nejen v rámci monarchie, ale také za její hranice. Směřovala zejména na území jihoslovanských států na Balkáně, kde je nutno zdůraznit především její finanční a zakladatelské aktivity v Srbsku, které se postupně stalo jedním z jejích nejdůležitějších zahraničních působišť. Nahlédnutí do činnosti filiálky Pragobanky v Bělehradě, která byla založena v roce 1910,²⁴⁸ bude představovat základ pro další části této práce, které se budou věnovat vývoji a významu samotné expanze českého peněžního kapitálu do této země.

²⁴⁰ *Listy chemické: Časopis věnovaný zájmům technické lučby*. (Praha: Spolek chemiků českých, 1893), 17(17), s. 105.

²⁴¹ Vencovský, *Dějiny bankovníctví v českých zemích*, s. 126.

²⁴² Nečas, *Na prahu české kapitálové expanze*, s. 99.

²⁴³ *Ibid.*, s. 99-100.

²⁴⁴ „Pražská úvěrní banka“, *Národní listy*, 25. února 1900.

²⁴⁵ Nečas, *Na prahu české kapitálové expanze*, s. 101.

²⁴⁶ *Ibid.*, s. 104.

²⁴⁷ *Ibid.*, s. 105.

²⁴⁸ Ctibor Nečas, „Počátky vývozu kapitálu Pražské úvěrní banky na Balkán“ in: *Studia Balkanica Bohemoslovaca*: (příspěvky přednesené na I. celostátním balkanistickém symposiu v Brně 11.-12. prosince 1969). ed. Richard Pražák, Ivan Dorovský, 1. vyd. (Brno: Universita J.E. Purkyně, 1970), s. 144-145.

3.2 Vývoj české finančně-investiční expanze v Srbsku a její politické dopady na případu Pražské úvěrní banky

Vývoz finančního kapitálu do jihoslovanských regionů Balkánu včetně Srbska měl kromě obchodního rozměru také rovinu politicko-kulturní, a byl v tomto ohledu silně provázaný s myšlenkou slovanské vzájemnosti. Ta spolu s dalšími aspekty (včetně snahy o vzdor vůči rozmáhající se německé konkurenci a subsekventnímu šíření německého vlivu v tomto regionu) a motivacemi do určité míry představovala jakýsi katalyzátor, na jehož pozadí probíhala zdejší činnost českých bankéřů. Předtím, než bude analyzováno samotné působení bank v Srbsku (především v tomto regionu nejvýraznějšího českého finančního ústavu, Pražské úvěrní banky), je nutno krátce zmínit plány českých politických elit na praktické naplňování a posilování konceptu všeslovanství prostřednictvím rozvíjení sítě finančních aktivit v zájmových oblastech.

Důležitým milníkem byl v tomto ohledu Novoslovanský sjezd v Praze konaný v červenci 1908, spoluorganizovaný mj. Karlem Kramářem, během něhož budil velkou pozornost zúčastněných delegátů (tedy zástupců všech slovanských národů) právě návrh založení společné slovanské banky. Tato idea se mezi slovanskými elitami objevila již dříve před sjezdem, avšak tehdy se jednalo jen o nepřesné představy a náčrty. Ucelenější vize se objevily až v předvečer setkání, přičemž v jeho rámci byly následně zmíněny tři návrhy možné formy a struktury tohoto budoucího nadnárodního finančního ústavu. Konceptně nejpokročilejší projekt pocházel od Jaroslava Preisse, další dva byly iniciovány tehdejším slovinským poslancem Říšské rady Ivanem Hribarem a Zemskou bankou království českého.²⁴⁹ Preissův plán, značně inspirován anglickými a německými bankovními soustavami,²⁵⁰ počítal se vznikem banky, která by kromě zajišťování běžné bankovní agendy, poskytování finančních půjček slovanským zemím a prostředkování kontaktů mezi jejich jednotlivými bankovními ústavu a institucemi navazovala také finanční a investiční styky s podniky v průmyslové sféře, s čímž do určité míry souvisela i možnost organizace vývozu výrobků slovanských producentů působících v Rakousku-Uhersku do Ruska, Srbska a Bulharska.²⁵¹ Slovanská banka měla disponovat hlavním sídlem v Petrohradu, tehdejší metropoli nejrozlehlejší slovanské země, a sítí poboček pokrývajících nejen veškerá

²⁴⁹ Ctibor Nečas, „Český finanční kapitál a česká buržoazní politika před r. 1914“ in Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická. 1986, vol. 35, iss. C33, s. 73-74.

²⁵⁰ Ctibor Nečas a Pravoslav Houser, *Balkán a česká politika: pronikání rakousko-uherského imperialismu na Balkán a česká buržoazní politika* (Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1972), s. 54.

²⁵¹ Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 54.

slovanská teritoria v Evropě, ale která by působila také v neslovanských městech, např. v Paříži, Londýně či Cařihradu.²⁵² Preissův koncept však později narazil na odmítavé stanovisko většiny českých bankovních institucí (kromě Živnostenské banky a Ústřední banky spořitelén v Praze), které se obávaly, že by je nová banka mohla časem pohltit.²⁵³ Stejně tak byl návrh smeten ze stolu i ruským ministrem financí, jenž při svém jednání s Preissem, pravděpodobně ovlivněn ruskými finančními kruhy, kontroval protinávřhem, aby byla ve všeslovanskou banku přeměněna některá z již existujících ruských institucí.²⁵⁴ Preissova vize, stejně jako obě další diskutované na pražském Slovanském sjezdu, nebyla realizována a projekt společné banky slovanských národů nakonec ztroskotál na jejich antagonistických zájmech.²⁵⁵ Na druhou stranu však tato myšlenka inspirovala Živnostenskou banku k její expanzi na ruský finanční trh.²⁵⁶

Je však možné říci, že finanční instituce s ambicemi, ačkoli nakonec neúspěšnými, stát se bankou pokrývající slovanský region, působila na trhu již více než dvacet let před výše zmíněnou diskuzí, byť se jednalo o „sólový“ projekt českých bankéřů. Touto národně českou kapitálovou institucí, jejíž činnost směřovala do oblasti jihovýchodní Evropy (v čemž držela prvenství mezi českými finančními ústavami), byla Vzájemná pojišťovací banka Slavia. Kapitálová expanze do prostoru Balkánu, kterou Slavia započala v 80. letech 19. století, byla součástí její strategie k zisku postavení, resp. pověsti tzv. všeslovanské banky. Této mety mělo být dosaženo šířením jejího působení na další slovanská území a usilováním o výsadní pozici na těchto trzích.²⁵⁷ Autorem těchto plánů pohybujících se v intencích novoslovanské koncepce byl právě tehdejší generální zástupce společnosti v Lublani Ivan Hribar.²⁵⁸ Slavie v Srbsku navazovala na své předešlé úspěšné působení v Uhrách, které zajišťovala mj. filiálka (později generální zastupitelství) otevřená v červnu 1885 v Novém Sadu,²⁵⁹ kde, ačkoli se tehdy jednalo o součást Rakouska-Uherska, žila početná srbská menšina - Srby (včetně buditele Vuka Karadžiće) byl v tomto ohledu

²⁵² Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 54-55.

²⁵³ Nečas, *Podnikání českých bank v cizině*, s. 95-96.

²⁵⁴ Nečas, „Český finanční kapitál a česká buržoazní politika před r. 1914“ in Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická. 1986, vol. 35, iss. C33, s. 75.

²⁵⁵ Nečas, *Podnikání českých bank v cizině*, s. 105.

²⁵⁶ Nečas, „Český finanční kapitál a česká buržoazní politika před r. 1914“, s. 75.

²⁵⁷ Ctibor Nečas, „Český bankovní kapitál a jeho angažmá do začátku první světové války“ in *Od Moravy k Moravě: z historie česko-srbských vztahů v 19. a 20. století*, ed. Václav Štěpánek et al. (Brno: Matice moravská ve spolupráci s Maticí srbskou, 2005), s. 148.

²⁵⁸ Nečas, *Na prahu české kapitálové expanze*, s. 29.

²⁵⁹ Nečas, „Český bankovní kapitál a jeho angažmá do začátku první světové války“, s. 148-149.

dokonce považován za největší srbské město.²⁶⁰ Slavia v téže době v souladu s Hribarovými návrhy uvažovala, kromě zahájení svých finančních aktivit v dalších (především mimorakouských) oblastech Balkánského poloostrova včetně Bulharska, také o založení pobočky i na území samotného Srbska (resp. v Bělehradě).²⁶¹ Na Srbsko byl Hribarem v jeho plánech expanze kladen zvláštní důraz jako na potenciální odbytiště specifických typů pojištění, mezi nimiž měla, vzhledem k místním teplým klimatickým podmínkám, zvláštní postavení především ochrana požární.²⁶² Plány pojišťovny v jihovýchodní Evropě však byly nakonec zmařeny vypuknutím srbsko-bulharské války v listopadu 1885. Tento vývoj banku přiměl k opuštění tendencí k expanzi mimo území Habsburské monarchie a k návratu do domácího prostředí. Od té doby na Balkáně působila pouze v Rakouskem-Uherskem okupované a později anektované Bosně a Hercegovině.²⁶³

Byť bylo působení Slavie v Srbsku, resp. celé jihovýchodní Evropě časově velmi krátké (pobočka v Novém Sadu byla uzavřena v roce 1887)²⁶⁴ a nakonec také nepřilíš úspěšné, sehrálo v české finanční expanzi směřující mimo hranice rakousko-uherské monarchie průkopnickou úlohu a ukázalo cestu jiným již zmíněným českým obchodním bankám (viz Příloha č. 1).²⁶⁵

Ústřední banka českých spořitelen (Sporobanka)

Mezi institucemi, které se inspirovaly příkladem a vývojem činností pojišťovny Slavie, avšak dokázaly v jihovýchodní Evropě progresivněji realizovat své obchodní zájmy, figurovala Ústřední banka českých spořitelen (resp. Sporobanka). Základem expanze této finanční instituce do balkánských oblastí bylo, podobně jako v případě Slavie, její působení v Novém Sadu a v Brodu nad Savom v tehdejšímu Charvátsku (dnešní Slavonski Brod), prostřednictvím několika svých afilací (např. Hrvatska eskomptna i mjenjačna banka).²⁶⁶ Na rozdíl od Slavie se jí však podařilo reálně expandovat dále na jih Evropy, tedy překročit hranice Rakouska-Uherska na území Srbska a úspěšně zde provozovat své finanční podnikání. Zajímavou epizodou zdejšího působení Sporobanky je, že v roce 1905 nabídla městu Bělehrad komunální půjčku ve výši 25 milionů korun. Byla však nakonec nucena

²⁶⁰ Zoltan Đere, „Urbanistički i demografski razvoj Novog Sada 1867. – 1918. godine“ in: Na granici hrišćanske Evrope. ed. Miomir Korać, (Novi Sad: Forum, 2020), s. 176.

²⁶¹ Nečas, „Český bankovní kapitál a jeho angažmá do začátku první světové války“, s. 149.

²⁶² Nečas, *Na prahu české kapitálové expanze*, s. 29.

²⁶³ Nečas, „Český bankovní kapitál a jeho angažmá do začátku první světové války“, s. 150.

²⁶⁴ *Ibid.*, s. 149.

²⁶⁵ *Ibid.*, s. 150.

²⁶⁶ Nečas, „Český bankovní kapitál a jeho angažmá do začátku první světové války“, s. 155.

nabídku stáhnout poté, co ji neschválilo rakousko-uherské ministerstvo financí s odůvodněním, že je nežádoucí poskytovat úvěr mimo území monarchie.²⁶⁷

Sporobanka v Srbsku působila prostřednictvím svých dceřiných společností a zároveň výše zmíněných afilací Securitas a Akciové banky Bohemia (ta měla ve své agendě mj. také obstarávání finančních záležitostí českých přistěhovalců v USA – z tohoto důvodu disponovala pobočkou v New Yorku). Na ně byly úvěrově napojeny dva finanční ústavy se sídlem v Bělehradě, konkrétně Izvozna banka, jež se věnovala zejména podpoře vývozu srbského zemědělského zboží a dovozu průmyslových produktů ze zahraničí, a Beogradska trgovačka banka (zkráceně Trgobanka). Právě ta byla pro působení Sporobanky v Srbsku natolik důležitá, že jí navýšila provozní úvěr a tento krok jí v Trgobance přinesl větší podíl na rozhodovacích pravomocích a současně možnost dosadit do jejího vedení a správní rady dva důvěrníky. Jedním z nich byl tehdejší prokurista (jednatel – pozn. autora) Securitas, Karel Husník (viz Příloha č. 6), který se v této souvislosti stal náměstkem ředitele Trgobanky, a později sehrál zásadní roli v srbském působení konkurenční Pražské úvěrní banky. Husník je tak jednou z klíčových osobností, které jsou věnovány další části.²⁶⁸ Nicméně, jak již bylo uvedeno v předchozí části, neodpovědná a marnotratná úvěrová politika Sporobanky ve vztahu ke svým afilacím Securitas a Bohemia nakonec vedla k finančnímu úpadku celého bankovního koncernu a jeho odchodu ze zahraničních finančních trhů včetně Srbska.

Speciálním případem působení národně českých bankovních ústavů a jejich peněžního kapitálu na srbském území je, vzhledem ke svému rozsahu a úspěšnosti Pražská úvěrní banka. Ta v období před první světovou válkou platila za nejvíce prosperující českou finanční instituci působící v Srbsku. Z tohoto důvodu bude na následujících stranách kladen důraz především na její činnost.

Základnou působení Pragobanky v Srbsku byla její filiálka v Bělehradě otevřená 15. července 1910,²⁶⁹ která je považována za vůbec první pobočku českého finančního kapitálu za hranicemi Rakouska-Uherska. Zároveň byla podle tehdejšího tisku také vůbec první zahraniční společností, jež od vlády Srbského království obdržela povolení k provozu pobočky.^{270 271} Ředitelem filiálky v srbské metropoli se stal po svém odchodu z koncernu

²⁶⁷ Nečas, „Český bankovní kapitál a jeho angažmá do začátku první světové války“, s. 157.

²⁶⁸ Nečas, *Podnikání českých bank v cizině*, s. 36.

²⁶⁹ *Padesát let Pražské úvěrní banky 1870-1919*. (Praha: Pražská úvěrní banka, 1920), s. 24.

²⁷⁰ „Národní hospodář“, *Čas*, 6. března 1910.

²⁷¹ Nečas, „Český bankovní kapitál a jeho angažmá do začátku první světové války“, s. 154.

Sporobanky, (resp. z Trgobanky) bankéř Karel Husník.^{272 273} V představenstvu pobočky dále zasedli nejen čeští finančníci a manažeři, ale i srbsští zástupci, mezi něž patřili tehdejší ředitel srbských státních drah a bývalý ministr financí Michail Popović a spolumajitel bělehradské společnosti Mesarović & Pavlović Michail Djarić.²⁷⁴

Pražská úvěrní banka v Srbsku, obdobně jako velká část uvedených peněžních ústavů, působila nejen v bankovní, ale především v podnikatelské sféře. Společnost zde úspěšně rozběhla poměrně velké množství investičních projektů, které se později ukázaly být velmi rentabilními a prozíravými. Pragobanka se zaměřovala na financování výstavby místní železniční dráhy či těžby dřeva,²⁷⁵ avšak především na navazování kontaktů se srbskými zpracovatelskými a zemědělskými podniky, mezi něž patřily zejména cukrovary a pivovary. Jedním z jejích nejdůležitějších podnikatelských záměrů bylo v tomto ohledu založení a provoz nového cukrovarnického závodu ve městě Čuprija, nacházejícího se přibližně 150 km jižně od srbské metropole (viz Příloha č. 2 a č. 11). Projekt, iniciovaný Rudolfem Pickou z Bělehradu z důvodu tehdejší nedostačující produkce cukru v Srbsku v období celních válek s Rakouskem-Uherskem, byl roku 1909 nejprve nabídnut Živnostenské bance, ta jej však odmítla.^{276 277} Druhou českou bankou, na kterou se Picka v této věci obrátil, byla právě Pragobanka, jež mu vyšla vstříc a na místo krátce po svém oslovení vyslala „průzkumnou“ delegaci v čele se svým tehdejším obchodním ředitelem, jejímž úkolem bylo zhodnocení stavu zdejšího cukrovarnického průmyslu a jeho investičního potenciálu a podnikatelských perspektiv.²⁷⁸ Zástupci Pragobanky shledali projekt cukrovaru, nejen vzhledem k jeho budoucí poloze v úrodném údolí řeky Moravy a v blízkosti bohatých ložisek uhlí, ale zejména vzhledem k tehdejšímu významnému nedostatku cukru v Srbsku kvůli vysoké poptávce na trhu,²⁷⁹ do budoucna potenciálně lukrativním, čímž se otevřely dveře k zahájení jednání o jeho realizaci. K jednacímu stolu byly přizvány také další společnosti, které měly novou akciovou společnost spoluvlastnit. Jednalo se o srbské podniky Čirković & Komp. a Braće Minh v Paračinu. Nový cukrovar disponoval kapitálem 5 000 000 Korun při emisní hodnotě akcií ve výši 240 Korun

²⁷² „Osobní“, *Šumavan: týdeník pro zábavu a poučení*, 26. června 1909.

²⁷³ „Bělehradská filiálka Pražské úvěrní banky“, *Čas*, 19. října 1911.

²⁷⁴ „Pražská úvěrní banka“, *Čas*, 8. května 1910.

²⁷⁵ Nečas, *Na prahu české kapitálové expanze*, s. 109.

²⁷⁶ Stefan Stamenković, *Češi v Čupriji: Století přátelství* (Čuprija: Kulturní instituce „Čuprija“, 2022), s. 13.

²⁷⁷ *Ibid.*, s. 69.

²⁷⁸ Nečas, „Český bankovní kapitál a jeho angažmá do začátku první světové války“, s. 151.

²⁷⁹ Nečas, *Na prahu české kapitálové expanze*, s. 107.

(průměrná výše měsíční mzdy v Rakousku-Uhersku byla v této době 700 Korun, přičemž chléb stál přibližně 20 haléřů za kus a půllitr piva 10 haléřů, pozn. autora²⁸⁰).²⁸¹ Každý ze dvou posledně jmenovaných společníků obdržel v novém cukrovaru akciový podíl ve výši 10 %, zbylých 80 % získala jako majoritní investor projektu Pražská úvěrní banka.²⁸² Té zároveň připadlo ve správní radě cukrovaru 8 z 10 křesel, zbylá dvě místa byla obsazena srbskými členy.²⁸³

Pro úplnost je důležité zmínit také poměrně problematický a složitý proces udělení koncese, tedy povolení k provozování podniku od srbských úřadů. Ten následoval po výše uvedených jednáních mezi budoucími investory, přičemž byl ovlivněn mj. „intrikami“ do té doby prvního a jediného cukrovaru v Srbsku (sídlicího v Bělehradě), jehož němečtí vlastníci se obávali příchodu nové konkurence na tamní trh a podnikali kroky, které měly srbskou vládu odradit od další vstřícnosti vůči českým podnikatelům. Poté, co byl získán souhlas k založení nové cukrovarnické společnosti od srbské vlády, následovalo projednávání žádosti také v srbském parlamentu. Skupština však nebyla realizaci projektu cukrovaru nakloněna do takové míry jako vláda, a až po dlouhém jednání v březnu 1911 se rozhodla jeho akcionářům vyhovět.²⁸⁴ Cukrovar tak mohl být po zisku definitivního povolení ze srbské strany v červenci 1911 založen. Je však důležité podotknout, že k přesvědčení obou ústavních orgánů a udělení koncese výrazně napomohla intervence (dnes by se jejich jednání dalo označit jako „lobbování“) českého politika Václava Klofáče a srbského intelektuála Milorada Pavloviće - Krpy.²⁸⁵

Stavba cukrovarnického komplexu *Srbsko-česká továrna a rafinérie cukru*²⁸⁶ byla svěřena stavební firmě významného českého stavitele a architekta Matěje Blechy (viz Příloha č. 8), který realizoval i další stavby spojené s Pražskou úvěrní bankou včetně budov jejích sídel v Praze a Bělehradě (viz Příloha č. 4 a 5).²⁸⁷ ²⁸⁸ Strojní vybavení, které bylo

²⁸⁰ „Rakousko-Uhersko bylo obrovskou říší, která zahrnovala celou střední Evropu“, Stříbrná koruna [online]. [Zobrazeno 22.4. 2024]. Dostupné z: <https://stribrnakoruna.cz/rakousko-uhersko-bylo-obrovskou-risi-ktera-zahrnovala-celou-stredni-evropu/>

²⁸¹ *Padesát let Pražské úvěrní banky 1870-1919* (Praha: Pražská úvěrní banka, 1920), s. 25.

²⁸² Nečas, „Český bankovní kapitál a jeho angažmá do začátku první světové války“, s. 151.

²⁸³ *Ibid.*, s. 151-152.

²⁸⁴ *Ibid.*, s. 151.

²⁸⁵ *Ibid.*, s. 151.

²⁸⁶ *Ibid.*, s. 151-152.

²⁸⁷ Popis a odhad paláce Pražské úvěrní banky v Bělehradě, 3. prosince 1925, Fond Pražská úvěrní banka, sg. PÚB 670/1, Archiv České národní banky.

²⁸⁸ Kromě staveb Pražské úvěrní banky (včetně jejího sídla v Praze v dnešní ulici 28. října) a Václava Klofáče (dům U Zlaté Husy, Václavské náměstí) proslul architekt a stavitel Matěj Blecha i realizacemi (i ve spolupráci s dalšími architekty, např. E. Králíčkem či J. Gočárem), např. budovy dnešní České národní banky (Na Příkopech 28, Praha), domu Černé Matky Boží (Celetná 34, Praha), Palác Diamant (Spálená 4, Praha) či areál Hlávkových kolejí (Jenštejnská 1, Praha).

uzpůsobeno na zpracování až 800 tun cukrové řepy, dodáno strojírnami Breitfeld, Daněk & spol. a První českomoravská továrna na stroje.²⁸⁹

Nedlouho po zahájení svého provozu se cukrovar v Čupriji potýkal s potížemi, které přinesly balkánské války po roce 1912. Šlo především o odvody jeho srbských zaměstnanců ve věku nad 18 let do armády, a silné povodně v oblasti.²⁹⁰ Největší ránu však podniku zasadilo jeho obsazení německou armádou během okupace Srbska v letech 1916-17.²⁹¹ Svědectví o tomto období dokládá tehdejší výroční zpráva Pražské úvěrní banky: „*Za nynějších poměrů jest výroba většího množství cukru naprosto vyloučena, poněvadž ihned po okupaci Srbska byl celý cukrovar zabrán německým vojskem, jež ještě nyní má obsazenu největší část budov, hlavně skladišť a dílen, takže závodu jest ponechána pouze vlastní továrna s nepatrným prostorem skladištním. Všechny kroky, které jsme dosud učinili k odstranění těchto překážek, setkaly se s naprostým nezdařením. Obtíže, které se nám tu staví v cestu, jsou za nynějšího stavu naprosto nepřekonatelné a nám zbývá jen věnovati hlavní péči tomu, abychom budovu tovární a stroje udrželi v dobrém stavu.*“²⁹²

Druhým důležitým projektem, který Pražská úvěrní banka úspěšně rozvinula na území Srbska, byl pivovar v Jagodině (viz Příloha č. 9), měště nacházejícím se 115 kilometrů jihovýchodně od Bělehradu (viz Příloha č. 2). Na rozdíl od čuprijského cukrovaru se nejednalo o založení nového podniku, ale o přeměnu v té době existujícího Kosovljaninova pivovaru. Pragobanka tuto společnost získala finančním vyplacením jejího majitele Michaela J. Kosovljanina, kterému při koupi nabídla obnos 350 000 Korun, splacení dluhů podniku a především pak pozici ředitele. Následná přestavba objektu pivovaru byla, stejně jako v případě cukrovaru v Čupriji, svěřena staviteli Matěji Blechovi. Vstup Pragobanky do jagodinského pivovaru, znovuotevřeného v lednu 1912 pod novým jménem *Parostrojevna pivovara i sladara M. J. Kosovljanina*, příznivě ovlivnil jeho další provoz a hospodářské výsledky. Došlo k velkému navýšení jeho produkce oproti původnímu stavu a tím ruku v ruce také k růstu jeho zisků.²⁹³ Podobně jako v případě cukrovaru, taktéž do činnosti pivovaru silně zasáhla první světová válka a tehdejší okupace německým vojskem, které jeho budovy těžce poškodilo při svém ústupu v roce 1918.²⁹⁴

²⁸⁹ Nečas, *Na prahu české kapitálové expanze*, s. 107.

²⁹⁰ „Srbsko-česká továrna a raffinérie cukru v Čupriji“, *Národní listy*, 29. října 1913.

²⁹¹ Nečas, *Na prahu české kapitálové expanze*, s. 107-8.

²⁹² 48. výroční zpráva a rozvaha Pražské úvěrní banky za r. 1917 (Praha: Pražská úvěrní banka, 1918).

²⁹³ Nečas, *Na prahu české kapitálové expanze*, s. 108.

²⁹⁴ *Ibid.*, s. 108.

Pro českou veřejnost znamenaly oba projekty důkaz o praktické realizaci myšlenky slovanské vzájemnosti a boje proti německému vlivu.²⁹⁵ ²⁹⁶ Takto na kroky Pražské úvěrní banky v Srbském království tehdy nahlížely Národní listy, které ve své reakci zhodnotily i jejich sociální rozměr: „*Veliký boj o druhý pivovar v Srbsku skončil vítězstvím českého kapitálu. Marné byly intriky říšských i rakouských Němců a především akcionářů jediného cukrovaru v Srbsku, již dobře pochopili, že konkurence česká zastaví jednou pro vždy bezohledné jejich vykořisťování srbského rolníka i konsumenta a donutí je k práci solidnější a poctivější. (...) Srbi i ti nejstřízlivější jsou čechofilý a vždy rádi dají přednost českému kapitálu a českým produktům před německými. A pole k boji konkurenčnímu v Srbsku je dosti prostranné. (...) Nepodnikavosti srbské výhodně využívají kapitalisté němečtí na velikou škodu Srbů samých. A proto už v zájmu praktického řešení ideje všeslovanské vzájemnosti třeba, aby český kapitál neváhal v plné síle své postavit se na odpor kapitálu německému a uplatňoval se ve všech odvětvích průmyslnictví, zvláště pak když jsou tak v Srbsku příznivé okolnosti, podporující prodírání kapitálu českého na Balkán. Srbská vláda se své strany přijme ochotně každý krok české podnikavosti, neboť ji poslouží v boji proti německému obchodnímu Drang nach Osten („Touha po východu“ – pojem hojně užívaný v 19. století pro označení nacionalistických snah německých elit o germanizaci a kolonializaci slovanských států na východě a jihovýchodě Evropy, pozn. autora²⁹⁷), zaplavujícím i malé království a vlekoucím v patách strašlivé příšery politického Drangu.“²⁹⁸*

Podnikatelská, finanční a obchodní činnost Pražské úvěrní banky byla natolik úspěšná, že došlo i k úvahám o výstavbě nového sídla v Bělehradu, která by opět probíhala pod vedením Matěje Blechy. Myšlenka však byla opuštěna s vypuknutím první světové války, která byla provázena nejen německou okupací Srbska, ale také trestným stíháním představitelů bělehradské filiálky banky ze strany Vídně za protirakouskou činnost (viz dále), což vedlo k přerušení kontaktu pobočky s centrálou v Praze.²⁹⁹ K obnově jejího působení došlo až po konci první světové války a následných změnách územně-politického uspořádání v Evropě v roce 1918.³⁰⁰

²⁹⁵ Nečas, *Na prahu české kapitálové expanze*, s. 106.

²⁹⁶ Nečas, „Organizační síť a obchodní činnost českých bank v jihovýchodní Evropě (ve čtvrtstoletí před rokem 1918)“ in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická*. 1999, vol. 48, iss. C46, s. 99.

²⁹⁷ Tomáš Garrigue Masaryk, *Das neue Europa: Der slavische Standpunkt* (Berlin: C.A. Schwetschke & Sohn, 1922), s. 21.

²⁹⁸ „Český kapitál do Srbska“, *Národní listy*, 23. června 1911.

²⁹⁹ Nečas, *Na prahu české kapitálové expanze*, s. 109.

³⁰⁰ Jan Auerhan, *Československá větev v Jugoslavii* (Praha: nákladem Českosl. ústavu zahraničního, 1930), s. 246.

Karel Husník

Významnou osobností, která se velkou měrou podílela na úspěchu Pražské obchodní banky v Srbsku a jejích projektech, avšak přesto není české veřejnosti příliš známa, byl již zmíněný ředitel její bělehradské filiálky Karel Husník. Pro úplnost osvětlení zahraničního působení Pragobanky a vůbec průběhu celé české kapitálové expanze do Srbska na počátku 20. století považuji za vhodné věnovat jeho osobě samostatnou podkapitolu.

Karel Husník, narozený dne 5. července 1877 ve středočeských Hřešicích do rolnické rodiny,³⁰¹ započal svou kariéru v bankovníctví ihned po studiu vyšší obchodní školy, když v roce 1899 nastoupil na pozici vedoucího účetního úředníka Okresní hospodářské záložny v Novém Strašecí.³⁰² O dva roky později, v roce 1901, se zároveň stal členem Penzijního fondu úředníků záloženských.³⁰³ Roku 1903, krátce po své svatbě s Matyldou Husníkovou (rozenou Kafkovou),³⁰⁴ která, podobně jako Karel, také zanechala svou výraznou stopu v historii česko-srbských vztahů (viz „Epilog“), se Husník stal členem dozorčího výboru Ustavující valné hromady Jednoty úředníků založen v zemích koruny České. Hned následující rok nastoupil na pozici revidenta Jednoty českých hospodářských společenstev ve vévodství Slezském v Opavě³⁰⁵ a začal působit v dozorčím výboru Valné hromady Jednoty úředníků založen Živnostenské banky v Praze³⁰⁶ a v Penzijním fondu úředníků záloženských v Praze.³⁰⁷ Ve stejné době také začal publikovat odborné články v novém časopisu *Záloženské a družstevní rozhledy*, který také redigoval.³⁰⁸

Zásadním momentem v Husníkově dosavadní kariéře byl jeho nástup na pozici inspektora v pražské bance Securitas, která byla založena v roce 1903 jako „pomocná organizace rozsáhlých již úvěrních styků Ústřední banky českých spořitelen po celé monarchii Rakousko-Uherské“,³⁰⁹ což představovalo podstatný okamžik, který určil jeho další kariérní směřování. V roce 1909 jej totiž Securitas, jako svého tehdy nově

³⁰¹ Matriční kniha „Pozdeň 02“, Státní oblastní archiv v Praze [online]. Dostupné z: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/12954/13>

³⁰² *Okresní záložny hospodářské 1882-1932: almanach vydaný na paměť padesátiletého jejich trvání* (Praha: Svaz okresních záložen hospodářských, 1932), s. 341. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:743a7e40-27af-11e7-a77b-001018b5eb5c>

³⁰³ „Pensijní fond úředníků záloženských“, *Věstník záloženský*, 15. července 1901.

³⁰⁴ Matriční kniha „Nové Strašecí 43“, Státní oblastní archiv v Praze [online]. Dostupné z: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/10302/148>

³⁰⁵ „Ustavující valná hromada Jednoty úředníků založen v zemích koruny České“, *Věstník záloženský*, 15. září 1903.

³⁰⁶ „Z Jednoty úředníků založen v zemích koruny České v Praze.“, *Věstník záloženský*, 15. července 1904.

³⁰⁷ „Pensijní fond úředníků záloženských v Praze.“, *Věstník záloženský*, 15. července 1904.

³⁰⁸ „Nový časopis český ve Slezsku“, *Věstník záloženský*, 15. listopadu 1904.

³⁰⁹ Nečas, *Podnikání českých bank v cizině*, s. 31.

jmenovaného prokuristu vyslala do Srbska na pozici náměstka ředitele tamního finančního ústavu Beogradska trgovačka banka (Trgobanka), který spadal do koncernu české Sporobanky.^{310 311} Na vrchol své předválečné kariéry se však dostal nedlouho poté, roku 1910, když mu byla na základě jeho zkušeností a znalosti srbského prostředí konkurenční Pražskou úvěrní bankou nabídnuta lukrativní funkce ředitele její nově vzniklé pobočky v Bělehradě.^{312 313} V následujících letech Husník nejen řídil úspěšné investiční podnikání Pragobanky v Srbsku, které zahrnovalo mj. výše uvedené projekty podniků cukrovaru v Čupriji a pivovaru v Jagodině, ale zároveň zde v dubnu 1914 založil a následně jako ředitel vedl také vlastní akciovou společnost, továrnu na produkci pletených výrobků Moravia (v meziválečném období jednu z největších textilních továren na území Království SHS, resp. Království Jugoslávie, viz Příloha č. 13).^{314 315}

Perspektivní rozvoj bělehradské odnože Pragobanky byl však narušen nejen balkánskými válkami v letech 1912-1913, ale nedlouho poté, v létě 1914, vypuknutím první světové války a s ní spojenou okupací Srbska vojsky tehdejších Centrálních mocností, resp. rakousko-uherskou a německou armádou. Doposud velmi úspěšného Karla Husníka tento geopolitický vývoj zasáhl negativně nejen v pracovní oblasti (ačkoli Pragobanka do určité míry, ve značně omezeném režimu pokračovala ve svém podnikání i během války), ale především v osobním životě. V únoru 1915 byli jeho žena a jeho malý syn evakuováni před postupujícími vojsky Centrálních mocností z Čuprije do Prahy, jak doložil ve svých pamětech Husníkův přítel Václav Štěpánek,³¹⁶ ředitel pivovaru v pražských Nuslích (mimochodem jednoho z podniků spadajících do koncernu Pražské úvěrní banky), člen tělovýchovné organizace Sokol a především radikální protirakouský aktivista s vazbami na hlavní český odbojový orgán Maffie (viz Příloha č. 19).³¹⁷

Právě Štěpánek byl tehdy jedním z hlavních aktérů tohoto příběhu. Husníkovým v útěku velmi pomohl, když v lednu 1915 podnikl riskantní cestu do nepřátelského Srbska

³¹⁰ „Národní hospodář“, *Čas*, 22. června 1908.

³¹¹ Nečas, *Podnikání českých bank v cizině*, s. 36.

³¹² „Národní hospodář“, *Čas*, 8. května 1910.

³¹³ „Národní hospodář“, *Národní listy*, 18. října 1911.

³¹⁴ Stanislav Havel, „Příběh sedmý: Jarmila Laník“ in *Češi ve světě 5, příběhy - Srbsko* (Praha: Dům zahraniční spolupráce, 2020), s. 73. Dostupné z: <https://www.dzs.cz/sites/default/files/2020-11/%C4%8Ce%C5%Al%20ve%20sv%C4%9Bt%C4%9B%2C%20p%C5%99%C3%ADb%C4%9Bhy%205.pdf>

³¹⁵ „MORAVIA továrna na pletené výrobky a. s. (MORAVIA, fabrique de tricotages S. A.)“, SecurityPrinting.org, http://www.securityprinting.org/akcie/obory/300/43000_003-moravia-tovarna-na-pletene-vyroby-belehrad.htm (staženo 15.2.2024)

³¹⁶ Alois Žipek, *Domov za války: (svědectví účastníků)*, (Praha: Pokrok, 1930), sv. 2, s. 430-437.

³¹⁷ „Br. Václav Štěpánek dnes a před třiceti lety“, *Jas: Rodinný ilustrovaný nepolitický týdeník*, 7. listopadu 1929.

jako vedlejší „součást“ návštěvy svého bratra, rakousko-uherského konzula v Cařihradu, člena Maffie a pozdějšího prvního československého velvyslance v USA Bedřicha Štěpánka v Bulharsku.³¹⁸ Jeho plán vydat se ze Sofie, kde se uskutečnilo jeho setkání s bratrem a také jednání s ředitelem bulharské pobočky Pražské úvěrní banky, do Srbska byl motivován Štěpánkovým zájmem o ověření skutečného stavu na balkánské frontě, o kterém podle něho rakousko-uherská propaganda v domácím prostředí lživě informovala a následným seznámení svých spoluobčanů s pravdou po návratu do Čech. Riskantnost takovéto cesty mezi zneprátelenými Bulharskem a Srbskem v té době spočívala v nebezpečí, že Štěpánek mohl být kdykoli zadržen a obviněn ze špionáže pro jednu ze stran válečného konfliktu (ačkoli např. od Srbska obdržel příslušné povolení ke vstupu do země), a navíc pro něj existovalo riziko, že se již nebude moci ze Srbska vrátit do Prahy. Toto nebezpečí však při návštěvě rakousko-uherského velvyslanectví v Sofii před diplomaty eliminoval zástěrkou, že jeho cesta do Srbska bude za účelem jakési obchodní inspekce, při níž navštíví právě české podniky v Čupriji a Jagodině. Přítomný vojenský atašé plukovník Lexa se Štěpánkovou takto motivovanou výpravou souhlasil,³¹⁹ nicméně za podmínky, že pro císařství při své cestě přes srbské území provede špionáž. Štěpánkovi bezelstně sdělil: *„Pojedete ve vlaku, můžete si pěkně a pohodlně sednouti k oknu a dívat se stále ven. Všude uvidíte něco zajímavého: vojsko, kde a jak se soustřeďuje, náladu obyvatelstva, děla a podobné věci. Až se vrátíte, pak nám budete laskavě o své cestě referovat.“*³²⁰

Již není nutno dodávat, že Štěpánek tuto podmínku rakousko-uherského diplomata nejen nesplnil (což odůvodnil faktem, že cestoval v noci, kdy za tmy nebylo nic vidět³²¹), ale navíc jednal proti rakouským zájmům, když při setkání s českými krajany včetně Husníka v Čupriji načerpal důležité tajné informace o rakousko-uherské vojenské kampani na srbské frontě, které následně po svém návratu do Prahy 15. února 1915 předal svým spolupracovníkům z organizace Maffie, konkrétně Aloisi Rašínovi.^{322 323} Pro Karla Husníka však bylo ze všeho nejdůležitější, že Štěpánek odvezl do vlasti do bezpečí před okupačními armádami nejen citlivé materiály týkající se činnosti Pragobanky v Srbsku (jež byly určeny

³¹⁸ Žipek, *Domov za války*, s. 430-437.

³¹⁹ Milada Paulová, *Dějiny Maffie: odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918* (Praha: Československá grafická Unie, 1939) s. 320.

³²⁰ Žipek, *Domov za války*, s. 430-437.

³²¹ Paulová, *Dějiny Maffie: odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918*, s. 327-328.

³²² Žipek, *Domov za války*, s. 430-437.

³²³ Paulová, *Dějiny Maffie: odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918*, s. 328.

pro následné doručení na centrálu banky v Praze),³²⁴ velký finanční obnos banky ve výši 2 milionů Korun v hotovosti,³²⁵ který byl užíván na výplatu dělníků obou podniků, a především Husníkovu ženu Matyldu a tehdy nezletilého syna Karla.³²⁶

Ještě předtím se však, s blížící se hrozbou příjezdu okupačních vojsk, přesunuli z Čuprije do města Niš nacházejícího se na jihu země, odkud se posléze vydali na dlouhou cestou do Prahy. Sám Karel Husník se cesty svých blízkých do Čech nezúčastnil, protože považoval za nutné být se svým podnikem v Srbsku, a z tohoto důvodu setrval v Niši.³²⁷ Nedlouho po Štěpánkově návratu do Rakouska-Uherska zahájily zdejší policejní úřady jeho vyšetřování, které bylo provázeno jejich pochybnostmi, jak bylo možné, že se mu tato cesta podařila, aniž by o tom věděly.³²⁸

Samotný Karel Husník se v říjnu 1916 přesunul do města Vrnjačke Banje. Zde byl na jaře 1916 zadržen příchozí rakousko-uherskou armádou a převezen do Bělehradu, kde byl postaven před c. a k. vojenský soud v rámci obvinění ze zločinu proti válečné moci státu podle tehdejšího § 327 vojenského trestního zákona za financování výstavby srbského železničního mostu v Požarevci, kterou prováděla další česká společnost, Fanta & Jireš v Michli.^{329 330}

Václav Klofáč, Milorad Pavlović – Krpa a Pražská úvěrní banka

Činnost Pražské úvěrní banky v Srbsku probíhala nejen na pozadí obchodním, ale také v dimenzi politické, což bylo dáno skutečností, že banka z hlediska Rakousko-Uherska působila na území zahraničním a později, během první světové války, také nepřátelském.

V tomto ohledu společnost sloužila zájmům českých, zejména emancipačních a panslavistických politických kruhů, ale také byla sama v několika případech odkázána na jejich pomoc.

Specifickým příkladem průniku politiky do činnosti Pragobanky je mj. již zmíněná angažovanost a zákulisní intervence českého národně-socialistického politika a tehdejšího poslance Říšské rady Václava Klofáče, později jednoho z „mužů 28. října“, který výrazně

³²⁴ Žipek, *Domov za války*, s. 430-437.

³²⁵ Paulová, *Dějiny Maffie: odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918*, s. 322.

³²⁶ *Ibid.*, s. 318-319.

³²⁷ *Ibid.*, s. 322.

³²⁸ *Ibid.*, s. 329.

³²⁹ Paulová, *Dějiny Maffie: odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918*, s. 330.

³³⁰ Policejní vyšetřovací spis Strafsache Klofáč, 15.6. 1918, Fond PM, karton 5109 - 8192-19, č.j. 19919-1918, Národní archiv v Praze.

napomohl získat od srbských představitelů potřebnou koncesi na provoz cukrovaru v Čupriji.³³¹ I díky tomuto příspěvku k rozvoji Pragobanky v zahraničí je možno zkonstatovat, že jeho osoba představuje jedno z jejích hlavních spojení s českým emancipačním hnutím, které bylo později, během první světové války, reprezentováno Tajným výborem Maffie.

Klofáč nicméně touto kooperací s českými finančními ústavy a podniky, resp. podporou jejich zahraničních obchodů sledoval, kromě proklamovaného posilování slovanské vzájemnosti s danými regiony také (a pravděpodobně především) své osobní zájmy. V tomto ohledu lze vzpomenout na vysoké finanční provize, jež od svých „klientů“ z řad českých podnikatelů a dalších obchodních subjektů inkasoval za politické hájení jejich obchodních zájmů nejen v rámci habsburské monarchie, ale i za jejími hranicemi.³³² Své zprostředkovatelské služby také neváhal bankám nabídnout za jejich protislužbu v podobě své záchrany z dluhové situace, která byla způsobena mj. jeho neúspěšným podnikatelským záměrem spojeným s domem U Zlaté husy na Václavském náměstí (viz Příloha č. 18).³³³

Klofáčův plán zřídit luxusní hotel v domě U Zlaté husy (mimořádně další ze staveb navržených stavitelem Matějem Blechou), který zakoupil společně s ředitelem tiskařského družstva České strany národně sociální Josefem Růžičkou v listopadu 1908,³³⁴ a v němž posléze od roku 1910 sídlila a působila redakce stranického listu *České slovo*, se časem ukázal být velmi prodělečným. Politik se tak, vzhledem ke skutečnosti, že koupí budovy hradil z peněz půjčených od několika věřitelů (včetně samotného Blechy), záhy ocitl v dluhové pasti.³³⁵ O závažnosti tohoto problému svědčí skutečnost, že Klofáče kritizoval i tehdejší tisk (byť to byly zejména stranické noviny jeho politických odpůrců, sociálních demokratů): *„Když loňského roku na podzim národně sociálové koupili na dluh dům „U zlaté husy“ na Václavském náměstí, psaly národně-sociální listy a s nimi též staročesko-klerikální „Národní Politika“ o rozmachu národně-sociální strany a její hospodářské síle. Napsali jsme již tehdy, že jde o nový národně-sociální humbug (sic!) a na doklad toho uvedli jsme přesné číslice, z nichž bylo patrné, že dům byl koupen na dluh. Sotva stali se národně-sociálové vlastníky domu „U zlaté husy“, vypůjčili si na dům nové značné obnosy. (...)*

³³¹ Nečas, *Český bankovní kapitál a jeho angažmá*, s. 151.

³³² Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 96-98.

³³³ Vratislav Doubek, „Zadlužený radikál Václav Klofáč.“ *Slovo a smysl: časopis pro mezioborová studia = Word & sense* 1, č. 2, (2004 [vyd. 2005]): s. 23-32. Dostupné také z: <http://slovoasmysl.ff.cuni.cz/node/106>.

³³⁴ „Historie Zlaté husy“, *Národní listy*, 19. března 1910.

³³⁵ Doubek, „Zadlužený radikál Václav Klofáč“, s. 23-32.

Dočkáme se brzy, že Zlatá husa“ přijde na buben anebo, že na místě národně-sociálního paláce zůstane z bývalé „Zlaté husy“ kus rumoviště, jako je tomu s holešovickým kostelem!“³³⁶ Národní listy ke Klofáčově dluhům podotkly, že „Posl. Klofáč je člověk odvážný a podnikavý! Podnikavost jest krásná vlastnost, ale musí mít reelní základy. Začítí však fingoanou kupní cenou, vymoci si na veřejných ústavech na základě této fikce půjčky proti všem pravidlům a předpisům, tomu se říká u obyčejných takto podnikavých lidí jinak.“³³⁷

Složité životní situace, která Klofáčovi reálně hrozila ztrátou jeho majetku, silně ovlivnila jeho další zprostředkovatelskou spolupráci s českými bankami. Jeho motivace od tohoto okamžiku již nebyla zaměřena jen na přínos „obecnému blahu“, tedy praktickému rozvoji ideí panslovanské vzájemnosti a rozšiřování obchodů českých podniků, nýbrž byla rozšířena i o jeho osobní zájmy, a to především o úsilí o vlastní finanční záchranu. Ta byla pak také dle jeho slov spojena se zájmem o to, aby jej jeho úhlavní politický sok Karel Kramář neviděl skončit takovýmto nešťastným způsobem.³³⁸

Osobní problémy Václava Klofáče se silně promítaly do jeho akcí v zahraničí včetně Srbska. S tím souvisí i Klofáčem zamýšlené východisko z této svízelné situace, a to jím zprostředkované rozšíření působnosti banky Bohemia do Ruska a pomoci uchytit se na zdejším trhu. Pokud by zde byl tento bankovní ústav úspěšný a prosperující z hlediska výdělečnosti, mohl by posléze od stávajících majitelů odkoupit budovu U Zlaté husy, čímž by byl zbaven tíživého dluhového břemene.³³⁹ Takto se Klofáč vyjádřil k možnému řešení problému v korespondenci se svým ruským spolupracovníkem Dmitrijem N. Vergunem: „*Jestli mi pomoci chcete – a snad pro Slovanstvo něco znamenám (myslím, že opravdově biju se jediný, [...]), potom, prosím Tě, pomozte mi hned. Jinak bankrot. [...] To je cíl všech mých nepřátel v Praze i ve Vidni. [...] Ani ‚Bohemia‘ nemusí ‚Zlatou Husu‘ koupit. Půjčte jí peníze, a s její pomocí pak koupí ‚Zl. Husu‘ soused, majitel sousedního domu. A já budu se cítí zachráněn sobě, i politickému životu v němž právě nyní jsem snad víc než potřebný.*“³⁴⁰

V tomto momentu se mimochodem opět setkáváme s Preissovým projektem Slovanské banky, který měla Bohemia převzít a realizovat, čímž by si zajistila monopol na ruském trhu, ovšem Václav Klofáč s účastí samotného Jaroslava Preisse v tomto plánu již

³³⁶ „Různé zprávy“, *Rovnost: list sociálních demokratů českých*, 10. prosince 1909.

³³⁷ „Historie Zlaté husy“, *Národní listy*, 19. března 1910.

³³⁸ Doubek, „Zadlužený radikál Václav Klofáč“, s. 23-32.

³³⁹ *Ibid.*, s. 23-32.

³⁴⁰ *Ibid.*, s. 23-32.

nepočítal.³⁴¹ K tomu však nakonec nedošlo a celá záležitost „Zlatá husa“ se nakonec v roce 1915 na popud Pražské městské spořitelny, jednoho z poslancových hlavních věřitelů, dostala k soudu. Ten rozhodl, že Klofáč musí do 14 dnů od vynesení rozsudku splatit finanční dluhy (a samozřejmě i z nich plynoucí úroky) v celkové výši 1 268 000 Korun, jinak přijde ke slovu exekuce. Protože tak Klofáč neučinil, zahájil žalobce exekuční řízení, během něhož byla odhadnuta hodnota domu U Zlaté husy na 2 678 566 Korun. Objekt následně putoval do dražby.³⁴²

V té době však Václav Klofáč již několik měsíců dlel v rakousko-uherském vězení za svou politickou činnost a styky s představiteli zahraničních států, které byly vůči Vídní v nepřátelském postavení. V září 1914, krátce po vypuknutí první světové války, byl, podobně jako Karel Kramář, zatčen a vyšetřován z velezrady. Takto o Klofáčovi hovoří vyšetřovací spis rakousko-uherské policie: *„Václav Klofáč nepřetržitým účinkováním před a po vypuknutí války jako vůdce všeslovanské propagandy a českého rusofilského hnutí a vědomou součinností s organisovanými velkosrbskými podniky, čelícími k rozkotání rakousko-uherského mocnářství a k odtržení českých a jiných území Slovany obydlených z jejich svazku jako původce, návodčí a strůjce podnikl něco, co bylo nastražené, aby se odtrhla jedna část od jednotného státního svazku a obvodu zemí císařství Rakouského, přivodilo a zvětšilo nebezpečí pro stát zevně a pobouřilo uvnitř; stalo se tak v tajném spojení s cizozemskými a tuzemskými agenty osnováním, vybízením, povzbuzováním a sváděním slovem, písmem a tiskopisy, radou a vlastním činem, sdělovanými, k takovým cílům vedoucími vojenskými a politickými tajemstvími, pobuřováním a popouzením českého a slovanského obyvatelstva k zášti (sic!) proti vlastnímu státu a pěstováním a osvědčováním všeslovanské vzájemnosti, výzvědami a podporou.“*³⁴³

Pro bezpečnostní aparát monarchie představoval český poslanec podezřelou osobu již během druhé balkánské války, kdy se snažil o zprostředkování míru mezi Srbskem a Bulharskem.³⁴⁴ Především však kvůli tomu, že také aktivně navazoval kontakty s ruským státem a zapojil se do organizace jeho špiónážní sítě a plánování sabotáží proti Rakousku-Uhersku.³⁴⁵

³⁴¹ Doubek, „Zadlužený radikál Václav Klofáč“, s. 23-32.

³⁴² Jan Herben, *Kniha vzpomínek* (Praha: Družstevní práce, 1936), s. 478.

³⁴³ Policejní vyšetřovací spis Klofáč Václav (Strafsache Klofáč), Fond PP 1916-1920, sg. KJ/42/2, karton 2987, Národní archiv v Praze.

³⁴⁴ Nečas, *Balkán a česká politika*, s. 98-99.

³⁴⁵ Jan Hálek a Boris Moskvic, *Fenomén Maffie: český (domácí) protirakouský odboj v proměnách 20. století*. (Praha: Academia, 2020), s. 19.

Ke Kľofáčově obvinění přispěly také jeho časté cesty do tehdy již nepřátelského Srbska a prostředkování kontaktů českých bank a jiných podniků s tamními politickými představiteli a elitami, což bylo Vídní považováno za součást konspirační panslavistické protirakouské činnosti. Sám Kľofáč byl označen za jednoho z „*placených tuzemských agentů srbské velezrádné a vyzvědačské soustavy*“.³⁴⁶ Mezi důležité výsledky těchto Kľofáčových akcí v Srbsku patřila úspěšná intervence ve věci provozu cukrovaru v Čupriji v případě Pražské úvěrní banky (viz výše). V této souvislosti je důležité zmínit skutečnost, že za „velmi pozoruhodné“³⁴⁷ pokládaly rakousko-uherské úřady zjištění o spolupráci Kľofáče se srbským profesorem Miloradem Pavlovičem - Křpou, ke kterému se policie dostala na základě jím psané důvěrné pohlednice z Bělehradu nalezené policií při domovní prohlídce Kľofáčova bytu). Pavlovičovo jméno je velmi často v Kľofáčově vyšetřovacím spisu zmiňováno, přičemž je v jeho souvislosti např. uvedeno, že „velkosrbský agitátor“³⁴⁸ Pavlovič (udržující poměrně čilé vztahy s českým prostředím včetně přátelských vztahů s dalším českým politikem a později prvním československým prezidentem Tomášem Garrigueem Masarykem) disponoval konexemi na spikleneckou síť zastřešenou organizací Národní obrana, která v roce 1899 spáchala atentát na prorakousky orientovaného srbského krále Milana I. Obrenoviće.³⁴⁹ Sám podle dokumentu založil a organizoval rozsáhlou síť placených agentů, která vznikla pro srbské špionážní účely proti Vídni.³⁵⁰ Poměrně dlouhý výčet údajných Pavlovičových protirakouských kontaktů a „prohřešků“ je zde posléze zakončen slovy, že „*uvedené styky Mila Pavloviče se srbskou vládou a dynastií propůjčují jeho činnosti, jež je sama o sobě nebezpečná, přímo hrozivý ráz*“.³⁵¹

Styky Václava Kľofáče s Miloradem Pavlovičem – Křpou prostředkované chorvatským novinářem Rudolfem Giuniem³⁵² a provázené častými schůzkami v Praze a Bělehradě, jsou ve spisu datovány přinejmenším od roku 1902 (byť *Národní listy* zachytily jeho návštěvu Čech již o dva roky dříve)³⁵³, přičemž je tu konstatováno, že poštovní

³⁴⁶ Policejní vyšetřovací spis Kľofáč Václav (Strafsache Kľofáč), Fond PP 1916-1920, sg. K/42/2, karton 2987, Národní archiv v Praze.

³⁴⁷ Ibid.

³⁴⁸ Policejní vyšetřovací spis Kľofáč Václav (Strafsache Kľofáč), Fond PP 1916-1920, sg. K/42/2, karton 2987, Národní archiv v Praze.

³⁴⁹ Ibid.

³⁵⁰ Ibid.

³⁵¹ Ibid.

³⁵² Policejní vyšetřovací spis Koutek Theodor (Strafsache Kľofáč), Fond PM, sg. K/8/1/92-19 karton 5156, Národní archiv v Praze.

³⁵³ „Jeden ze srbských politických mučedníků v Praze“, *Národní listy*, 1. září 1900.

korespondence mezi nimi od této doby čítá „ještě velký počet“.^{354 355} K těmto setkáním se řadí také večírek, který český politik uspořádal na rozloučenou s Pavlovičem dne 13. února 1914 v domě U Zlaté husy,³⁵⁶ či jejich další setkání v Praze na jaře téhož roku, během něhož Milorad Pavlović jménem Srbského království předal srbská vyznamenání několika českým politikům včetně Klofáče za jejich prosrbské postoje a činnost.³⁵⁷

Klofáčovy a Pavlovićovy konspirace (mezi něž můžeme zařadit i tajná jednání v září 1913 za účelem zajištění monopolu českých zbrojních podniků v záležitosti poskytování dodávek zbraní a dalšího vojenského materiálu srbské armádě během balkánských válek³⁵⁸), které probíhaly na pozadí tehdy ve vztazích mezi Rakouskem-Uherskem a Srbskem panujících ambivalentních nálad, se silně dotýkaly také Pražské úvěrní banky a jejího působení v Srbsku. Jednalo se především o jejich významnou zásluhu na tom, že banka získala ze strany srbských úřadů povolení provozu k cukrovaru v Čupriji. Podobně jako o ostatní výše uvedenou nelegální činnost, také o tuto Pavlovićovu intervenci v nejvyšších patrech srbské politiky se velmi zajímala Vídeň a její bezpečnostní aparát. Do hledáčku policie se však brzy, v roce 1916, dostala kvůli podezření z protistátní činnosti také sama Pragobanka a její vedení.

O jistém podílu Pražské úvěrní banky, na z hlediska Vídně podvratných aktivitách dvojice Klofáč – Pavlović, přesvědčila rakousko-uherskou policii právě poměrně rozsáhlá poštovní korespondence zabavená během domovní prohlídky v Pavlovićově bytě v Bělehradě, ke které došlo po obsazení Srbska a jeho hlavního města rakousko-uherskou armádou, jak dokládá vyšetřovací spis dokumentující Klofáčův případ zhotovený během jeho věznění v roce 1916.³⁵⁹ Při následném vyšetřování bylo zjištěno, že Pavlović obdržel od banky za pomoc při vyjednávání o její srbské cukrovarnické koncesi obnos 10 000 Korun. Kromě toho bylo navíc odhaleno, že v období balkánských válek Pražská úvěrní banka (tedy přesněji její bělehradská filiálka) zprostředkovávala rozsáhlé převody finančních prostředků mezi habsburskou monarchií, resp. Čechami, a Srbskem určených na budování tamní infrastruktury. Tyto peníze zde byly vynakládány za účelem výstavby železničních mostů v Srbsku další českou firmou Fanta & Jireš z Michle.³⁶⁰ Toto by nebylo nikterak neobvyklé

³⁵⁴ Policejní vyšetřovací spis Klofáč Václav (Strafsache Klofáč).

³⁵⁵ „Srbský host“, *Národní listy*, 16. listopadu 1902.

³⁵⁶ Policejní vyšetřovací spis Klofáč Václav (Strafsache Klofáč).

³⁵⁷ Policejní vyšetřovací spis Koutek Theodor (Strafsache Klofáč).

³⁵⁸ Policejní vyšetřovací spis Klofáč Václav (Strafsache Klofáč).

³⁵⁹ Policejní vyšetřovací spis Klofáč Václav (Strafsache Klofáč).

³⁶⁰ *Ibid.*

a velmi pravděpodobně by policejní úřady tyto transakce nepovažovaly za nelegální, kdyby banka ve financování staveb nepokračovala také po vypuknutí první světové války v červenci 1914, kdy se Srbské království stalo pro rakousko-uherské soustátí nepřátelským státem.

Kromě toho byly navíc při vyšetřování kauzy zjištěny kontakty vedoucích představitelů bělehradské filiálky Pražské úvěrní banky na učitele tělesné výchovy v Niši a člena tamní sokolské organizace Theodora Koutka (v policejních vyšetřovacích spisech uváděn také pod křestním jménem Bohdan, pozn. autora). Koutek byl jako radikální protirakouský aktivista a emigrant žijící v Srbsku v hledáčku rakousko-uherské policie, protože byl považován za jednoho z organizátorů zahraniční protistátní činnosti a osobu šířící slavjanofilskou propagandu. Jeho snahou bylo především verbování v Niši internovaných zajatých vojáků monarchie českého původu (včetně 27 důstojníků) do srbského vojska. Před obsazením města bulharskými jednotkami na podzim 1915 také organizoval ve svém bytě častá konspirační setkání členů českých odbojových sítí a krajanů. Dle výslechových výpovědí svědků, kteří se v této době pohybovali v českých kruzích v Srbsku, byli mezi lidmi, kteří Koutka navštěvovali, také představitelé a zaměstnanci bělehradské filiálky Pragobanky (touto dobou po odjezdu z okupovaného Bělehradu internováni v Niši) včetně ředitele Karla Husníka. Je velmi pravděpodobné, že v jejich případě šlo o Koutkovu pomoc ve snaze banky zabránit českým zaměstnancům jejich srbských podniků, aby se po vypuknutí války hlásili ke splnění vojenských povinností v rakousko-uherské armádě.³⁶¹ Přesto však např. auditor bělehradské pobočky Pragobanky Rudolf Pilz, další obviněný v aféře stavby srbských mostů, po svém útěku z nišského válečného pobytu do Vídně do C. a K. armády nastoupil.³⁶²

Na základě těchto závažných zjištění Vídeň zahájila trestní řízení proti hlavním činitelům Pražské úvěrní banky (včetně vedoucích úředníků její srbské pobočky) a vedení pražského stavebního podniku Fanta & Jireš. V případě Pragobanky byli obviněni nejen někteří úředníci čuprijského cukrovaru (jehož prostřednictvím byly finanční prostředky na výstavbu mostů vypláceny) mezi nimiž byl mj. jeho finanční ředitel Karel Novotný,³⁶³ ale především její hlavní představitelé včetně ředitele srbské filiálky banky Karla Husníka, údajně přímo spolupracujícího s protirakouskou velezrádnou skupinou „srbofilních

³⁶¹ Policejní vyšetřovací spis Koutek Theodor (Strafsache Klofáč).

³⁶² Ibid.

³⁶³ Policejní vyšetřovací spis Klofáč Václav (Strafsache Klofáč).

rakouských občanů“. Vyšetřovací spis zabývající se touto konspirační sítí, již měli organizovat Klofáč s Pavlovičem, obsahuje kromě obvinění vůči Husníkovi (zde šlo jmenovitě o účast na uvedeném financování stavby železniční infrastruktury v Srbsku) také jména dalších osob podezíraných ze zapletení do této protirakouské činnosti v Srbsku. Ze stejného důvodu jako Husník byl policejně stíhán také ústřední ředitel Pražské úvěrní banky a podporovatel staročeské strany císařský rada Julius Veselý, (u něhož je trestní stíhání ze strany Vídně o to více zajímavější, protože byl držitelem vysokých rakousko-uherských vyznamenání včetně rytířského Řádu Františka Josefa),³⁶⁴ dále ředitel banky Otakar Tůma, její inspektor Richard Prokop, zmíněný referent a důstojník rakousko-uherské armády Rudolf Pilz, ředitel cukrovaru v Čupriji František Zajíc a ředitel společnosti Fanta & Jireš Bedřich Vošálík.^{365 366} Kromě nich byli v tomto případě vyslýcháni také architekt a stavitel spjatý s výstavbou budov banky a jejích dceřiných podniků Matěj Blecha a auditor Pragobanky Václav Štěpánek, a to především v souvislosti s jeho cestou do Srbska v roce 1915.^{367 368}

Pražská úvěrní banka se i přes problémy se zákonem a obvinění svých vedoucích činitelů z velezrádné činnosti pokusila o dosažení povolení ke znovuootevření svého obchodního zastoupení v Bělehradě. Její žádost podaná rakousko-uherským okupačním úřadům v Srbsku však byla rázně odmítnuta s odůvodněním, že není žádoucí, aby v Srbsku a na dalších obsazených územích dále působily politicky nespolehlivé české společnosti již z principu sloužící nepřátelské propagandě, což ostatně potvrdila právě Štěpánkova cesta na Balkán.³⁶⁹

Vyjádření a odůvodnění zamítavého rozhodnutí příslušného úřadu císařství v odpovědi na žádost Pragobanky znělo: „*Pražská úvěrní banka otevřela před válkou filiálku v Bělehradě a mimo to měla v Srbsku několik průmyslových podniků: rafinerii v Čupriji a pivovar v Jagodině. (...) Politické chování zaměstnanců srbské filiálky naprosto nebylo bezvadné: před vypuknutím války zúčastnili se prý častěji demonstrací, namířených proti monarchii. Ředitel bělehradské filiálky a místoředitel Pilz nebyli za války v Bělehradě*

³⁶⁴ Policejní vyšetřovací spis Veselý Julius (Strafsache Klofáč), Fond PP 1916 – 1920, sg. W/27/30, karton 3150, Národní archiv v Praze.

³⁶⁵ Policejní vyšetřovací spis Veselý Julius (Strafsache Klofáč).

³⁶⁶ Policejní vyšetřovací spis Klofáč Václav (Strafsache Klofáč).

³⁶⁷ Policejní vyšetřovací spis Koutek Theodor (Strafsache Klofáč).

³⁶⁸ Ibid.

³⁶⁹ Paulová, *Dějiny Maffie: odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918* (Praha: Československá grafická Unie, 1939), s. 330-331.

internováni. Až do obsazení Čuprije a Jagodiny naším vojskem byl podnik v Jagodině v provozu. Nejednou bylo zjištěno, že se Pražská úvěrní banka snaží poslati do Bělehradu dopisy s přiloženými listy pro zajatce v Srbsku. Nepřístojnost podobného jednání byla svého času bance vytčena a postup takový zakázán. Ze spolehlivého pramene bylo dále zjištěno, že trvá živý písemný styk mezi několika zaměstnanci rafinerie v Čupriji a Horní Orechovici a drem Sychravou v Ženevě, který vede prokázanou velezrádnou propagandu ve Švýcarsku. Není vyloučeno, že právě tímto způsobem bylo navázáno spojení se švýcarskými Čechy a Čechami. Koncem ledna r. 1915 byl vystaven členu správní rady Pražské úvěrní banky, Václavu Štěpánkovi cestovní pas do Bulharska. Dostav se do Sofie vymohl si Štěpánek od tamějšího srbského vyslanectví povolení k cestě do Srbska, se kterým odcestoval do Niše, Čuprije a Jagodiny. Ředitelství banky, žádajíc o vyhotovení pasu, neučinilo o cestě do Srbska ani zmínky. Poněvadž Štěpánek zneužil pasu, vydaného k návštěvě neutrálního státu tím, že vstoupil na nepřátelské území, byl mu po návratu odebrán a on sám postaven pod dohled.“³⁷⁰

3.3 „Epilog“ – osudy aktérů působení Pražské úvěrní banky v Srbsku po roce po r. 1918

Obdobně jako pro mnoho dalších historických témat a lidských osudů spjatých s českým prostředím, i pro příběh Pražské úvěrní banky a jeho aktéry představoval stěžejní milník konec první světové války a subsekventní rozpad Rakouska-Uherska završený vznikem samostatné Československé republiky na podzim roku 1918.

Pražská úvěrní banka (resp. od roku 1930 pod novým názvem Anglo-československá a Pražská úvěrní banka v Praze) pokračující i po převratu ve své činnosti se společně s Živnostenskou bankou stala jednou z největších finančních institucí působících v Československu. Znovuotevřela svou filiálku v hlavním městě nově vzniklého společného státu jihoslovanských zemí Království Srbů, Chorvatů a Slovinců Bělehradě, přičemž ruku v ruce s tímto krokem došlo také k obnovení činnosti jejích dvou zdejších podniků, cukrovaru v Čupriji a pivovaru v Jagodině. Její prosperující působení v Československu a dalších bankovních trzích nejen v Evropě, ale od roku 1938 také krátce v USA, však nakonec násilně ukončily dva totalitní režimy – nacistický a komunistický. První nejdříve v roce 1940 změnil její název opět na Pražskou úvěrní banku, a o tři roky později ji zrušil, přičemž její obchody a kapitál si následně rozdělily německé finanční ústavy. Krátce po

³⁷⁰ Paulová, *Dějiny Maffie*, s. 330-331.

obnovení Pragobanky v roce 1945 došlo k jejímu zestátnění na základě dekretu prezidenta republiky o znárodnění akciových bank č. 102/1945 Sb. Poslední ránu bance zasadil komunistický systém, který ji krátce po svém nástupu k moci v roce 1948 sloučil se Živnostenskou bankou.³⁷¹

Ředitel filiálky Pragobanky v Bělehradě Karel Husník, který byl v červenci 1917 na základě amnestie nového císaře Karla I. spolu s dalšími uvězněnými členy českého protihabsburského hnutí (např. s již zmiňovaným Václavem Klofáčem, ale i Karlem Kramářem, Aloisem Rašínem či Jaroslavem Preissem) po čtyřech měsících propuštěn z vězení ve Vídni³⁷² Následně byl do konce první světové války, resp. rozpadu monarchie, sledován jako politicky nespolehlivý její policií.³⁷³ Po vzniku Československé republiky pokračoval ve vedoucí pozici firemního zastoupení v Království SHS (resp. po roce 1929 Království Jugoslávie), ve které setrval až do roku 1933.³⁷⁴ Kromě toho nadále rozvíjel i své vlastní podnikání v továrně Moravia a odkoupil většinou část akcií pivovaru v Jagodině. Postupně se tak díky své pílì a podnikavosti v meziválečném období vypracoval na nejmovitějšího a nejvlivnějšího Čecha v tomto regionu. Společně se svou ženou Matyldou se aktivně zapojili do budování a udržování československo-jugoslávských kulturních a sociálních vztahů a činností krajanských organizací. Měli např. výraznou zásluhu na vzniku Československého domu v Bělehradě a stáli u zrodu československé školy, na níž finančně přispěla nejen samotná Husníková rodina, ale velký obnos peněz poskytla i filiálka Pražské úvěrní banky.³⁷⁵ Sám Karel levně poskytoval pozemky v Bělehradě nově vznikajícím českým koloniím. Za významný podíl na rozvoji československo-jugoslávských vztahů, které byly obecně v meziválečném období v rámci spojení obou států v tzv. Malé dohodě značně frekventované, obdržel Karel Husník v roce 1928 z rukou krále Alexandra I. Karađorđeviče Řád sv. Sávy III. třídy.^{376 377} Podobně jako v období první světové války, i po obsazení Jugoslávie německou armádou byl Karel Husník spolu

³⁷¹ „Pražská úvěrní banka v Praze“. Česká národní banka [online]. [Zobrazeno 25.3.2024]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/archiv-cnb/fondy-archivu-cnb/prazska-uverni-banka-v-praze/

³⁷² Policejní vyšetřovací spis Veselý Julius (Strafsache Klofáč).

³⁷³ Policejní vyšetřovací spis Husník Karel (Strafsache Klofáč), Fond PP 1916 – 1920, sg. H/43/31, karton 2962, Národní archiv v Praze.

³⁷⁴ „14 Oct Pražska úvěrní bank“, Čuprija.net [online]. [Zobrazeno 22.4. 2024]. Dostupné z: <https://cuprija.net/2023/10/14/prazska-uverni-banka/>

³⁷⁵ Maja Gagić, „Češi v Bělehradě a jejich sociální skladba v letech 1918–1941“ (Bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, 2014), s. 58-59.

³⁷⁶ Oznámení velvyslanectví ČSR v Bělehradě Ministerstvu zahraničních věcí ČSR o předání vyznamenání SHS československým občanům, 30. března 1929, Fond Diplomatický protokol 1918-1939: karton 77 č.j. 43332. P.29, Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky (AMZV).

³⁷⁷ „Veliki ukaz o odklikovanju čehoslovačkih javnih radnika“, *Vreme*, 29. srpna 1928.

s Matyldou (o jejímž válečném osudu viz níže) zatčen a vyšetřován za jejich vlasteneckou činnost, tentokrát však gestapem. Z vězení byl propuštěn kvůli svému onemocnění, avšak i nadále jej sledovala německá tajná policie a byl nacisty donucen hluboko pod cenou prodat akcie svých jugoslávských podniků.³⁷⁸ Karel Husník nakonec tragicky zemřel tři roky po skončení války, dne 30. září 1948 v Bělehradě, když za nevyjasněných okolností utrpěl při pádu ze schodiště frakturu lebeční kosti.³⁷⁹

Sama Matylda Husníková roce 1910 spoluzaložila Sdružení československých žen při Československé obci v Bělehradě a stala se jeho první předsedkyní,^{380 381} jíž zůstala až do německé okupace Jugoslávie v roce 1941. Kromě toho organizovala výměny československých a jugoslávských studentů,³⁸² byla ale činná i v srbských spolcích (mezi ně můžeme zařadit např. Červený kříž, Srbská majka atd.) a během hospodářské krize ve 30. letech jak v Srbsku, tak i v Československu aktivně pomáhala lidem v nouzi, především dětem (polévkové akce, sbírky šatstva pro chudé apod.). Husníková rodina finančně podporovala zdravotní a sociální ústavy včetně zařízení pro nevidomé osoby.³⁸³

Po začátku okupace Československa nacistickým Německem a následném vzniku Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939 se Matylda Husníková a její rodina významně podíleli na organizaci a materiálním zabezpečení pomoci tehdejšími československým uprchlíkům, jejichž cesta z Němci obsazené vlasti byla v té době možná již jedině přes Maďarsko a Království Jugoslávie.^{384 385 386} Mezi osoby prchající před nacisty patřili mj. významní příslušníci československé armády (např. generálové Karel Mareš, Karel Janoušek, Karel Klapálek, Alois Vicherek či voják Tomáš Sedláček; stíhací pilot RAF Josef Bryks; velká část příslušníků výsadků v protektorátu, včetně Silver A a Silver B, jež se podílely na organizaci atentátu na zastupujícího protektora Reinharda Heydricha). Do Jugoslávie prchali i politici (Prokop Drtina, tajemník prezidenta Edvarda Beneše a později

³⁷⁸ Žádost Zdenky Husníkové o osvědčení o účasti na národním boji za osvobození, 29. března 1949, Fond Sbirka 20: sg. 20-16/1-152, Vojenský ústřední archiv Praha (VÚA).

³⁷⁹ Upit u registrar sahranjenih – Karlo Husnik, 18. února 2022, Hřbitov Novo Groblje, Bělehrad.

³⁸⁰ J. Andrlík, „Za Matyldou Husníkovou“, *Československý svět*, 1946., s. 3.

³⁸¹ Maja Gagić, „Češi v Bělehradě a jejich sociální skladba v letech 1918–1941“ (Bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, 2014), s. 80.

³⁸² Josef Němeček, „Smutek po české mamince z Bělehradu“, *Československý svět*, s. 3.

³⁸³ J. Andrlík, „Za Matyldou Husníkovou“, *Československý svět*, 1946., s. 3.

³⁸⁴ Ibid., s. 3.

³⁸⁵ Josef David, Josef Tomeš a Richard Vašek, *Vzpomínky na deset let po Mnichovu (1938-1948)* (Praha: MÚA, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i., 2021), s. 39.

³⁸⁶ „Balkánskou cestou uteklo z protektorátu přes 2000 lidí“. ČT24 [online]. 12.7. 2015 [Zobrazeno 22.4.2024]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/balkanskou-cestou-uteklo-z-protektoratu-pres-2000-lidi-129046>

jeden z nekomunistických ministrů, jenž podali demisi v únoru 1948; členové nejen prvorepublikových vlád (Jaromír Nečas), ale dokonce i protektorátní vlády (Ladislav Karel Feierabend)) a další českoslovenští občané včetně vlastenců a odpůrců nacistického režimu a osob židovského původu, jimž by na protektorátním území hrozila jistá smrt, muži, ženy i děti.^{387 388} Celkem bylo touto cestou vypraveno 77 vlakových transportů s 2058 vojáky.³⁸⁹ Nedlouho po německém obsazení Království Jugoslávie v dubnu 1941 byla Matylda Husníková zatčena gestapem. Byla vyslýchána v nechvalně proslulém Petschkově paláci v Praze a vězněna na Pankráci a v Malé pevnosti v Terezíně a nakonec, i vzhledem ke svému židovskému původu, zemřela dne 7. října 1942 v plynové komoře ve vyhlazovacím táboře v Osvětimi.^{390 391 392} Své spolupracovníky nevyzradila.

Václav Klofáč se nedlouho po svém propuštění z vídeňského vězení v červenci 1917 opět zapojil do protirakouského odboje, ačkoli i přes své věznění zůstal poslancem Říšské rady. V červenci 1918 se stal místopředsdou Národního výboru československého, tehdy ústředního českého (resp. československého) politického orgánu. Z této pozice se v říjnu 1918 zúčastnil společného jednání domácího a zahraničního odboje ve švýcarské Ženevě. Po vzniku Československa se předseda Československé strany národně socialistické a šéfredaktor stranického periodika *České slovo* Klofáč jako jeden z „mužů 28. října“ stal součástí tehdejší politické elity a získal křeslo ministra národní obrany v první vládě samostatného státu, kterou vedl Karel Kramář. Následně byl několikrát zvolen členem prvorepublikového senátu a zasedal také v jeho vedení jako místopředsda. Jeho pozdní léta života byla poznamenána jeho smířlivými články k Adolfu Hitlerovi, vycházejícími v *Českém slově* v roce 1939, kdy za sebou Československo mělo odstoupení svých pohraničních oblastí nacistickému Německu a zároveň se blížilo také obsazení jeho zbylého území. Václav Klofáč zemřel o tři roky později.³⁹³

Milorad Pavlović - Krpa, Klofáčův spolupracovník v rozvoji česko-srbských vztahů, současně k velké nevoli Rakouska-Uherska v jejich tajné „srbofilní“ činnosti pokračoval i během první světové války ve svých konspiracích (zahrnujících do té doby mj. i členství

³⁸⁷ Jaroslav Vozka, *Hrdinové domácího odboje* (Praha: Práce, 1946), s. 91, 101.

³⁸⁸ Milan Sovilj, „Československo-jugoslávské vztahy v letech 1939–1941: Od zániku Československé republiky do okupace Království Jugoslávie“ (Disertační práce, Univerzita Karlova, 2015), s. 55-56, 59.

³⁸⁹ Václav Šrámek, „Vzpomínky na balkánskou cestu“. Československá obec legionářská [online]. 4.8.2010 [Zobrazeno 22.4.2024]. Dostupné z: <https://www.csol.cz/z-cinnosti-csol/archiv/2010/vzpominky-na-balkanskou-cestu-2/>

³⁹⁰ Andrlík, „Za Matyldou Husníkovou“, *Československý svět*, 1946, s. 3.

³⁹¹ David, *Vzpomínky na deset let po Mnichovu*, s. 39.

³⁹² Korespondence Pražské úvěrní banky s JUDr. Willym Magersteinem, 22. června 1943, Fond Pražská úvěrní banka, sg. 481/13 – 11, Archiv České národní banky.

³⁹³ Kolář, *Kdo byl kdo za první republiky: Politická elita meziválečného Československa 1918 – 1938*, s. 127-128.

v srbské nacionalistické organizaci Narodna odbrana s četnými osobními styky s příslušníky organizace Černá ruka včetně atentátníka na arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este), a to s ještě větší intenzitou než doposud. Nedlouho po vypuknutí konfliktu se přihlásil do služeb srbského vojska a začal působit jako spolupracovník velitelství jeho Dunajské divize, přičemž posléze přešel na velitelství 1. armády. V srpnu 1915 byl armádou vyslán na tajnou misi do Ruska, z níž se posléze do Srbska vracel přes Rumunsko, kde získal pro srbské armádní činitele informace o velikosti a umístění německých a rakouských vojenských jednotek tehdy připravených zaútočit na Srbsko během další ofenzivy. V dubnu 1916 se stala jeho dalším působištěm švýcarská Ženeva, kde začal pracovat pro srbský Červený kříž zprostředkovávající kontakty mezi srbskými uprchlíky a jejich rodinami a blízkými v Srbsku. V téže době proběhla v Pavlovičově bytě v Rakouskem-Uherskem okupovaném Bělehradě již zmíněná domovní prohlídka, která při nálezů rozsáhlé poštovní korespondence odhalila detaily jeho antirakouské činnosti, včetně napojení nejen na české emancipační hnutí, ale také na české podnikatele působící v Srbsku zahrnující tamní zástupce Pražské úvěrní banky. I z tohoto důvodu byl Pavlovič ve Švýcarsku sledován agenty rakousko-uherských tajných služeb, kteří současně vyvíjeli tlak na tamní úřady, aby byl ze země vyhoštěn. K tomu nakonec došlo až na sklonku války v listopadu 1918. Pavlovič se poté začátkem roku 1919 přes francouzský přístav Marseille a řecký ostrov Korfu vrátil do Bělehradu.³⁹⁴

V meziválečném období se Pavlovič věnoval nejen akademické činnosti, ale zajímal se také o tehdejší geopolitická témata v Evropě, zejména o otázku vývoje v Rusku (resp. Sovětského svazu) po revoluci v roce 1917. V tomto ohledu šlo především o pomoc uprchlíkům před komunistickým režimem. Mezi lidmi, kteří našli své útočiště v Království SHS, byli také někteří z jeho přátel z období před první světovou válkou. Stal se také jedním z redaktorů hlavních ruských exilových novin *Novi vremena* nově se sídlem v Srbsku.³⁹⁵

Milorad Pavlovič – Krpa zůstal i po vzniku společného státu jihoslovanských národů nadále činný v politické oblasti, přičemž v nově vzniklém státě zastával vůči vládnoucímu směřování opoziční názory. Nesouhlasil např. se zrušením tzv. Vidovdanské ústavy a vyhlášením osobního režimu pod novým názvem Království Jugoslávie králem Alexandrem I. Karađorđevićem, se kterým Pavlovič do té doby jinak sympatizoval a byl

³⁹⁴ „Milorad Pavlovič Krpa“, Srpska enciklopedija.org [online]. [Zobrazeno 28.3.2024]. Dostupné z: http://srpskaenciklopedija.org/doku.php?id=%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B4_%D0%BF%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%9B_%D0%BA%D1%80%D0%BF%D0%B0

³⁹⁵ Ibid.

vítaným hostem na jeho královském dvoře. Ve třicátých letech působil na vojenské akademii a věnoval se spisovatelské činnosti, dokud v roce 1941 území jeho země neobsadil další systém, se kterým hluboce nesouhlasil. Nyní šlo o režim nacistický, pro který Pavlović pro své silné vlastenecké cítění také představoval nepohodlnou osobu, a tak s ním i Němci jednali během výslechů na gestapu. Po druhé světové válce se stal členem jugoslávského Svazu spisovatelů, avšak nedlouho na to z něho byl vyloučen. Zbytek svého života trávil psaním svých pamětí z poznámek, kterých nashromáždil na 80 rozsáhlých sešitů. Milorad Pavlović - Krpa zemřel v roce 1957 v Bělehradě.³⁹⁶

³⁹⁶ „Milorad Pavlović Krpa“, Srpska enciklopedija.org [online]. [Zobrazeno 28.3.2024].

Závěr

Účelem této diplomové práce bylo analyzovat činnost národně českých bank (především pak Pražské úvěrní banky) v tehdejší Srbském království v období od počátku 20. století do roku 1918. Dala si za cíl ji osvětlit nejen z hlediska obchodního, tedy poukázat na investiční projekty a nově založené průmyslové podniky, jejichž rozvoji se české finanční ústavy v této zemi věnovaly, rovněž však i z pohledu politického, který vzhledem ke vzrůstajícímu napětí mezi Rakouskem-Uherskem a Srbskem, jež nakonec v roce 1914 vyústilo v otevřenou válku, s touto činností velmi úzce souvisel a čeští bankéři a podnikatelé působící v Srbsku se tehdejší realitě museli do jisté míry přizpůsobit.

Zatímco někteří z nich, obzvláště po vypuknutí války mezi svou vlastí a svým tehdejším pracovním působištěm, zvolili cestu věrnosti Rakousku-Uhersku a stažení se z vůči němu nepřátelského Srbska, jiní zde naopak setrvali i po vyhlášení války a pokračovali i nadále ve své obchodní činnosti. Tato volba s sebou přinášela i již zmíněné politické konotace, tedy mj. velkou pravděpodobnost kontaktu, byť z českého národního hlediska s hnutími prosazujícími vzájemnost ve jménu myšlenky panslavismu, z pohledu Vídně však s ilegálními „srbofilními“ a obecně protirakouskými sítěmi. To byl i případ Pražské úvěrní banky, která byla ještě v období před první světovou válkou ve snaze o získání povolení k založení a působení její bělehradské pobočky od nepříliš vstřícných srbských úřadů odkázána na pomoc politických „lobbistů“. Konkrétně šlo o českého národně-socialistického poslance Říšské rady Václava Klofáče disponujícího konexemi na tehdejší čelní srbské představitele a v této záležitosti nápomocného Milorada Pavloviće-Krpu, srbského intelektuála, vlastence a protirakouského aktivistu napojeného na členy srbských a bosenských nacionalistických skupin, mezi něž patřila Narodna odbrana či Černá ruka, jež zorganizovala atentát na rakousko-uherského arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este při jeho návštěvě Sarajeva v roce 1914.

Související a doplňující otázkou, kterou si tato práce zároveň ve svém úvodu klade, je skutečná motivace působení českých bank, resp. Pražské úvěrní banky a jejich představitelů, na srbském území v tomto geopoliticky vypjatém období. S jistotou lze tvrdit, že finančně-obchodní aktivity bank v tomto prostředí, které se vyznačovalo svým agrárním charakterem (na rozdíl např. od vysoce industrializovaného Rakouska-Uherska, především pak Předlitavska) a z toho vyplývající zaostalostí oproti jiným regionům v Evropě, bylo velmi lukrativní, neboť pro ně představovalo velký investiční potenciál a z toho důvodu i vhodný prostor pro rozvíjení jejich projektů z hlediska ekonomické výnosnosti.

Jak již však bylo uvedeno, výše uvedené působení by nebylo možné bez současného potýkání se s politickou sférou, které pro něj do určité míry připravovalo „půdu“, tedy vhodné podmínky a předpoklady. I přesto však není možné říci, že by politické okolnosti, tedy de facto přihlášení se na stranu „problematického souseda“ a později i nepřítele Rakouska-Uherska, jehož bylo české území tehdy integrální součástí, považovali za „nutné zlo“, jež byli nuceni oportunisticky podstoupit, aby v Srbsku mohli provozovat svou ziskovou činnost. Naopak, ke své volbě se pevně hlásili, což dokazuje jak odvážná pročesky, resp. panslovansky orientovaná činnost, tak i trestní stíhání konkrétních představitelů filiálky Pražské úvěrní banky v Bělehradě za velezradu během první světové války (jedná se např. o aktivní udržování styků se členy Maffie a dalšími českými emancipačními hnutími přes Václava Klofáče či Václava Štěpánka, jejich prostřednictvím i o kontakty se srbskými nacionalistickými skupinami a pokračující investice banky do srbské infrastruktury i během války). Jejich vlastenecké a statečné postoje se pak projevíly obzvláště v období druhé světové války, k nimž, např. v případě rodiny Karla Husníka (především jeho manželky Matyldy Husníkové), odkazují v závěrečné části této práce.

Z výše uvedených důvodů je tedy možné usoudit, že působení českých bankéřů v Srbském království ve zkoumaném období bylo součástí širších snah o slovanskou vzájemnost mezi Čechy a Srby a současně i tajné politické činnosti českého emancipačního hnutí, jež vyvrcholilo vznikem samostatné Československé republiky v říjnu 1918, přičemž zkoumaní aktéři ke spolupráci s ním přistupovali nejen vědomě, ale zároveň i proaktivně.

Summary

The purpose of this Master's diploma thesis was to analyse the activities of the national Czech banks (especially Pražská úvěrní banka/the Prague Credit Bank) in the then Kingdom of Serbia in the period from the beginning of the 20th century to 1918. The aim was to shed light on it not only from a commercial point of view, i.e. to point out the investment projects and newly established industrial enterprises, the development of which the Czech financial institutions in this country were engaged in, but also from a political point of view, which, given the growing tension between Austria-Hungary and Serbia, which eventually resulted in open war in 1914, was very closely related to this activity, and Czech bankers and businessmen operating in Serbia had to adapt their behaviour to the reality of the time to a certain extent.

While some of them, especially after the outbreak of an open conflict between their homeland and their place of work, chose the path of loyalty to Austria-Hungary and withdrawal from Serbia hostile to it, others remained there after the declaration of war and continued their business activities. This option also brought with it the aforementioned political connotations, i.e. a high probability of contact with, albeit from the Czech national point of view, movements promoting reciprocity in the name of the idea of Pan-Slavism, but from the point of view of Vienna, illegal "Serbophile" and generally anti-Austrian networks. This was also the case of the Prague Credit Bank, which, in the period before the First World War, had to rely on the help of political "lobbyists" in order to obtain permission to establish and operate its Belgrade branch from the not-so-friendly Serbian authorities. Specifically, this involved a Czech National Socialist deputy of the Reich Council, Václav Klofáč, who had connections with the leading Serbian officials of the time, and Milorad Pavlović - Krpa, a Serbian intellectual, who helped in this matter, a patriot and anti-Austrian activist with links to members of Serbian and Bosnian nationalist groups, including Narodna odbrana or the Black Hand, which organised the successful assassination of the Austro-Hungarian Archduke Franz Ferdinand d'Este during his visit to Sarajevo in 1914.

However, a related and complementary question, which this thesis also asks in its introduction, is the real motivation for the activities of Czech banks, or rather the Prague Credit Bank and its representatives, on Serbian territory in this geopolitically tense period. It can be stated with certainty that the financial and commercial activities of the banks in this environment, which at that time was characterised by its entirely agrarian character (in contrast to, for example, the highly industrialised Austria-Hungary) and the resulting

backwardness compared to other regions of European states, were very lucrative, as it represented a great investment potential for them and therefore a suitable area for developing their projects in terms of economic profitability.

However, as already mentioned, the above activities could not have been carried out without the current struggle with the political sphere, which to some extent prepared the "ground", i.e. suitable conditions and prerequisites for these engagements of Czech bankers in Serbia. Nevertheless, it is not possible to say that they did not agree with the political circumstances, i.e. de facto siding with the "problematic neighbour" and later also the enemy of Austria-Hungary, of which the Czech territory was then an integral part, and considered this fact only as a "necessary evil" which they were forced to opportunistically undergo in order to carry out their profitable activities in Serbia. On the contrary, they were firmly committed to their decision, as evidenced not only by the courageous pro-Czech or pan-Slavic activities and the prosecution of specific representatives of the Prague Credit Bank branch in Belgrade for treason during the First World War (e.g. Active contacts with members of Maffia and other Czech emancipation movements through Václav Klofáč or Václav Štěpánek, and through them also contacts with Serbian nationalist groups; continued investment of the bank in Serbian infrastructure during the war) and in the interwar period. Last but not least, their patriotic and brave attitudes were especially evident during the Second World War, to which, for example, in the case of the family of Karel Husník (especially his wife Matylda Husník), I refer in the final part of this thesis.

For the above reasons, it can therefore be concluded that the activities of Czech bankers in the Kingdom of Serbia in the period under study were part of the broader efforts for Slavic reciprocity between Czechs and Serbs and at the same time part of the clandestine political activities of the Czech emancipation movement, which culminated in the establishment of the independent Czechoslovak Republic in October 1918, while the actors under study approached their cooperation with it not only consciously but also proactively.

Použitá literatura

Primární zdroje

Archivní materiály

Národní archiv v Praze

Policejní vyšetřovací spis Husník Karel (Strafsache Klofáč), Fond PP 1916 – 1920, sg. H/43/31, karton 2962, Národní archiv v Praze.

Policejní vyšetřovací spis Klofáč Václav (Strafsache Klofáč), Fond PP 1916-1920, sg. K/42/2, karton 2987, Národní archiv v Praze.

Policejní vyšetřovací spis Koutek Theodor (Strafsache Klofáč), Fond PM, sg. K/8/1/92-19 karton 5156, Národní archiv v Praze.

Policejní vyšetřovací spis Veselý Julius (Strafsache Klofáč), Fond PP 1916–1920, sg. W/27/30, karton 3150, Národní archiv v Praze.

Policejní vyšetřovací spis Strafsache Klofáč, Fond PM, karton 5109 - 8192-19, č.j. 19919-1918, Národní archiv v Praze.

Archiv České národní banky

Korespondence Pražské úvěrní banky s JUDr. Willym Magersteinem, 22. června 1943, Fond Pražská úvěrní banka, sg. 481/13, Archiv České národní banky.

Popis a odhad paláce Pražské úvěrní banky v Bělehradě, 3. prosince 1925, Fond Pražská úvěrní banka, sg. PÚB 670/1, Archiv České národní banky.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky

Oznámení velvyslanectví ČSR v Bělehradě Ministerstvu zahraničních věcí ČSR o předání vyznamenání SHS československým občanům, 30. března 1929, Fond Diplomatický protokol 1918-1939, karton 77, č.j. 43332. P.29, Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky (AMZV).

Státní oblastní archiv v Praze

Matriční kniha „Nové Strašecí 43“, Státní oblastní archiv v Praze [online]. Dostupné z: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/10302/148>

Matriční kniha „Pozdeň 02“, Státní oblastní archiv v Praze [online]. Dostupné z: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/12954/13>

Vojenský ústřední archiv

Žádost Zdenky Husníkové o osvědčení o účasti na národním boji za osvobození, 29. března 1949, Fond Sběrka 20, sg. 20-16/1-152, Vojenský ústřední archiv Praha (VÚA).

Hřbitov Novo Groblje, Bělehrad, Srbsko.

Upit u registrar sahranjenih – Karlo Husnik, 18. února 2022, Hřbitov Novo Groblje, Bělehrad, Srbsko.

Novinové články

Národní listy

„Celní konflikt rakousko-srbský“, *Národní listy*, 26. ledna 1906.

„Celní unie srbsko-bulharská“, *Národní listy*, 12. ledna 1906.

„Celní válka rakousko-srbská“, *Národní listy*, 7. července 1906.

„Český kapitál do Srbska“, *Národní listy*, 23. června 1911.

„Historie Zlaté husy“, *Národní listy*, 19. března 1910.

„Jeden ze srbských politických mučedníků v Praze“, *Národní listy*, 1. září 1900.

„Národní hospodář“, *Národní listy*, 18. října 1911.

„Opětný celní konflikt se Srbskem“, *Národní listy*, 9. března 1906.

„Politické zprávy domácí“, *Národní listy*, 18. března 1909.

„Poslanecká sněmovna“, *Národní listy*, 18. června 1910.

„Pražská úvěrní banka“, *Národní listy*, 25. února 1900.

„Srbsko-česká továrna a raffinérie cukru v Čupriji“, *Národní listy*, 29. října 1913.

„Srbský host“, *Národní listy*, 16. listopadu 1902.

„Týdenní přehled hospodářský a finanční“, *Národní listy*, 29. ledna 1911.

„Z pražského trhu peněžního“, *Národní listy*, 28. ledna 1906.

„Ze zemské jednoty v českých obchodních grémiích v král. českém“, *Národní listy*, 27. srpna 1908.

Ostatní periodika

Andrlík, J., „Za Matyldou Husníkovou“, *Československý svět*, 1946.

„Br. Václav Štěpánek dnes a před třiceti lety“, *Jas: Rodinný ilustrovaný nepolitický týdeník*, 7. listopadu 1929.

„Národní hospodář“, *Čas*, 22. června 1908.

„Národní hospodář“, *Čas*, 8. května 1910.

Němeček, Josef, „Smutek po české mamince z Bělehradu“, *Československý svět*, 1946.

„Nový časopis český ve Slezsku“, *Věstník záloženský*, 15. listopadu 1904.

„Pensijní fond úředníků záloženských v Praze.“, *Věstník záloženský*, 15. července 1904.

„Veliki ukaz o odlikovanju čehoslovačkih javnih radnika“, *Vreme*, 29. srpna 1928.
„Z Jednoty úředníků založen v zemích koruny České v Praze.“, *Věstník záloženský*,
15. července 1904.

Sekundární zdroje

Armour, Ian D., *Apple of Discord: The Hungarian Factor in Austro-Serbian Relations, 1867-1881* (West Lafayette, Indiana: Purdue University Press, 2014)

Auerhan, Jan, *Československá větev v Jugoslavii* (Praha: nákladem Českosl. ústavu zahraničního, 1930).

Brisku, Adrian, “Renegotiating the empire, forging the nation (-state): the Bohemian/Czechoslovakian case through the political–economic thought of Thomas G. Masaryk and Karel Kramář, c. 1890–1920s.” *Nationalities Papers* 45 (4) (2017): 632-650. <https://doi.org/10.1080/00905992.2016.1268585>.

Československý časopis historický (Praha: Academia, 1966), 14(5), ISSN 0045-6187.

David, Josef, Tomeš, Josef a Vašek, Richard, *Vzpomínky na deset let po Mnichovu (1938-1948)* (Praha: MÚA, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i., 2021).

Dedijer, Vladimir, Sirácky, Ján a Čierna, Elena, *Sarajevo 1914*. I. vydanie (Bratislava: Epoque, 1969).

Đere, Zoltan, „Urbanistički i demografski razvoj Novog Sada 1867. – 1918. godine“ in: *Na granici hrišćanske Evrope*. ed. Miomir Korać, (Novi Sad: Forum, 2020).

Doubek, Vratislav, “Zadlužený radikál Václav Klofáč.” *Slovo a smysl: časopis pro mezioborová studia = Word & sense* 1, č. 2, (2004 [vyd. 2005]). Dostupné také z: <http://slovoasmysl.ff.cuni.cz/node/106>.

Glenny, Misha, Kovář, Martin a Kovářová, Olga, *Balkán 1804-1999: nacionalismus, válka a velmoci* (Praha: BB art, 2003).

Havel, Stanislav, „Příběh sedmý: Jarmila Laník“ in *Češi ve světě 5, příběhy - Srbsko* (Praha: Dům zahraniční spolupráce, 2020). Dostupné z: <https://www.dzs.cz/sites/default/files/2020-11/%C4%8Ce%C5%A1i%20ve%20sv%C4%9Bt%C4%9B%2C%20p%C5%99%C3%ADb%C4%9Bhy%205.pdf>

Hájek, Jan, *Od úvěrních družstev k bankovním koncernům* (Praha: Historický ústav AV ČR, 1999).

Hálek, Jan a Mosković, Boris, *Fenomén Maffie: český (domácí) protirakouský odboj v proměnách 20. století* (Praha: Academia, 2020).

Herben, Jan, *Kniha vzpomínek* (Praha: Družstevní práce, 1936).

Herben, Jan, *Chudý chlapec, který se proslavil* (Praha: Čin, 1930).

Hladký, Ladislav, Koprivica, Verica, a Štěpánek, Václav, *Od Moravy k Moravě III: z historie česko-srbských vztahů = Od Morave do Morave III.* (Brno: Vydala Matice moravská ve spolupráci s Maticí srbskou, 2017).

Hladký, Ladislav, *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy = Relations between Czechs and the nations and countries of Southeastern Europe* (Praha: Historický ústav, 2010).

Kolář František a Hanzal, Josef, *Politická elita meziválečného Československa 1918-1938: kdo byl kdo.* (Praha: Pražská edice, 1998).

Koprivica, Verica, Korda-Petrović, Aleksandra a Štěpánek, Václav, *Od Moravy k Moravě II: z historie česko-srbských vztahů* (Nový Sad: Matice srbska ve spolupráci s Maticí moravskou Brno, 2011).

Kosatík, Pavel, *Bankéř první republiky: život dr. Jaroslava Preisse.* (Praha: Mladá fronta, 2010).

Masaryk, Tomáš Garrigue, *Das neue Europa: Der slavische Standpunkt* (Berlin: C.A. Schwetschke & Sohn, 1922).

Masaryk, Tomáš Garrigue, et al., *Korespondence: T.G. Masaryk - Slované* (Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i., 2015).

Navrátil, Jan, *Úloha obchodních vztahů mezi rakousko-uherským imperialismem a Srbskem v letech 1901-1914.* (Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965).

Nečas, Ctibor a Houser, Pravoslav, *Balkán a česká politika: pronikání rakousko-uherského imperialismu na Balkán a česká buržoazní politika* (Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1972).

Nečas, Ctibor, „Český bankovní kapitál a jeho angažmá do začátku první světové války“ in *Od Moravy k Moravě: z historie česko-srbských vztahů v 19. a 20. století*, ed. Václav Štěpánek et al. (Brno: Matice moravská ve spolupráci s Maticí srbskou, 2005).

Nečas, Ctibor, „Český finanční kapitál a česká buržoazní politika před r. 1914“ in *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.* 1986, vol. 35, iss. C33.

Nečas, Ctibor, „Organizační síť a obchodní činnost českých bank v jihovýchodní Evropě (ve čtvrtstoletí před rokem 1918)“ in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.* 1999, vol. 48, iss. C46.

Nečas, Ctibor, „Počátky vývozu kapitálu Pražské úvěrní banky na Balkán“ in: *Studia Balkanica Bohemoslovaca: (příspěvky přednesené na I. celostátním balkanistickém sympoziu v Brně 11.-12. prosince 1969).* ed. Richard Pražák, Ivan Dorovský, 1. vyd. (Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1970)

Nečas, Ctibor, „Zahraniční angažmá bankovního koncernu Sporobanky“ in *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.* 1993, vol. 42, iss. C40.

Nečas, Ctibor, *Na prahu české kapitálové expanze: rozpínavost českého bankovního kapitálu ve střední, jihovýchodní a východní Evropě v období rakousko-uherského imperialismu.* (Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1987).

Nečas, Ctibor, *Podnikání českých bank v cizině 1898-1918: rozpínavost českého bankovního kapitálu ve střední, jihovýchodní a východní Evropě v období rakousko-uherského imperialismu* (Brno: Masarykova univerzita, 1993).

Okresní záložny hospodářské 1882-1932: almanach vydaný na paměť padesátiletého jejich trvání (Praha: Svaz okresních záložen hospodářských, 1932).

Osnova: Přednášky o životě a významu Dr. Karla Kramáře: Vydáno k oslavě jeho 70. narozenin pro organizace národně demokratické a řečníky (Praha: Výbor pro oslavy Dra Kramáře, 1930).

Padesát let Pražské úvěrní banky 1870-1919 (Praha: Pražská úvěrní banka, 1920).

Pánek, Jaroslav, *Češi a Jihoslované: kapitoly z dějin vzájemných vztahů* (Brno: Tribun EU, 2015).

Paulová, Milada, *Dějiny Maffie: odboj Čechů a Jihoslovánů za světové války 1914-1918*. (Praha: Československá grafická Unie, 1937).

Paulová, Milada, *Jihoslovanský odboj a česká maffie. Díl I.* (Praha: nákladem A. Bečkové, 1928). Pelikán, Jan, Havlíková, Lubomíra, Chrobák, Tomáš, Rychlík, Jan, Tejchman, Miroslav a Vojtěchovský, Ondřej, *Dějiny Srbska* (Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2019).

Petrus, Jaroslav, *Václav Klofáč: 1868-1942*, (Praha: S.N., 1992).

Proces Dra Kramáře a jeho přátel. (V Praze: nákladem Zd. Tobolky, 1920), sv. 4, část 3.

Puškarjev, Sergej Germanovič, Baša, Bohuš a Šapilovskij, Vladimír, *Karel Kramář a Slovanstvo* (Praha: Ruský spolek válečných invalidů v ČSR, 1937).

Rady, Martyn C. a Škrob, Jan J, *Habsburkové: vzestup a pád světové velmoci* (Praha: Slovart, 2021).

Rychlík, Jan, Moskovič, Boris, Pelikán, Jan, Hladký, Ladislav, Kouba, Miroslav, Šístek, František, Nikolova Stamova, Marijana, et al., *Mezi Terstem a Istanbulem: balkánské národy ve 20. století* (Praha: Vyšehrad, 2020).

Rychlík, Jan, Pelikán, Jan, Danova, Nadja a Mančev, Krăst'o, *Mezi Vídní a Cařihradem. 1., Utváření balkánských národů* (Praha: Vyšehrad, 2009).

Skřivan, Aleš, *Císařská politika: Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice 1906-1914*. Druhé, přepracované vydání, (Praha: Epoque, 2022).

Slepánek, Čeněk a Stojanović, Kosta, *Srbsko: od prvního povstání 1804 do dnešní doby* (Český Brod: Beneš, 1913).

Soukenka, Jan, *Karel Kramář 1914-1918* (Praha: nákladem vlastním, 1930).

Stefan Stamenković, *Češi v Čupriji: Století přátelství* (Čuprija: Kulturní instituce „Čuprija“, 2022)

Šesták, Miroslav, Tejchman, Miroslav, Havlíková, Lubomíra, Hladký, Ladislav a Pelikán, Jan, *Dějiny jihoslovanských zemí* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998).

Šouša, Jiří, „České banky a cukrovarnické podnikání.“ *Listy cukrovarnické a řepářské* 126, č. 9-10 (září/říjen 2010).

Štěpánek, Václav, Chocholáč, Bronislav, Jan, Libor a Hladký Ladislav, *Od Moravy k Moravě: z historie česko-srbských vztahů v 19. a 20. století* (Brno: Matice moravská ve spolupráci s Maticí srbskou, 2005).

Tejchman, Miroslav, *Balkán ve 20. století* (Praha: Karolinum, 2017).

Vencovský, František, *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. (Praha: Bankovní Institut, 1999).

Vozka, Jaroslav, *Hrdinové domácího odboje* (Praha: Práce, 1946).

Žipek, Alois, *Domov za války: (svědectví účastníků)* (V Praze: Pokrok, 1931).

Kvalifikační práce

Gagić, Maja, „Češi v Bělehradě a jejich sociální skladba v letech 1918–1941“ (Bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, 2014).

Sovilj, Milan, „Československo-jugoslávské vztahy v letech 1939–1941: Od zániku Československé republiky do okupace Království Jugoslávie“ (Disertační práce, Univerzita Karlova, 2015).

Webové stránky

„Balkánskou cestou uteklo z protektorátu přes 2000 lidí“. ČT24 [online]. 12.7. 2015

[Zobrazeno 22.4. 2024]. Dostupné z:

<https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/balkanskou-cestou-uteklo-z-protektoratu-pres-2000-lidi-129046>

Jakl, Tomáš, „Čeští dobrovolníci v Srbské armádě za první světové války“. Vojenský historický ústav Praha [online]. 4.10.2016 [Zobrazeno 25.8.2023]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/cesti-dobrovolnici-v-srbske-armade-za-prvni-svetove-valky/>

„Rakousko-Uhersko bylo obrovskou říší, která zahrnovala celou střední Evropu“, Stříbrná koruna [online]. [Zobrazeno 22.4. 2024]. Dostupné z: <https://stribrnakoruna.cz/rakousko-uhersko-bylo-obrovskou-risi-ktera-zahrnovala-celou-stredni-evropu/>

Šrámek, Václav, „Vzpomínky na balkánskou cestu“. Československá obec legionářská [online]. 4.8.2010 [Zobrazeno 22.4.2024]. Dostupné z: <https://www.csol.cz/z-cinnosti-csol/archiv/2010/vzpominky-na-balkanskou-cestu-2/>

„Milorad Pavlović Krpa“. Srpska enciklopedija.org [online]. [Zobrazeno 28.3.2024].

Dostupné z:

<http://srpskaenciklopedija.org/doku.php?id=%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D1>

%80%D0%B0%D0%B4_%D0%BF%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%9B_%D0%BA%D1%80%D0%BF%D0%B0

„Pražská úvěrní banka v Praze“. Česká národní banka [online]. [Zobrazeno 25.3.2024]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/archiv-cnb/fondy-archivu-cnb/prazska-uverni-banka-v-praze/

„14 Oct Pražská úvěrní bank“, Čuprija.net [online]. [Zobrazeno 22.4. 2024]. Dostupné z: <https://cuprija.net/2023/10/14/prazska-uverni-banka>

Zdroje příloh

„Beograd - 1910. - Congregational Church – Serbia“, Pinterest.com [online]. [Zobrazeno 22.4.2024]. Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/pin/425942077234199788/>

„Br. Václav Štěpánek dnes a před třiceti lety“, *Jas: Rodinný ilustrovaný nepolitický týdeník*, 7. listopadu 1929, s. 2.

„Jagodina, HRH King Peter I in the brewery park“, Regional Museum Jagodina [online]. [Zobrazeno 22.4. 2024]. Dostupné z: <https://jagodina.museum/en/portfolio/petar-i-jagodinska-pivara/>

„Jubileum Pražské úvěrní banky“, *Český svět: ilustrovaný čtrnáctidenník*, 11. března 1910, s. 596.

„Map of the Kingdom of Serbia in 1914“ New Zealand History [online]. [Zobrazeno 26.4.2024]. Dostupné z: <https://nzhistory.govt.nz/media/photo/map-kingdom-serbia-1914> (vyznačeno autorem).

„Milorad Pavlović Krpa“. Srpska enciklopedija.org [online]. [Zobrazeno 28.3.2024]. Dostupné z: http://srpskaenciklopedija.org/doku.php?id=%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B4_%D0%BF%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%9B_%D0%BA%D1%80%D0%BF%D0%B0

Мришук Софиа. 14. října 2019. Facebook [uživatelský příspěvek ve skupině Био једном један Београд]. [Zobrazeno 22.4.2024]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/groups/biojednomjedanbeograd/posts/2801712816519577/>

Nečas, Ctibor, *Na prahu české kapitálové expanze: rozpínavost českého bankovního kapitálu ve střední, jihovýchodní a východní Evropě v období rakousko-uherského imperialismu*. (Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1987).

Орбовић, Владимир, „Jagodinska pivara“, Punjeni Paprikaš [online]. 28.3.2018 [Zobrazeno 22.4. 2024]. Dostupné z: <https://punjenipaprikas.com/jagodinska-pivara>

Policejní vyšetřovací spis Husník Karel (Strafsache Klofáč), Fond PP 1916 – 1920, sg. H/43/31, karton 2962, Národní archiv v Praze.

„Reklama na kartonu (Kraljevina) 2“, Kupindo.com [online]. [Zobrazeno 22.4.2024]. Dostupné z: https://www.kupindo.com/Breweriana/54670135_Reklama-na-kartonu-Kraljevina-2

eSlepánek, Čeněk a Stojanović, Kosta, *Srbsko: od prvního povstání 1804 do dnešní doby* (Český Brod: Beneš, 1913).

Šantrůček, Bohuslav, *Masaryk a Klobáček: srovnávací studie* (Praha: Ústřední škola dělnická, 1938).

„Václav Jaroslav Klobáček (1868-1942)“, Vojenská akademie Hranice [online]. [Zobrazeno 22.4.2024]. Dostupné z: <https://vahrance.g6.cz/img/klobac5.jpg>

„Zlatá Husa/Ambassador“, Historická Praha [online]. [Zobrazeno 22.4.2024]. Dostupné z: <https://www.historicka-praha.cz/zlata-husa-ambassador/>

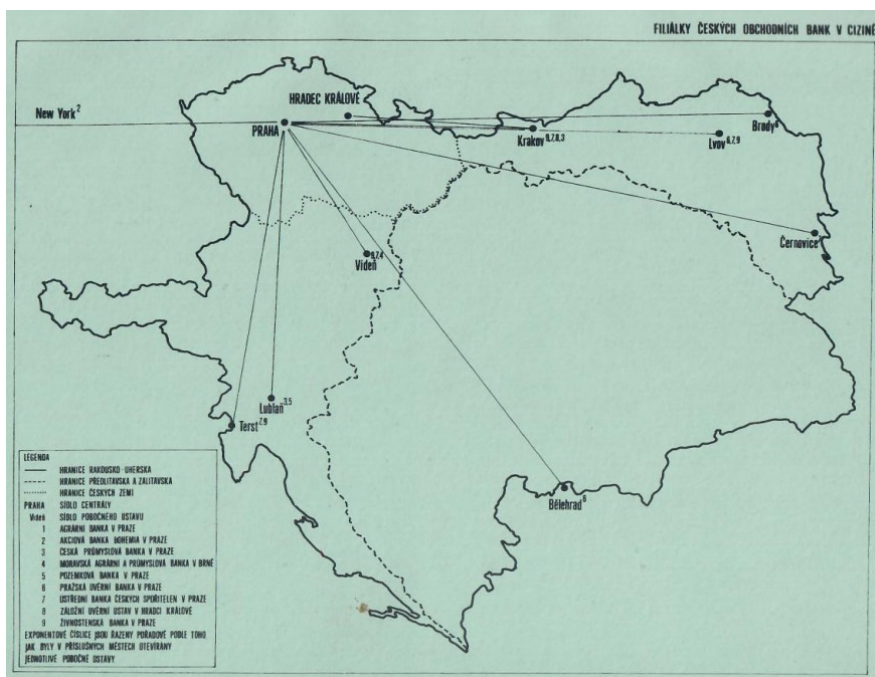
„07 Nov Fabrika Šećera 2. Deo“, Čuprija.net [online]. [Zobrazeno 22.4.2024]. Dostupné z: <https://cuprija.net/2023/11/07/33084/>

„14 Oct Pražska úvěrni bank“, Čuprija.net [online]. [Zobrazeno 22.4.2024]. Dostupné z: <https://cuprija.net/2023/10/14/prazska-uverni-banka/>

Seznam příloh

- Příloha č. 1:** Mapa filiálek českých obchodních bank před rokem 1918
- Příloha č. 2:** Mapa Srbského království v roce 1914 s působišti Pražské úvěrní banky
- Příloha č. 3:** Bělehrad v roce 1910
- Příloha č. 4:** Budova filiálky Pražské úvěrní banky v Bělehradě (architekt Matěj Blecha)
- Příloha č. 5:** Sídlo Pražské úvěrní banky v Praze Na Příkopech (architekt Matěj Blecha)
- Příloha č. 6:** Ředitel filiálky Pražské úvěrní banky v Bělehradě Karel Husník (1877 – 1948)
- Příloha č. 7:** Ředitel Pražské úvěrní banky Julius Veselý (1850 – 1920)
- Příloha č. 8:** Architekt a stavitel Matěj Blecha (1861 – 1919)
- Příloha č. 9:** Pivovar v Jagodině (architekt Matěj Blecha)
- Příloha č. 10:** Srbský král Petr I. Karađorđević při návštěvě Jagodiny v roce 1910
- Příloha č. 11:** Cukrovar v Čupriji (architekt Matěj Blecha)
- Příloha č. 12:** Němečtí vojáci po obsazení čuprijského cukrovaru v roce 1916
- Příloha č. 13:** Továrna na produkci pletených výrobků Moravia
- Příloha č. 14:** Vila Karla Husníka v Bělehradě
- Příloha č. 15:** Politik Václav Klofáč (1868 - 1942)
- Příloha č. 16:** Politik a intelektuál Milorad Pavlović – Krpa (1865 - 1957)
- Příloha č. 17:** Václav Klofáč na procházce s Tomášem Garrigue Masarykem
- Příloha č. 18:** Hotel Zlatá Husa na Václavském náměstí v Praze (architekt Matěj Blecha)
- Příloha č. 19:** Policejní fotografie Václava Štěpánka (1897 – 1953)

Přílohy

Příloha č. 1: Mapa filiálek českých obchodních bank před rokem 1918 ³⁹⁷

Příloha č. 2: Mapa Srbského království v roce 1914 s působišti Pražské úvěrní banky ³⁹⁸

³⁹⁷ Ctibor Nečas, *Na prahu české kapitálové expanze: rozpinavost českého bankovního kapitálu ve střední, jihovýchodní a východní Evropě v období rakousko-uherského imperialismu.* (Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1987).

³⁹⁸ „Map of the Kingdom of Serbia in 1914“ New Zealand History [online]. [Zobrazeno 26.4.2024]. Dostupné z: <https://nzhistory.govt.nz/media/photo/map-kingdom-serbia-1914> (vyznačeno autorem)

Příloha č. 3: Bělehrad v roce 1910 ³⁹⁹

Příloha č. 4: Budova filiálky Pražské úvěrní banky v Bělehradě (architekt Matěj Blecha) ⁴⁰⁰

³⁹⁹ „Beograd - 1910. - Congregational Church – Serbia“, Pinterest.com [online]. [Zobrazeno 22.4.2024]. Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/pin/425942077234199788/>

⁴⁰⁰ „14 Oct Pražska úvěrní banka“, Čuprija.net [online]. [Zobrazeno 22.4.2024]. Dostupné z: <https://cuprija.net/2023/10/14/prazska-uvetni-banka/>

Příloha č. 5: Sídlo Pražské úvěrní banky v Praze Na Příkopech (architekt Matěj Blecha) ⁴⁰¹

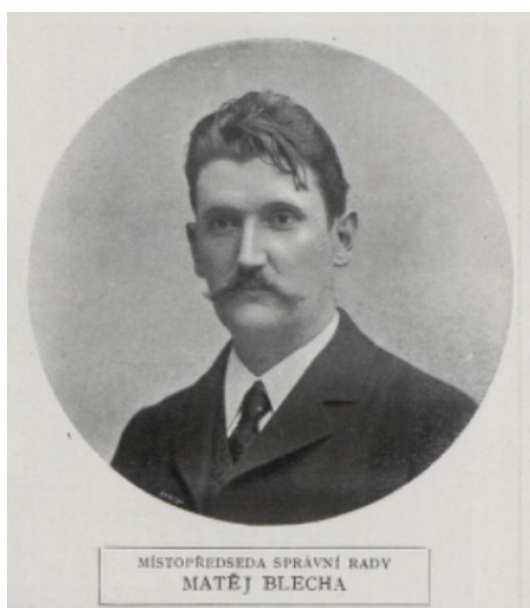
Příloha č. 6: Ředitel filiálky Pražské úvěrní banky v Bělehradě Karel Husník (1877–1948) ⁴⁰²

⁴⁰¹ „Jubileum Pražské úvěrní banky“, *Český svět: illustrovaný čtrnáctidenník*, 11. března 1910, s. 596.

⁴⁰² Policejní vyšetřovací spis Husník Karel (Strafsache Klofáč), Fond PP 1916 – 1920, sg. H/43/31, karton 2962, Národní archiv v Praze.

Příloha č. 7: Ředitel Pražské úvěrní banky Julius Veselý (1850–1920) ⁴⁰³

Příloha č. 8: Architekt a stavitel Matěj Blecha (1861–1919) ⁴⁰⁴

⁴⁰³ „Jubileum Pražské úvěrní banky“, *Český svět: ilustrovaný čtrnáctidenník*, 11. března 1910, s. 597.

⁴⁰⁴ *Ibid.*, s. 597.

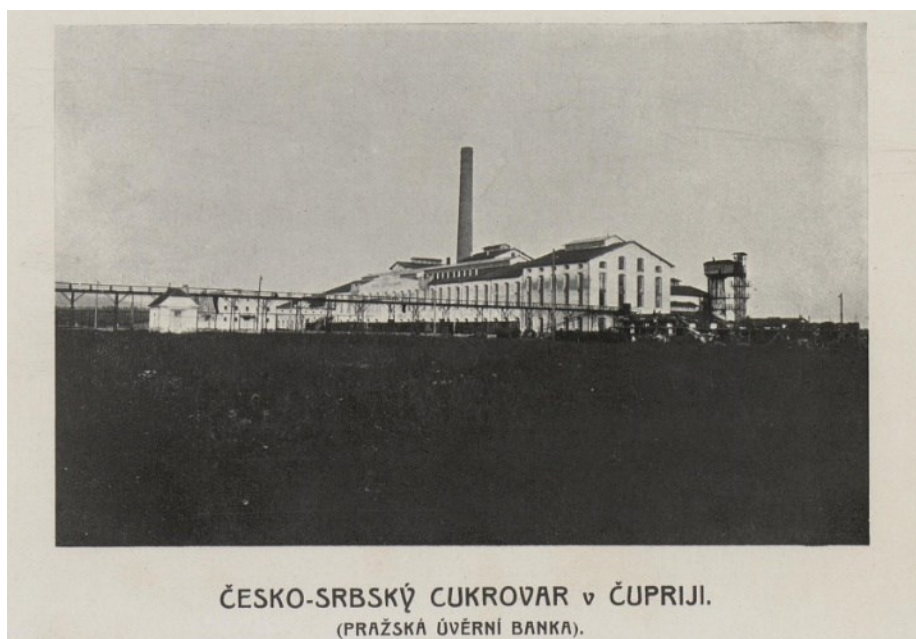
Příloha č. 9: Pivovar v Jagodině (architekt Matěj Blecha) ⁴⁰⁵

Příloha č. 10: Srbský král Petr I. Karađorđević při návštěvě Jagodiny v roce 1910 ⁴⁰⁶

⁴⁰⁵ Владимир Орбовић, „Jagodinska pivara“, Punjeni Paprikaš [online]. 28.3.2018 [Zobrazeno 22.4. 2024]. Dostupné z: <https://punjenipaprikas.com/jagodinska-pivara>

⁴⁰⁶ „Jagodina, HRH King Peter I in the brewery park“, Regional Museum Jagodina [online]. [Zobrazeno 22.4. 2024]. Dostupné z: <https://jagodina.museum/en/portfolio/petar-i-jagodinska-pivara/>

Příloha č. 11: Cukrovar v Čupriji (architekt Matěj Blecha) ⁴⁰⁷

Příloha č. 12: Němečtí vojáci po obsazení čuprijského cukrovaru v roce 1916 ⁴⁰⁸

⁴⁰⁷ Čeněk Slepánek a Kosta Stojanović, *Srbsko: od prvního povstání 1804 do dnešní doby* (Český Brod: Beneš, 1913).

⁴⁰⁸ „07 Nov Fabrika Šečera 2. Deo“, Čuprija.net [online]. [Zobrazeno 22.4. 2024]. Dostupné z: <https://cuprija.net/2023/11/07/33084/>

Příloha č. 13: Továrna na produkci pletených výrobků Moravia ⁴⁰⁹

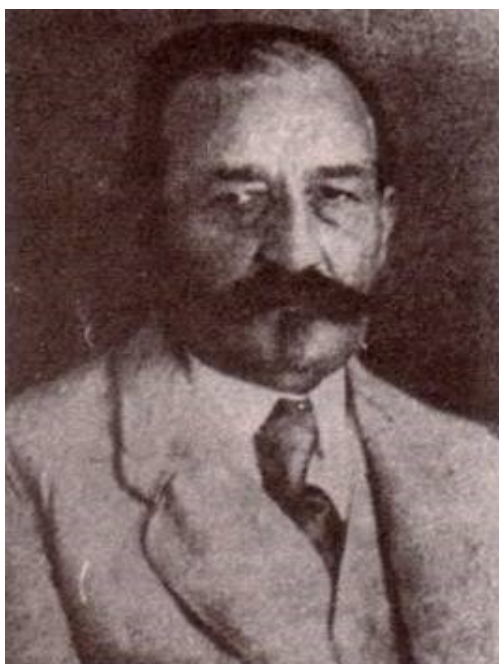
Příloha č. 14: Vila Karla Husníka v Bělehradě ⁴¹⁰

⁴⁰⁹ „Reklama na kartonu (Kraljevina) 2“, Kupindo.com [online]. [Zobrazeno 22.4.2024]. Dostupné z: https://www.kupindo.com/Breweriana/54670135_Reklama-na-kartonu-Kraljevina-2

⁴¹⁰ София Мришук. 14. října 2019. Facebook [uživatelský příspěvek ve skupině Био једном један Београд]. [Zobrazeno 22.4.2024]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/groups/biojednomjedanbeograd/posts/2801712816519577/>

Příloha č. 15: Politik Václav Klobuček (1868-1942)⁴¹¹

Příloha č. 16: Politik a intelektuál Milorad Pavlović – Krpa (1865-1957)⁴¹²

⁴¹¹ „Václav Jaroslav Klobuček (1868-1942)“, Vojenská akademie Hranice [online]. [Zobrazeno 22.4.2024]. Dostupné z: <https://vahanice.g6.cz/img/klobuc5.jpg>

⁴¹² „Milorad Pavlović Krpa“. Srpska enciklopedija.org [online]. [Zobrazeno 28.3.2024]. Dostupné z: http://srpskaenciklopedija.org/doku.php?id=%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B4_%D0%BF%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%9B_%D0%BA%D1%80%D0%BF%D0%B0.

Příloha č. 17: Václav Klobáček na procházce s Tomášem Garrigue Masarykem ⁴¹³

Příloha č. 18: Hotel Zlatá Husa na Václavském náměstí v Praze (architekt Matěj Blecha) ⁴¹⁴

⁴¹³ Bohuslav Šantrůček, *Masaryk a Klobáček: srovnávací studie* (Praha: Ústřední škola dělnická, 1938).

⁴¹⁴ „Zlatá Husa/Ambassador“, Historická Praha [online]. [Zobrazeno 22.4.2024]. Dostupné z: <https://www.historicka-praha.cz/zlata-husa-ambassador/>

Příloha č. 19: Policejní fotografie Václava Štěpánka (1897–1953)⁴¹⁵

⁴¹⁵ „Br. Václav Štěpánek dnes a před třiceti lety“, *Jas: Rodinný ilustrovaný nepolitický týdeník*, 7. listopadu 1929, s. 2.

Závěrečné teze diplomové práce

ZÁVĚREČNÉ TEZE MAGISTERSKÉ PRÁCE NMTS	
Závěrečné teze student odevzdává ke konci Diplomního semináře III jako součást magisterské práce a tyto teze jsou spolu s odevzdáním magisterské práce do SIS předpokladem udělení zápočtu za tento seminář.	
Jméno:	Bc. Jan Arlt
E-mail:	91968929@fsv.cuni.cz
Specializace (uved'te zkratkou)*:	BAS
Semestr a školní rok zahájení práce:	ZS 2022/23
Semestr a školní rok ukončení práce:	LS 2023/24
Vedoucí diplomového semináře:	Mgr. Daniela Kolenovská, Ph.D.
Vedoucí práce:	František Šístek, M.A., Ph.D.
Název práce:	Vývoz českého kapitálu do Srbska mezi lety 1900 a 1918 a jeho politické aspekty: Případ Pražské úvěrní banky
Charakteristika tématu práce (max 10 řádek):	<p>Práce se věnuje vývozu českého finančního kapitálu národně českými bankami do Srbského království mezi lety 1900 a 1918 a politickým aspektům jejich zdejší činnosti. Druhá jmenovaná stránka jejich působení, která byla silně determinována tehdejšími geopolitickými okolnostmi, především zhoršujícími se vztahy mezi Rakouskem-Uherskem a Srbskem a následným vypuknutím první světové války, je zde zkoumána na případě nejúspěšnějšího českého finančního ústavu Pražské úvěrní banky v tomto balkánském státu. Zapojení této instituce do politických aktivit, mezi něž patří mimo jiné konexe představitelů její filiálky v Bělehradě na tzv. „srbofilní“ hnutí, a jejich důsledky po obsazení Srbska armádami Centrálních mocností během první světové války jsou zde ilustrovány především zajímavými osobními příběhy konkrétních aktérů kapitálového vývozu a příslušníků českého emancipačního hnutí.</p>

Vývoj tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):

Téma práce se od zadání projektu změnilo zúžením teritoriálního vymezení z celého jihoslovanského regionu na Srbsko a na případ zdejšího působení Pražské úvěrní banky (to ovlivnilo i vývoj názvu práce). Od té doby se téma zásadním způsobem nezměnilo, jen byly provedeny dílčí změny ve věcném zaměření otázek (tj. např. vypuštění otázky, zda měla činnost českých bank v Srbsku a její politické aspekty vliv na vznik Československa v roce 1918 (příliš konkrétní). Byla nahrazena obecnější otázkou, jak vypadaly konexe českých bankéřů na panslavistická hnutí, resp. česká a srbská emancipační hnutí.

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):

Úvod

1. Metodologicko-teoretický úvod
2. Vztahy Rakouska-Uherska (resp. českých zemí) a Srbska mezi lety 1900-1918
3. Český vývoz finančního kapitálu do Srbska a jeho politický aspekt
 - 3.1 Obecný vývoj národně českých bankovních a investičních institucí působících v Srbsku
 - 3.2 Vývoj české finančně-investiční expanze v Srbsku a její politické dopady na případu Pražské úvěrní banky
 - 3.3 „Epilog“ – osudy aktérů působení Pražské úvěrní banky v Srbsku po roce 1918

Závěr

Hlavní výsledky práce (max. 10 řádek):

Cílem práce bylo zjistit, jaké byly hlavní motivace národně-českých bank (především Pražské úvěrní banky) pro působení v Srbsku mezi lety 1900-1918 a do jaké míry se na těchto zájmech podepsala tehdejší politická situace a vztahy této balkánské země s Rakouskem-Uherskem. Můj výzkum potvrdil, že zdejší aktivity českých bankéřů byly, vzhledem k tamnímu agrárnímu charakteru tamního hospodářství, sice primárně zaměřeny na výdělečnou činnost plynoucí z investičního potenciálu země, avšak zároveň se dobrovolně a aktivně zapojovali do aktivit českého "srbofilního" hnutí, které v rámci myšlenky panslovanství udržovalo kontakty se srbskými protirakouskými organizacemi. O pročeském smýšlení aktérů kapitálové expanze v Srbsku (konkrétně představitelů PÚB a její pobočky v Bělehradě) pak svědčí také jejich vlastenecké postoje v meziválečné době a především jejich statečnost během druhé světové války.

Prameny a literatura (výběr nejpodstatnějších):**Primární prameny:**

Archivní materiály z fondů Národního archivu v Praze (policejní vyšetřovací spisy aktérů před r. 1918), Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Vojenského ústředního archivu Praha a Archivu ČNB

Národní listy (Praha: Julius Grégr, 1861-1941) a další dobový tisk

Sekundární prameny:

Ctibor Nečas, Podnikání českých bank v cizině 1898-1918: rozpínavost českého bankovního kapitálu ve střední, jihovýchodní a východní Evropě v období rakousko-uherského imperialismu (Brno: Masarykova univerzita, 1993).

Ctibor Nečas, Na prahu české kapitálové expanze: rozpínavost českého bankovního kapitálu ve střední, jihovýchodní a východní Evropě v období rakousko-uherského imperialismu. (Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1987).

Ctibor Nečas a Pravoslav Houser, Balkán a česká politika: pronikání rakousko-uherského imperialismu na Balkán a česká buržoazní politika (Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1972).

Václav Štěpánek, Bronislav Chocholáč, Jan Libor, a Ladislav Hladký eds., Od Moravy k Moravě: z historie česko-srbských vztahů v 19. a 20. století (Brno: Matice moravská ve spolupráci s Maticí srbskou, 2005).

Verica Koprivica, Aleksandra Korda-Petrović a Václav Štěpánek, eds., Od Moravy k Moravě II: z historie česko-srbských vztahů, Od Morave do Morave II : iz istorije češko-srpskih odnosa (Nový Sad: Matice srbska ve spolupráci s Maticí moravskou Brno, 2011).

Ladislav Hladký, Verica Koprivica a Václav Štěpánek, Od Moravy k Moravě III: z historie česko-srbských vztahů = Od Morave do Morave III (Brno: Vydala Matice moravská ve spolupráci s Maticí srbskou, 2017).

Milada Paulová, Dějiny Maffie: odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918. (Praha: Československá grafická Unie, 1937).

Etika výzkumu:**

-

Jazyk práce:

Český

Podpis studenta a datum

Jan Arlt 22.4.2024

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí diplomového semináře		
Vedoucí specializace		
Garant programu		

* BAS – Balkánská a středoevropská studia; ES – Evropská studia; NRS – Německá a rakouská studia; RES – Ruská a eurasijská studia; SAS – Severoamerická studia; ZES – Západoevropská studia.

** Pokud je to relevantní, tj. vyžaduje to charakter výzkumu (nebo jeho zadavatel), data, s nimiž pracujete, nebo osobní bezpečnost vaše či dalších účastníků výzkumu, vysvětlete, jak zajistíte dodržení, resp. splnění těchto etických aspektů výzkumu: 1) informovaný souhlas s účastí na výzkumu, 2) dobrovolná účast na výzkumu, 3) důvěrnost a anonymita zdrojů, 4) bezpečný výzkum (nikomu nevznikne újma).